

Mashi jivi Jisashi Matyu or kayeri

*Hi misumu walanga Jisashi kalira
(Lk 3:23-28)*

¹ Jisas Kraais misumu walanga orhi kalira. Or Devithi krahak jitapmatava naha rahandari ria. Devit Abrahamhi krahak jitapmatava naha rahandari ri.

² Abraham avoko Aisakhi ri. Aisak avoko Jekophi ri. Jekop avoko Juda nga jimatama orhi nga lihi avoko ri. ³ Juda avoko Peres fre Serahi ri. Nijava frihi Tamar. Peres avoko Hesronhi ri. Hesron avoko Ramhi ri. ⁴ Ram avoko Aminadaphi ri. Aminadap avoko Nasonhi ri. Nason avoko Salmonhi ri. ⁵ Salmon avoko Boashi ri. Nijava orhi Rahap. Boas avoko Obethi ri. Nijava orhi Rut. Obet avoko Jesihi ri. ⁶ Jesi avoko King Devithi ria.

Devit avoko Solomonhi ri. Nijava orhi Batseba, mas Uria laha or hashirik Devit lari sir.

⁷ Solomon avoko Rehoboamhi ri. Rehoboam avoko Abiyahi ri. Abiya avoko Asahi ri. ⁸ Asa avoko Jehosafathi ri. Jehosafat avoko Jehoramhi ri. Jehoram avoko Usiahi ri. ⁹ Usia avoko Jotamhi ri. Jotam avoko Ahashi ri. Ahas avoko Hesechiahi ri. ¹⁰ Hesekia avoko Manasehi ri. Manase avoko Emonhi ri. Emon avoko Josaiahi ri. ¹¹ Josaia

avoko Jehoiakin nga jimatama orhi nga lihi avoko ri. Judama wutari lihi lirin li jihi tukruhu li mbashirik kuyanga Babilonik li liri wolok Josaia jikisi orhin orok eweshirik liri lira.

¹² Uhu os yanga Babilonik li liri wolok sishi raha misumu walanga Jisashi hi lihi kalira. Jehoiakin avoko Sealtielhi ri. Sealtiel avoko Serubabelhi ri. ¹³ Serubabel avoko Abiuthi ri. Abiut avoko Eliakimhi ri. Eliakim avoko Asorhi ri. ¹⁴ Asor avoko Sadokhi ri. Sadok avoko Akimhi ri. Akim avoko Eliuthi ri. ¹⁵ Eliut avoko Eleasarhi ri. Eleasar avoko Matanhi ri. Matan avoko Jekophi ri. ¹⁶ Jekop avoko Josephi ri. Josep hula Mariahi ria. Maria oso Jisasin wari sir. Or Kraisi oria. Hulaima nokopman jivinakurik Avui Wasilaka kamahanda ma ria.

¹⁷ Ma ol Abrahamhik sishi raha Devithik talari misumu walanga ondo 14-pelak nari lira. Ushihi Devithik sishi raha os yanga Babilonik lirin li tolo laha iri erem, misumu walanga 14-pelak nari lira. Ushihi orok sishi raha Kraisi talari erem, misumu walanga 14-pelak nari lira.

Maria Jisasin si wari
(Lk 2:1-7)

¹⁸ Jisas Kraisi or talari nombo karem, nijava orhi Maria angop Josepnjik li trasashirik wayandari sir. Hako sirin or laha fri li namber li hey-eri angop nomok nari sir. Hako os nomok si nari oso Avui Wasilaka Masikome orhi or mbari nombo hom osmu nari sira. ¹⁹ Josep ma worna ma mende orik Marian men mayam or halakurik hishiri ria. Las avak sirin kormbak or

1:11: 2 Kin 24:14-15; 2 Sto 36:10; Jer 27:20

1:12: Esr 3:2

1:18: Lk 1:27,35

halashinak si humblaraku, karem mbaha mayam sirin halakurik ormu hishira. ²⁰ Erem or hishirik Wasilakahi ensel lar suknombo yok orhik or taha ormu mbara, ♦ Josep, mir King Devithi krahak fehenda mirin, mashi kas a mbawan misi, jikisi or sungu Mariahik wawa oto Masikome Avui Wasilakahik nawa ria. Uwosik sirin mi lakwan turawa hala. ²¹ Avak jikishulayi lar wakwa sir. Hi orhi Jisasik ushaka. Jikisi oto kumak hulaima nokopman or jivinaha kavakava os li undan or yoko ermbekwa ria. Ushinak lir mbeek hik ikwa ambu lir. ♦

²² Mbele mbele ol talakurik nari ondo avak li talanak mashi os Wasilaka profet orhi ondok or mbahandari mashi oso avak omek si naka. Karem li kayeri sir.

²³ ♦ Misi, nokopminyongo las hula nga si li namber avak si nomoyihi jikishulayi lar wakwa sir. Hi orhi Emanuel, karem li ushakwa ria. Hi Emanuel oso maintontlo sihi karem, Avui Wasilaka nir nga nakrem linda ria. ♦

Aisaia 7:14

²⁴ Urik Josep or usaha os ensel mbari nombo hom sirin ormu lara. ²⁵ Hako or mbeek sir nga liri ambu ri. Er fri lihi jikishulayin simu wara. Urik Jisasik ormu ushara.

2

Saveman ta rasandari yok fehe Jisasin heyekurik li tari

¹ Maria Jisasin kuyanga Betlehem provins Judiak si wari ria. Oso wolo Herot kingik or nari

wolok nari sira. Am Jisasin si waha si ewewarik saveman lal ta rasandari yok fehe Jerusalemik li taha limu silira, ² ♦ Judama malakama lihik nakunda jikisakri oto mbeyok or wandu? Nir ta rasanda yok tashingra orhin angop ni heyeri ri. Ushihi tashingra oton ni oloho tiyaraha orin ni lotu ukmbaha nimu randuwa. ♦

³ Karem li mbarik Herot wavu musha mushak ormu hishira. Urik Jerusalemik fehe ma amber wavu erem hishiri lir. ⁴ Urik Herot bikpris ondo nga mashi Moseshin sawendari ma nga or mbarik li talandirsarik ormu silira, ♦ Ma kar Avui Wasilaka hulaima nokopman jivinakurik or mbahanda ma oto mbeyok or talaku? Profet ondo mberem li mbar? ♦ ⁵ Urik limu sawera, ♦ Kuyanga Betlehem provins Judiak talakwa ria. Profet ondo karem li kayeri osa,

⁶ ♦ Jir kuyanga Betlehem provins Judiak fehe ma jirin ji misi, kuyanga jihi awarikan-dak si naha hi ngashi ambu sir. Hako kumak avak malakama lar jihi nindik us-ahakwa ria. Uhu ma Israelik fehendan or arangoho nor washilishinak likwa ola. Ushinak yanga jihi oso hi sihi wasilakak si naha yanga yanga wasilakak nanda ondon tikrikwa sira. ♦ ♦ *Maika 5:2*

⁷ Karem li sawerik Herot siyok wayok saveman ondon ormu mainhara. Ushinak li taha os maifuk tashingran li heyeri wolon li sawenak or misikm-bahan. ⁸ Urik li tarik or mbashirik Betlehemik limu ira. Uhu normu mbara, ♦ Ji ihi jikisi oton

ji lasaka. Am ji heye nahi, kolok indik ji raha ji sawenak a misihi an nga ihi orin avai lotu uka.❖

⁹ Karem or mbashirik li ihi kolok tashingra oton indik li heyerik lirin or nombo muku ihi jikisi oto wari mishi akamasuwu orok ormu sira. ¹⁰ Tashingra oton li heyeri wolo sunguwavu mende nga rupshiri lir. ¹¹ Uhu aka os jikisi oto or wari mishik li i layihi li heyeri jikisi nga nijava orhi Maria nga orok frimu wara. Uhu kumbambongok li raka lihi orin limu hausimbausihi mbele mbele ol li laharari gol nga sanda jivi nga mbele mbele arme kuvasahandari nga orin limu hara. ¹² Urik suknombo yok Avui Wasilaka lirin ormu sawera, ❖ Jir avak indik Herotin ji i heyewa hala.❖ Karem or saweshirik nombo anandi yok indik kuyanga lihik limu ira.

Josep jikisnokove orhin or laha yanga Ijipik li tulu iri

¹³ Saveman ondo am yanga lihik li ishirik Wasilakahi ensel lar suknombo yok Josepik or taha ormu sawera, ❖ Josep misi, Herot ormu jikisin or mandingormekwak mbanduwa. Mir kolok usaha jikisi nga nijava orhi nga laha yanga Ijipik ji tulu ika. Orok er ji linak a mbanakop ji misihi indiyok jivai raka.❖ ¹⁴ Karem or mbarik, Josep or usaha nombok fririn nirik or laha yanga Ijipik limu ira. ¹⁵ Yanga Ijip orok li lihi li misirik, Herot or hashirik li misihi limu indiyok tara. Erem si nari nombo orok mashi os Avui Wasilakahi profet maskop li mbahandari mashi osmu omek nara.

Profet karem li mbahandari osa, ♦ Jikisi anhin a mbanak yanga Ijipin or halaha ormu rakuwa. ♦

King Herot or mbashirik jikisakri mushak li mandingormeri

¹⁶ Herot or lihi nor heyeri saveman ondo mbeek orhik indik tari ambu lir. Ushirik sun-guwavu mende orhi nga ormu waplelenara. Uhu or mbashirik awun undari ma orhi ondo li ihi yanga Betlehem nga yanga ol pasir nandari ondo nga orok li ihi jikishulayi akri li wari nga asama frijipkop nari nga limu mandingormera. Mberem ushirik? Saveman ondo tashingra os Jisas nijava orhi orin si wari wolok tari oton li heyeri asama frijip angop iri vria. Karem Herotin li saweri osik, or mbashirik, jikishulayi ol oro wolok li wari ondon limu mandingormer-akora. ¹⁷ Herot jikisakri ondon or mandingormeri nombo orok mashi Avui Wasilakahi profet Jeremaia or mbahandari mashi osmu omek nara. Karem or mbari osa,

¹⁸ ♦ Resel jikisi sihi li hashirik yanga Ramak si lihi tlaholmba oweri osa. Hako, sir mbeek hulaima nokopma hokovinak mayam si likuri nga nari ambu sir. Mberem ushirik? Jikisi sihi angop harakori ola. ♦ *Jeremaia 31:15*

Josep nga jikisnokove orhi nga yanga Nasaretik iri lir

¹⁹ Herot am or hashirik Josep le yanga Ijipik li lirik Wasilakahi ensel lar suknombo yok orhik

or taha ormu sawera, ²⁰ ♦Ma or jikisin mandin-gormekurik mbari ma oto angop hari ri. Jik-isnokove mihin laha indik yanga Israelik ji ika. ♦
²¹ Karem or mbarik Josep or usalaha indiyok Israelik limu ira. ²² Hako or misiri Herot oto jikisi orhi, Arkelaus, avoko orhi Herothi farniyik or sihi provins Judian arangori ria. Karem or misiri osik provins Judia orok or ikurin ormu ajera. Hako Avui Wasilaka suknombo yok or saweshirik provins Galilik limu ira. ²³ Galilik li ihi kuyanga ome Nasaretik limu lira. Erem si nari osik mashi os profet ondo mas karem li mbahandari osmu omek nara, ♦Ma oto kuyanga Nasaretik fehe, karem li ushahakwa ria. ♦

3

*Jon man fak tolofalendari ma mashin or saweri
 (Mk 1:2-8; Lk 3:1-18; Jn 1:19-28)*

¹⁻³ Mas profet Aisaia karem or mbari sir,

♦Misamtelmbamba ma ngashi mishi ambu orok ma lar avak or taha mashin karem sawekwa ria, ♦Wasilakahi nombon ji hundujeka. Uhu nombo oson ji unak wornak si naka. ♦ ♦ *Aisaia 40:3*

Mashi os karem or kayeri Jon talakurin or mbari sira. Ushirik Jon man fak tolofalendari ma oto or taha provins Judiak misamtelmbamba orok or yaha mashin karem ormu sawera, ♦Avui

Wasilaka jirin or arangoshinak jip ji likwa oso^{3:3} am si talakwak osmu nanduwa. Karem uwosik kavakava os ji undan ji heyehe ji mba, ♦Kas karem a uri kavan a uri sir.♦ Karem ji mbaha sunguwavu jihin ji tormblehe orhik ji raka.♦

⁴ Jon kowe os or faleri kamel kukwak li undari sir. Uhu kufulombo las jinkupsumbuk or ishi-tangrindari sir. Akwa orhi intlavi nga hani^{3:4} nga andari ri.^{3:4} ⁵ Urik ma amber Jerusalemik fehe, provins Judiak fehe, ma ol fa Jordanik pasir lindari nga orhik limu rara. ⁶ Li raha kavakava li undarin kormbak li sawerik fa Jordanik lirin ormu tolofalera.

⁷ Urik Farisi lal nga Sadyusi lal nga Jon lirin fak or tolofalekmbaha limu rara. Urik lirin or heyehe ormu mbara, ♦Jir Laulakahi jikisi jir. Jir men torok ji raha fak ji layihindanak waplelena Avui Wasilakahi os talakwa oso jihik nakwa ambu, karem ji hishihi jimu randu? Wahau, erem nembes. ⁸ Masmass sunguwavu jihin ji tormblehe mbele mbele jivin ji unak ni heyehe nivai mbaka, ♦Ma tondo angop sunguwavu lihin tormblewa lir.♦ ⁹ Hako jihinjik avak ji mba, ♦Misumu nihi

3:3 **3:1-3:** Avui Wasilaka hulaima nokopman or arangoshinak li likwa oso wasmashik li mbanda ♦kingdom bilong God♦. Ter wolo kormbak si talawak misokome nihik ni heyewa ambu sir. Hako Avui Wasilakahi mak nanda ma ondo li halashiwak or bosman lihik or naha orhi siyok sikwa lir. **3:1-3:** Mt 4:17; 1:15

3:4 **3:4:** Hani oso ayi uku hom arme anda sir. **3:4** **3:4:** Kowe ol Jon faleri ondo nga akwa os or ari oso nga kormbak li mukurik ma li heyeri sir; Jon oto profet lar oria. Os mas profet Elaija nandari hom nari ri. Heye 2 King 1:8, Malakai 4:5. **3:4:** 2 Kin 1:8 **3:7:** Mt 12:34; 23:33

Abraham oria. Uwosik Avui Wasilaka mbeek nirin kavak nakwa ambu ri. ♦ Karem ji mbawa hala. Jirin amu sawenduwa, Avui Wasilaka os or mba nahi, sunja tondon or mbanak jikisi nirambara Abrahamhik nakwa lir. ¹⁰ Hako ji misi, mi ol akwa ome jivin wawa ambu men li shihi hik li ermbeshinak hi ukwa lir. Kombefa osmu mi tontlok wanduwa. ♦

¹¹ Uhu ormu mbara, ♦ Ma ol kavakava os li undan kormbak sawewa ma ondon men fambak a tolofalenda nir. Hako kumak ma lar avak takwa ri. Kwambu orhi kwambu anhin tikrinda sir. An ma jivi ambu nir. Unda osik an mbeek kumbambongon a huvuhu kuvu os kumba ari orhi orok nawan a sorgondahi ambu nir. Hako or hi nga Avui Wasilaka Masikome orhi nga jirin fak tolofalekwa ri. ¹² Or avak man toloyarikwa ri, os wit sijin suwak tolonda ma li toloyarinda hom. Wit sijin suwak or tolona ome nom li takanak aka orhik or owekwa lir. Hako supmbalapmbak nawa ondon hi os usunguanda ambu orok or ermbeshinak hi ukwa lir. ♦

Jon Jisasin or fak tolofaleri

(Mk 1:9-11; Lk 3:21-22)

¹³ Oro wolok Jisas provins Galilin or halaha Jon orin fak or tolofalekmbaha fa Jordanik ormu rara. ¹⁴ Or rarik Jon orin or heyehe ormu mbara, ♦ Ayo, mir Wasilaka anhi om te! Mberemhi os mirin fak a tolofalekmbaha mi randuwa? Mirtonom anin fak tolofalendahik nawa mira, an wahau. ♦ ¹⁵ Urik Jisas mu mbara, ♦ Mir os

a mbawa nombo hom uka. Os erem shi uwa mbele mbele os Avui Wasilaka shi ukmbaha or mbahanda hom os shimu unduwa. ♦ Karem or mbarik Jon mu orin fak tolofalera.

¹⁶ Urik Jisas fak or layihi or usasihi nor heyerik, kolok, lersuwu simu sutlara. Urik Masikome Avui Wasilakahi apmuma hom Jisashik ormu raka lira.

¹⁷ Urik mashi las lersuwu yok simu mbara, ♦ Ma oto jikisi indingo anhi ria. Sunguwavu anhi mende nga orin a rupshihi mbele mbele ol or uwan amu rupshinduwa. ♦

4

Laulaka Jisasin or oweioweihayeri

(Mk 1:12-13; Lk 4:1-13)

¹ Urik Masikome Avui Wasilakahi Jisasin or laha misamtelmbamba orok frimu ira. Ushinak Laulaka orin orok or oweioweihayekmbahan.

² Uhu orok or lihi niri 40-pelak akwan or halari osik ormu erenghara.

³ Urik Laulaka or taha ormu mbara, ♦ Os Avui Wasilakahi jikisi indingak mi na nahi, mi mbanak sunja toso avak si tormblehe bretik si nanak mivai aka. ♦ ⁴ Urik ormu mbara, ♦ Wahau! Mashi Avui Wasilakahi karem mbanda osa, ♦ Ma mbeek akwakop linda ambu lir, wahau. Mashi Avui Wasilakahi jelyashiwak limu linda sira. ♦ ♦

⁵ Urik Laulaka Jisasin or laha Jerusalemik fri ihi akamasuwu tempel aka orok fri lawusihi ormu

mbara, ⁶ ♦ Mashi Avui Wasilakahi karem mbanda osa,

♦ Avak Avui Wasilaka or mbashinak ensel orhi ondo li taha sishinak tavarenje lihik mi layinak sunja las mbeek mirin jikwa ambu sir. ♦ *Buk Song 91:11-12*

Karem li kayehenda osik, os jikisi orhi indingak mi na nahi, akamasuwu torok mi sihi mi kweinalayi nahi, mbeek kavak nakwa ambu mir. ♦

⁷ Urik Jisas ormu mbara, ♦ Mashi Avui Wasilakahi las er nga karem mbanda sir, ♦ Avak Avui Wasilaka or mirin arangonda kwambu orhin oweioweiheyewa hala. ♦ ♦

⁸ Urik Laulaka orin or laha telemba laka lasik frimu lawura. Orok fri sihi kolaka misambi torok nanda jivijivi ngashi amber hom Jisasin or mukuhu ormu mbara, ⁹ ♦ Os kumbambongo mihin mi huvuhu hi anhin mi hauowe nahi, avak mbele mbele tondon mirin a hakwa nira. ♦

¹⁰ Karem or mbarik ormu mbara, ♦ Laulaka tawe! Mashi Avui Wasilakahi karem mbanda sir, ♦ Mir avak Avui Wasilaka or mirin arangohonda hi orhi nom hauowehe ortonom tiyaka. ♦ ♦ ¹¹ Karem or mbarik Laulaka Jisasin or halaha ormu ira. Urik ensel lal li taha orin limu jelyara.

Jisas provins Galilik lerawun or lari
(Mk 1:14-15; Lk 4:14-15)

¹² Jisas Jonin krawuk li eweri mashi oson or misihi provins Judian or halaha indik provins Galilik ormu ira. ¹³ Hako or mbeek yanga

Nasaretik iri ambu ri. Yanga Kaperneam leuku Galili nandari mishi orok or ihi liri ria. Misambi oso Sebulun nga Naptali nga frihi krahak fehen-dahi ma ondo misambi lihi sira. ¹⁴ Os orok or lihi mashin or saweri oso si urik mashi os profet Aisaia maskop or mbahandari osmu omek nara. Aisaia karem or kayeri osa,

¹⁵ ♦ Jir kraha Sebulunik fehenda nga kraha Nap-talik fehenda nga misambi jihi nombo os leuku Galilik inda nga fa Jordanin mbuhu kauyok nanda nga nanda sir. Avui Wasi-lakahi mashin tiyanda ambu ondo mushak jir nga nakrem linda lir. Hako ji misi.

¹⁶ Jir nirtle nirndum nindik linda ma jirin, ukruharanda wasilaka angop jihik talari sir. Jir ma ol Avui Wasilaka nga nanda ambu jirin, ukruharanda orhi angop jihik si ukruhararik ji heyeri sir. ♦ *Aisaia 9:1-2*

¹⁷ Urik Jisas orok er or sihi mashin ormu sawe-yara karem, ♦ Avui Wasilaka jirin or arangoshi-nak jip ji likwa oso am si talakwak osmu nan-duwa. Karem uwosik kavakava os ji undan ji heyehe ji mba, ♦ Kas karem a uri kavan a uri sir. ♦ Karem ji mbaha sunguwavu jihin ji tormblehe orhik ji raka. ♦

*Jisas ma tovro kavron or usharik orin li tiyari
(Mk 1:16-20; Lk 5:1-11)*

¹⁸ Urik Jisas leuku Galili hapsishikop or ihi mahasanje lap ormu heyera. Lar Saimon, hi yeje orhi Pita, karem li ushandari ria. Lar maha orhi Andru ria. Jisas or ihi or heyeri frir foom kowen

leuku orok frimu ermbera. Frir foomen kruwu yan landari ma vria. ¹⁹ Urik ormu mbara, ♦Shi ra! Anin shi tiyanak nombo os hulaima nokop-man landa nombon a mukunak shi heyeka. ♦²⁰ Karem or mbarik kolok lerawu frihin fri halaha orin frimu tiya ira. ²¹ Urik kandakar nga li ihi mahasanje ome lap limu heyera. Lar Jems, lar Jon, jikisi Sebedihi vria. Avoko frihi Sebedi nga bot akomek li lihi foom kowe os kororin indik limu nara. Urik Jisas orin fri tiyaha fri ikmbaha ormu ushara. ²² Urik kolok fri usaha bot nga avoko frihi nga fri halaha Jisasin frimu tiya ira.

Jisas mashin or sawehe kavamisindari man or mbarik jivik li nari

(Lk 6:17-19)

²³ Jisas yanga yanga os provins Galilik nanda mishik ormu yara. Uhu aka os Judama li lotu undari mishik or layihi mashi os Avui Wasilaka lirin or arangoshinak jip li likwa mashi oson ormu sawera. Uhu ma ol silawala kavamisindarin or mbarik jivik limu nara. ²⁴ Urik mashi os Jisas or mbarik jivik li nari mashi oso simbalesik yanga Siriak^{4:24} si irik amber hom limu mistakora. Urik ol kavamisihi tashiyandari ondo nga wasimalengamba tolondari nga ma ol kwarngarnaha misambik takatukuyinda ondo nga ma ol kumbanash tavanashindari nga orhik li lahararik or mbarik jivik limu nara. ²⁵ Ushirik ma musha mende orin limu tiya ira. Ma ol Galilik

4:23: Mt 9:35; Mk 1:39; Ap 10:38 **4:24** **4:24:** Ol Romik fehenda ma ondo Judama ondon li arangohondari wolo yanga Israel oso nga yanga anandi ol pasir nandari ondo Siriak li ushari sir. **4:24:** Mk 6:55

fehe, distrik Dekapolisik fehe, Jerusalemik fehe, Judiak fehe, fa Jordanin mbuhu kauyok fehe nga amber hom li taha orin limu tiya ira.

5

Jisas telemba heyek or lawuhu mashi kason or saweri

¹ Jisas or heyeri ma musha mendek li rashirik or heyehe telembak or lawuhu ormu lira. Urik ol orin tiyandari ma ondo orhik li tarik mashin ormu ewesawera.

Jisas mberem nandari ma li rupshikmbaha nor mbar?
(Lk 6:20-23)

² Uhu lirin ormu ewesawera karem,

³ ♦Ma ol mba, ♦Anhinjik Avui Wasilakahi nom-bon mberem a tiyandahi ambu, wahau. Or ngashik nombo orhin amu tiyanduwa. ♦Karem mbawa ma ondo li rupshika. Mberem ushiwak? Lir avak orhi mak li naha yanga orhi orok layikwa lira.

⁴ Ma ol ter wolok tlaha liwa ma ondo li rupshika. Mberem ushiwak? Kumak avak Avui Wasilaka or unak jip likwa lir.

⁵ Ma ol ter wolok hangisha liwa ma ondo li rupshika. Mberem ushiwak? Lir avak misambi os or hakmbaha or mbahanda oson or hakwa lir.

⁶ Ma ol nombo wornan tiyakmbaha hishom-bashiowewa ma ondo li rupshika. Mberem ushiwak? Avui Wasilaka avak or jelyashinak nombo worna oson tiyakwa lir.

⁷ Ma ol ma anandin heyehe mba, am nawa kava sir, karem mbawa ma ondo li rupshika. Mberem ushiwak? Kumak Avui Wasilaka os lir ma anandin li uhunda hom lirin erem or ukwa lir.

⁸ Ma ol kavakavan unda ambu ondo li rupshika. Mberem ushiwak? Kumak avak lir Avui Wasilakan heyekwa lir.

⁹ Ma ol mishamaimbanda ma ondo li rupshika. Mberem ushiwak? Avui Wasilaka kumak lirin jikisi orhik or ushakwa lir.

¹⁰ Ma ol nombo Avui Wasilakahin li tiyawak ma lirin nombo orok kavak li unda ma ondo li rupshika. Mberem ushiwak? Lir avak orhi mak li naha yanga jivi orhi orok layikwa lira. ♦

¹¹ Uhu ormu mbara, ♦ Os li heyenak anhi mak ji nanak jirin kavakavak li uhu li okolehe li unak hi kava jihik si lawu nahi, wa ji holowa hala. Oso men ji rupshika. ¹² Wavu jihi mende nga ji rupshika. Mberem ushiwak? Os erem jirin li uhunda wasan ji lakwa osmu hevenik nikishihi wanduwa. Hako ji hishakashawa hala, profet ol mas lerawun lahandarin kavak li undari hom os jirin erem kavak limu unduwa. ♦

Jisashi ma ondo waswo jivi hom li naha ukruharanda hom nanda lir
(Mk 9:50; Lk 14:34-35)

¹³ Uhu mashi las nga ormu mbara, ♦Waswo jivi sira. Uhunda hom jir erem, ma misambik fehe lihi nindik waswo hom ji naka. Hako os waswo jivik si nana ambu nahi, mberem nivai unak indik jivik si naku? Wahau, men li ngoro ermbehe li esnerkokwa sir. ¹⁴ Ji hishika, kuyanga os telemba heimak nanda kormbak si nashiwak amber li heyekwa sir. Uhunda hom jir erem, ma misambik fehe nindik ukruharanda hom ji naka. ¹⁵ Uhunda hom ma mbeek lamin li ukruhu shovok tangri arangonda ambu lir, wahau. Metenjeke li shinjishiwak si ukruharawak li heyenda sir. ¹⁶ Uhunda hom jir erem, mbele mbele jivi nom ji unak ma li heyehe Avui Wasilaka jihi or hevenik linda hi orhin li hauoweka. ♦

Jisas lo os Avui Wasilaka mas Mosesin or handarin laha ermbekurik tari ambu ri

¹⁷ ♦Las avak karem ji hishinan, Moseshi mashi nga profet ondo li mbahandari mashi nga a laha ermbekurik a rari nir, karem ji hishinan. Wahau, erem nembes. A rari karem, os li sawendari mashi mainombo hom a ukmbaha na rari nir.

¹⁸ Omek jirin amu sawenduwa, lersuwu nga misambi nga mendek nakwa vri. Hako lo Avui Wasilakahi, wahau. Os si nanda hom er si naha inak mbele mbele amber mendek nakwa lir.

¹⁹ Os ma lar os or mba, ♦Lo kaso awarikanda sir, oson ni tiyawan ni hala. ♦Karem or ewesawenak lal er nga os or mbawa hom li u nahi, jirin amu sawenduwa, Avui Wasilaka hulaima nokopma

orhin or arangoshinak orhi yangak li likwa wolo ma oto mbeek malakamak or naha hi nga nakwa ambu ri, wahau. Hako ma or lo amber ondon tiyaha ma anandin erem ewesawewa ma oto kumak Avui Wasilaka hulaima nokopma orhin or arangoshinak li likwa wolo malakamak or naha hi orhi wasilakak nakwa sira. ²⁰ Omendingak jirin amu sawenduwa, os Avui Wasilakahi yanga orok ji ikwak ji hishi nahi, halanak mbele mbele ol ji uwa nga ji hishinda nga jivi mendek li naka. Uhu Farisi nga mashi Moseshin sawendari ma ondo li tiyanda nombon ji tikrihi mbele mbele armek lo si mbanda hom ji uka. Os erem ji una ambu nahi, jir mbeek yanga orhi orok ikwa ambu jir. ♦

Jisas waplelenanda nombon halaha mishamaimbakuri nombon or saweri

²¹ ♦ Mashi Moseshi angop ji misinda, karem mbanda sir, ♦ Man mandingormewa hala. Os man ji mandingorme nahi, jirin kotik li ewehe wasan li ukwa jir. ♦ ²² Hako jirin amu sawenduwa, os mahasanje jihin ji wapkava hishi nahi, man mandingormenda hom angop ji uwa sir. Karem uwa osik kumak mbele mbele am mendek si nakuna wolo avak jirin kotim ukwa lir. Hovok os mahasanje jihin mashi kava menden ji mba nahi, man mandingormenda hom angop ji uwa sir. Karem uwa osik kumak mbele mbele am mendek si nakuna wolo jirin majistrethi tavak li halakwa jir. Hovok os mahasanje jihin ji mba, ♦ Mir ferfar mbaha ambarambasinda ma mira. ♦

Karem ji mba nahi, kumak avak hik ikwa jir.

²³ Karem uwosik os Avui Wasilakan ofan ji ukunak ji i nahi, ofa jihi oson altak ji ewewa wolo mbele kava las ma larin ji unda oso wavu jihik si rasanak ji hishi nahi, ²⁴ wa ofa oson ji halashihi indik ji ihi ma oto nga ji anasawehe ji waphimbijishihi jivai indik ofan ukmbaha raka.

²⁵ Os ma lar jirin kotik or ewekunak or mba nahi, jir kolok orin i heyehe ji anasawehe jivai waphimbijika. Las avak ji halashinak jirin kotik or ewenak li mbanak avak polisman jirin krawuk li ewenda ngashi. ²⁶ Omek jirin amu sawenduwa, ya os ji hakmbaha li mbawa hom ji ha nahi ambu, mbeek indiyok hikrik talakwa ambu jir.❖

Jisas nokophirmbirinda nombon or saweri

²⁷ ❖Mashi Moseshi angop ji misinda karem mbanda sir, ❖Nokophirmbirihi hulatoihakawa hala!❖ ²⁸ Hako jirin amu sawenduwa, os ma lar nokove las or heyehe sirin or lahayakwak or hishi nahi, sungu akome yeje orhi angop or lahayawa sir. ²⁹ Karem uwosik os misokom mama yoko jihi si haihandaheye nahi, oson kwarko ermbehe jip ji lika. Las avak ji halashinak si unak hik ji inda ngashi. ³⁰ Os tapmama yoko jihi si mbango nahi, oson ji shikoro ermbenak si ika. Las avak ji halashinak si unak hik ji inda ngashi.❖

Jisas nokoven turanda nombon or saweri (Mt 19:9; Mk 10:11-12; Lk 16:18)

5:22: 1 Jn 3:15 **5:23:** Mk 11:25 **5:27:** Kis 20:14; Lo 5:18
5:29: Mt 18:9; Mk 9:47 **5:30:** Mt 18:8; Mk 9:43

31 ♦ Mashi Moseshi angop ji misinda karem mbanda sir, ♦ Os ma lar nokove orhin or halashinak si iku nahi, os or turawa nombon jekamba lasik or kayeshinak si heyehe sivai ika. ♦

32 Hako jirin amu sawenduwa, os ma lar nokove orhi hula anandi nga si ya namber, men sirin or turaha nor mbashinak si i nahi, ma oto vai kavakavan uwa ri. Ushiwak nokove oso os hula anandin si li nahi, hula maifuk si lihinda oto mu uwak kavakavak simu layinduwa. Ushiwak ma or nokove oson lawa ma oto ormu nokophirmbirinda nombo orok er nga layinduwa. ♦

Avak mbele lashi hik ji ushaha ji mba, ome sira, karem ji mbawa hala

33 ♦ Mashi Moseshi angop ji misinda karem mbanda sir, ♦ Os mbele lashi hik ji mbawa omek er ji mbaka. Uhu os mbele las Avui Wasilakan ji ukmbaha ji mbawa, os ji ukmbaha ji mbawa hom erem ji uka. ♦ Karem li kayeri sir. 34 Hako jirin amu sawenduwa, jir avak mbele mbele nelok avoko jihi hik ji ushaha ji mbawan ji hala. Uhu heven yok ji mawuhu ji mba, ♦ Heven heyewak omek amu mbanduwa, ♦ karem ji mbawa hala, wahau. Mberem ushiwak? Heven Avui Wasilaka kingik or naha nor linda mishi sira. 35 Uhu, ♦ Misambi heyewak omek amu mbanduwa, ♦ karem ji mbawa hala, wahau. Mberem ushiwak? Misambi Avui Wasilaka or ese sinda mishi sira. Uhu Jerusalemhi hik mbele las ji mbawa hala, wahau. Mberem ushiwak? Jerusalem kolaka orhi

5:31: Lo 24:1-4; Mk 10:4
19:12; Nam 30:2; Lo 23:21

5:33: 1 Ko 7:10-11; Kis 20:7; Wkp
5:34: Ais 66:1; Mt 23:22; Je 5:12

os kingik or naha nor linda mishi sira. ³⁶ Uhu karem ushambawa hala, ♦Os omek a mbana ambu nahi, anin ji mandingormewa.♦ Karem ji mbawa hala. Mberem ushiwak? Jir mbeek jihinjik ji uwak masikukwa jihi tlek mo avishak nanda ambu sir. Karem uwosik mbele mbele ondohi hik ji ushambawa hala, wahau. ³⁷ Os he, karem ji mba nahi, halanak os ji mbawa hom er si naka. Uhu os wahau, karem ji mba nahi, halanak os ji mbawa hom er si naka. Mbele mbele anandi nga ji ushaha mbawa hala. Nelokohi hik, kwarambahi hik ushambanda nombo oso Laulakahi nombo sira.♦

Jirin kavak li uwa wolo wasan ji uwa hala
(Lk 6:29-30)

³⁸ ♦Mashi Moseshi angop ji misinda karem mbanda sir, ♦Os ma lar misokome jihin kavak or na nahi, misokome orhin erem kavak ji uka. Uhu os ma lar fu jihin or jingo nahi, fu orhin erem ji ngoka.♦ ³⁹ Hako jirin amu sawenduwa, os jirin kavak li u nahi, wasan ji uwa hala, wahau. Os ma lar jirin or jimblalana nahi, tormbleshinak yoko nga nor jimblalanaka. ⁴⁰ Os ma lar jirin or kotim uhu kowe jihi las or lakunak or mba nahi, kowe anandi las er nga hanak or laka. ⁴¹ Os ma lar mbele mbele orhin kandakar ji kishakmbaha or mba nahi, wa kar nga kisha lai eweshihi ika. ⁴² Os ma lar mbele mbelenjik or sili nahi, os or siliwa oson ji haka. Uhu os mbele jihi las or lahandanakop wasan orvai ha, karem or mba nahi, ji haka.♦

Wutarin rupshinda nombo

(Lk 6:27-28,32-36)

⁴³ ♦Karem li mbarin angop ji misiri sir, ♦Jihi man ji rupshihi wutari jihin kavakavak ji uka. ♦^{5:43} ⁴⁴ Hako erem nembes. Jirin a sawekwa karem, wutari jihin ji rupshika. Uhu ma ol jirin kavak ukmbaha uwa ondonjik Avui Wasilakan ji sawenak armek or liri uka.

⁴⁵ Mberem ushiwak? Avui Wasilaka jihi or hevenik linda oto ta nga ma nga nor halashiwak ma amber misambik fehe, ma kava nga ma jivi nga nowe lihik ta jiwak, ma rakanda sira. Karem uwosik os wutari jihin ji rupshi nahi, Avui Wasilaka hom ji naha orhi jikisi indingok nakwa jira. ⁴⁶ Os jihi ma nom ji rupshi nahi, oso mbeek lakak nanda ambu sir. Mberem ushiwak? Ma kava ondo er nga mahasanje lihi ambekop rupshinda ola. ⁴⁷ Uhu os mahasanje jihi nom ji howaimbawayi nahi, jir mbeek ma ol Avui Wasilakahi mashin misinda ambu ondon tikrihi jivi mendek nanda ambu jir. Mberem ushiwak? Avui Wasilakahi mashin misinda ambu ondo erem mahasanje lihi ambekop rupshinda ola. ⁴⁸ Hako Avui Wasilaka jihi hevenik linda oto ma worna ma indingak nanda ora, mbeek mbele kava las orhik nanda ambu sir. Karem uwosik jir erem, or nanda mende hom ji naka. ♦

5:43 **5:43:** Mashi os mahasanjen li rupshinda oso Wok Pris 19:18 orok li kayeri sir. Hako wutarin kavak nanda mashi os li kayehenda mishin yawur ni heyenda ambu sir. Hako mashi kavron ji heyeka Lo 7:2, Buk Song 139:21-22. **5:43:** Wkp 19:18

5:44: Kis 23:4-5; Lk 23:34; Ap 7:60; Ro 12:14,20 **5:48:** Wkp 19:2; Lo 18:13

6

Os mbele las man ji ha nahi, wa mayam wanyihi haka

¹ ♦ Jir os mbele las ji ha nahi, wa mayam wanyihi haka, ma heyenak nembes. Mberem ushiwak? Os ma li heyenak ji ha nahi, hulaima nokopma os limu hi jihin hauowenduwa. U nahi, Avui Wasilaka jihi or hevenik linda wasa os ji lakmbaha or mbahandan lakwa ambu jir.

² Uwosik mbele las erndakavan ji hakwa wolo avak kormbak larasa tolonak ma li misihi hi jihin li hauowewa hala. Men mayam siyok wayok ji haka. Hako lal erem unda ambu lir. Li hawa wolo li toko ushawak, ma amber haus lotuk mo os li tirsanda mishik li ralandirsaha li heyewak, handa lir. Jirin amu sawenduwa, ol erem unda ma angop wasa lihin lawa lir. ³ Hako erndakavan ji hawa wolo men mayam ji wanyihi haka. Tapmama hawa, tava ashi mbeek heyekwa ambu sir. Tava ashi hawa, tapmama mbeek heyekwa ambu sir. ⁴ Os erem ji uwa Avui Wasilaka angop or heyewa sir. Uwosik kumak wasan jirin hakwa ri. ♦

Jisas Avui Wasilakan sawenda nombon or saweri

(Lk 11:2-4)

⁵ ♦ Jir os Avui Wasilakan ji sawewa wolo ma ol hulaima nokopma hi lihin li hauowekmbaha hishinda ma ondo hom ji sawewa hala. Ma ondo ma li tirsaha li lotu unda mishik li sawehe nomtenje nomtenjek li sihi li sawenak, ma amber li heyeku, karem hishinda ola. Hako jirin amu

sawenduwa, lir angop wasa lihin lawa lir. Hako jir os li unda nombo hom uwa hala. ⁶ Os Avui Wasilakan ji sawewa wolo aka jihik ji lay-
ihi akayangan ji kosoho men mayam ji saweka.
Unak Avui Wasilaka or mbele mbele wanyiwan-
dan heyenda oto os mayam ji sawewa oson or
misihi wasan jirin hakwa ria. ⁷ Avui Wasilakahi
mashin misinda ambu ondo os orin li sawewa
wolo mbeek hishiyarihi mbanda ambu lir. Lir
men mashin li mbayangonak Avui Wasilaka misi,
karem hishinda lira. ⁸ Hako jir erem ji uwa hala.
Mberem ushiwak? Ji sawe namber os ji sawekm-
baha ji hishiwa angop masmas or heyewa sir.
⁹ Hako karem orin ji saweka,

Avui nihi hevenik linda mirin, halanak ma amber
hi mihin li hauoweka.

¹⁰ Mir nirin mi arangoshinak jip ni likwa oso
halanak kolomalok si nama naka. Halanak
heven yok mashi mihin li tiyanda hom
misambiyok erem ni tiyaka.

¹¹ Akwa os ter ni akmbaha ni mbawa oson nirin
hanak ni aka.

¹² Mir avak mbele mbele kavakava os ni undan
laha ermbeka, os nir ma ol kavakavan
nirin li uwak mirin ni sawewak kavakava
lihin mi laha ermbenda hom, kavakava
nihin laha ermbeka.

¹³ Mir avak jeikayenda nihik si talakwan
arangoka. Uhu mir avak taha nirin

kavakava nindik laha^{6:13} apsham eweshinak ni lika.

¹⁴ Ji misi, os kavakava ma jirin li uwan ji heyehe ji mba, ♦Am nawa kava sir.♦ Karem ji mba nahi, Avui Wasilaka nihi or hevenik linda oto nga kavakava os ji undan laha ermbekwa ri. ¹⁵ Hako erem ji una ambu nahi, or nga kavakava os ji undan laha ermbekwa ambu ri.♦

Jisas akwan halandari nombon or mbari

¹⁶ ♦Jir akwan ji halawa wolo ma ol hulaima nokopma hi lihin li hauowekmbaha hishinda ma ondo hom ji uwa hala. Lir fumushima lihin li halashiwak kumbuninda hom nanda lir. Ushinak ma li heyehe li mba, ♦Toto akwan halaha Avui Wasilakan sawewa toria.♦ Karem li mbakmbaha unda ola. Erem nanda ma ondo angop wasa lihin lawa lira. Hako jir erem ji uwa hala. ¹⁷ Jir os akwan ji halawa wolo avak fumushima jihin ji yokoho masiji jihin saka. ¹⁸ Unak ma lar mbeek os akwan ji halawan heyekrahakorokwa ambu lir. Avui Wasilaka jihi ortonom os mayam ji halawa nombo oson heyewa ri. Ushinak os ji wanyihi ji unda osonjik wasan kumak hakwa ria.♦

Mbele mbele jihin heven yok ji haumbli haumblika

(Lk 12:33-34)

¹⁹ ♦Jir avak mbele mbelen misambi torok ji lahara haumbli haumblikwak ji hishiwa hala.

6:13 **6:13:** Saveman lal karem ves 13 kason karem li tormblenda sir, ♦Uhu mir avak taha nirin ma kava otohi tavak laha apsham eweshinak ni lika.♦ **6:13:** Lk 22:40; Je 1:13; Jn 17:15; 2 Te 3:3; 2 Ti 4:18 **6:14:** Mk 11:25-26 **6:16:** Ais 58:5-9

Mberem ushiwak? Mbele mbele ondo kosola koronak, kringrimbain hongonak, ma kava li hirnyakwa lir. ²⁰ Hako mbele mbele jivi misambik ji ewekmbaha hishiwa ondon ji halaha ji tormblehe heven yok ji eweka. Mberem ushiwak? Heven orok mbeek kosola korokwa ambu lir, kringrimbain hongokwa ambu lir, ma kava mbeek li hirnyakwa ambu lir. Karem uwosik mbele mbele ondon orok ji eweka. ²¹ Os mbele mbele jiviwavi jihin hevenik ji ewe nahi, sunguwavu jihi nga orok ikwak hishikwa oja. Hako os misambik ji ewe nahi, sunguwavu jihi nga orok likwak hishikwa oja. ♦

Misokome jihi lam hom nanda sir
(Lk 11:34-36)

²² ♦ Misokome jihi lam hom nanda sir. Os jivik si na nahi, ma harkawu jihi nga harakwa sir. ²³ Hako os misokome jihi kavak si na nahi, ma harkawu jihi nga tangnakwa sir. Hako os erem ji naha jihinjik ji hishihi ji mba, ♦ Nir ukruharandak ni yanda nir. ♦ Os erem ji hishi nahi, angop si tangna arangoshiwak men shushu uyanda hom nawa jir. ♦

Ma lar mbeek ma frijipnjik lerawun landahi ambu
(Lk 16:13)

²⁴ ♦ Ma lar mbeek ma frijipnjik lerawun landahi ambu ri. Os erem or u nahi, lar or rupshihi lar or turakwa ri. Uhu lar mbawan or misihi lar mbawan halakwa ri. Unda hom jir erem, os ya mbele mbele mendenjik ji hishombashiowe nahi,

jir mbeek Avui Wasilakahi siyok sikwak hishikwa ambu jir. ♦

Mbele mbelenjik ni hishombashiowehe ni holowa hala
(Lk 12:22-31)

²⁵ ♦ Jirin amu sawenduwa, mbele mbele ol maome jihin jelyakwanjik ji hishombashiowewa hala. Uhu ji mba, ♦ Akwa mbelen ni akundan, kowe mbelen ni falekundan? ♦ Ondo mendenjik hishombashiowehe ji holowa hala. Mberem ushiwak? Tos ni hishihi ni liyanda mbeek men akwa nga kowe nga frihik ni liyanda ambu nir, wahau. ²⁶ Avi ondon ji heyeka. Lir mbeek lerawun laha akwan fakanda ambu lir, wahau. Hako Avui Wasilaka jihi or hevenik linda lirin armek or unda lir. Hako jir avi ondon tikrinda jir. Mberem ushiwak jirin armek or unda ambu, karem jimu hishindu? Wahau, jirin armek unda ri. ²⁷ Os mbele mbele misambik fehe ondonjik ji holo nahi, ondo am jirin jelyanak nambe mendek ji liyakundas? Wahau.

²⁸ Mberem ushiwak kowenjik ji hishombashiowendu? Mise amase ondon ji heyeka, armek nawak ji heyenda lir. Mise lihi os kowen li falenda hom nanda sir. Hako mbeek lerawun laha kowen tlavanda ambu lir, wahau. ²⁹ King Solomon kowe jiviwavin falendari ri. Hako mise amase ondo arme mendek li naha kowe jivi ol or falendari ondon tikrinda lir. ³⁰ Mise amase ondo mbeek nambek nanda ambu lir. Avak ni heyewak sikwa lir, ushok lewas nenjehe mendek

nakwa lir. Hako Avui Wasilaka armek or unda lir. Unda osik mberem ji hishindu, jirin armek or ukwa ambu, karem jimu hishindu? Wahau, avak jirin armek ukwa ri. ³¹ Jirin amu sawenduwa, mbele mbele akwa, uku, kowe ondonjik ji holowa hala. ³² Avui Wasilakahi mashin misinda ambu ondo ondonjik holonda lir. Hako jir erem ji uwa hala. Avui jihi or hevenik linda ol ji lakwak ji hishinda ondo angop or heyewa lir. ³³ Hako ji halashinak malakama jihik or naha mbele mbele ol ji hishiwan avak or haka. ³⁴ Karem uwosik mbele mbele ol ushok talakwan ji hishihi wavu musha mushak ji hishiwa hala. Mbele mbele os ushok talakwa ondo ushokop nakwa lira. Mbele mbele ol avak talakwa avakop nakwa lira. Karem uwosik jir avak mbele mbele ushok talakwan ji hishihi ji holowa hala. ♦

7

*Mbele mbele wasilaka os mihik nawan es-
ngishashihi os mahik nawan heyembawa hala
(Lk 6:37-38,41-42)*

¹ ♦ Jir avak ma uwa yokon ji heyehe ji mba, ♦ Avak hik ikwa jir, ♦ karem ji mbanan. Os erem ji mba nahi, Avui Wasilaka kumak avak jirin erem mbakwa ri. ² Os ma li uwak ji heyembanda hom Avui Wasilaka kumak jirin erem heyembakwa ria. Os ma uwak ji heyembanda yombo orok Avui Wasilaka jirin

erem ukwa ri. ³ Mberem ushiwak minimba wasilaka os misokome jihik nawan ji halashihi misup mbrunga os misokome mahasanje jihik nawan ji heyembandu? ⁴ Mberem ushiwak kavakava wasilaka os jihik nawan ji esngishashihi kavakava awarikanda os mahasanje jihik nawan ji heye ji laha ermbekwak ji mbandu? Os erem ji mbawa oso kas tolowa ambu sir. ⁵ Masmas kavakava wasilaka jihin ji laha ermbeshihi mahasanje jihi li uwan ji heyembaka.

⁶ Jir avak mbele mbele jivi ol Avui Wasilakahik nahandan ji lashihi asan ji hawa hala. Os erem ji u nahi, lir avak li tormblehe jirin shikwa lir. Uhu jir avak mbele mbele jivi ondon flen ji hawa hala. Os erem ji u nahi, men li esnerkokwa lir. Ushihi li tormblehe jirin shikwa lir. ♦

*Avui Wasilakan ji sawewa, misinda ri
(Lk 11:9-13)*

⁷ ♦ Ermba ermbak Avui Wasilakan ji silinak os ji siliwan orvai haka. Uhu ji lasanak os ji lasawan orvai mukushinak jivai heyeka. Uhu akayangan ji tirinak or sutlashinak jivai layika.

⁸ Mberem ushiwak? Ma ol mbele mbelenjik siliwan or handa lir. Ma ol mbele mbelen lasawan or mukushinak heyekwa lir. Ma ol akayangan tiriwan or sutlashinak layikwa lir. ⁹ Os jikisi jihi akwanjik li siliwa, akwan ji halashihi sunja kava yokon hakundaj? Wahau. ¹⁰ Os foomenjik li siliwa, foomen ji halashihi hovo kava yokon hakundaj? Wahau. ¹¹ Ambehoma, angop ji

heyewa sir. Jir kavakavan unda ma jir. Hako jikisi jihi li siliwa wolo mbele mbele jivi nom lirin handa jir. Uhunda hom Avui Wasilaka jihi or hevenik linda oto mbele mbelen orin ji sili nahi, hakwa ri. ¹² Lo orhi os Moses jirin or hahanda nga mashi ol profet ondo li mbahanda nga maintontlo os li saweri karem, mbele mbele os ma jirin li ukmbaha ji hishiwa hom, jir masmas lirin erem ji uka.❖

Akayanga os nombo jintlak inda nombok ji layika

(Lk 13:24)

¹³ ❖ Jir avak akayanga os nombo jintlak inda nombo orok ji layika. Mberem ushiwak? Os hik inda nombo oso akayanga sihi wasilakak nanda sir. Uhu nombombana lakak si nashiwak ma mushak li heyeye nombo orok inda lira. ¹⁴ Hako akayanga os ermba ermbak linda mishik inda oto awarikanda ri. Uhu nombo jintla kandak or nashiwak ma laptonom li heyeye orok layinda lir.❖

Haimba handambanda mashin sawenda ma ondon ji auheyeka

(Lk 6:43-44; 13:25-27)

¹⁵ ❖ Haimba handambanda mashin sawenda ma ondon ji auheyeka. Ondo kala asa indinga lir. Hako sipsip hom li otlehe jirin kavak nakwak rakwa lir. ¹⁶ Hako avak ji heyekrahakorokwa lir, os mi siji jivi os li anda nga mi sijimbale os li anda ambu nga ji heyenda hom. Liri mbeek hamen

wanak ji tle akwa ambu sir. Uhunda hom haimba handambanda ma ondo mbele mbele ol li uwa ondo kormbak mukunak ji heyekwa lir. ¹⁷ Mi mbele mbele ondo angop ji heyenda lir. Lopwa akwa ome jivin wanda sir. ¹⁸ Lopsantla akwa ome kavan wanda sir, mbeek akwa ome jivin wanda ambu sir. Lopwa erem, mbeek akwa ome kavan wanda ambu sir. Akwa jivi nom wanda sir. ¹⁹ Mi ol akwa ome jivin wawa ambu men li shihi hik li ermbeshinak hi ukwa lir. ²⁰ Uhunda hom ma ondo ol li liyawa nombo nombo lihi orok ji heilaha ji mba, ♦Rondo haimba handambanda mashin sawenda ma lira.♦

²¹ Ma amber hom ol anin, ♦Wasilaka, Wasilaka,♦ karem anin ushanda ma amber hom mbeek hevenik layikwa ambu lir, wahau. Ma ol Avui anhi or hevenik linda mashi orhin misindiyawa ma ondo nom kuyanga orhi orok layikwa lira. ²² Kumak hulaima nokopma mbele mbele li uhundan or heyembakwa wolo ma musha karem anin mbakwa lir, ♦Wasilaka, nir hi mihik profet mashik ni sawendari on te! Uhu hi mihik wasimalengamban ni mbru ermbendari on te! Uhu hi mihik mbele mbele ma undahi ambun ni undari on te!♦ ²³ Hako os erem li mbawa wolo lirin a sawekwa karem, ♦An mbeek jir kas a heyenda ambu nir. Jir kavakavan unda ma jir, ji ika.♦ Karem a mbakwa lira.♦

*Akan unda nombo frijip nanda vria
(Lk 6:47-49)*

7:16: Ga 5:19-22; Je 3:12 **7:19:** Mt 3:10; Lk 3:9; Jn 15:6 **7:20:** Mt 12:33 **7:21:** Lk 6:46; Je 1:25 **7:23:** Sng 6:8; 2 Ti 2:19

²⁴ ♦ Ma or mashi anhin misindiyawa ma oto ma or akan armek tolmiskalmisihi unda hom nanda ri. Wormbonawan yawur sunjak or jishiwak si mborna sinda sir. ²⁵ Ushiwak ma si rakaha fa si rasawak suwa lakak si rasawa wolo aka oso mbeek tarvlanda ambu sir. Mberem ushiwak? Angop or tolmiskalmisihi nor uhunda osik osmu kwambuk sinduwa. ²⁶ Hako ma or mashi anhin misindiyawa ambu oto ma or aka orhin armek unda ambu hom nanda ri. Wormbonawan armek or tolmiskalmisihi sunjak or jihinda ambu osik aka oso mbeek kwambuk sinda ambu sir. ²⁷ Ushiwak ma si rakaha fa si rasawak suwa laka si rasawa wolo aka oso kolok tarvlafarakanda sir. ♦

²⁸ Jisas mashi mashi amber or sawerakorik ma ondo wavu lihi musha mushak limu hishira. ²⁹ Mberem ushirik? Or mbeek mashi Moseshin sawendari ma hom saweri ambu ri, wahau. Or malakama hom kwambu nga saweri ri.

8

Jisas or mbarik okmbale lepra tolondari ma jivik or nari

(Mk 1:40-44; Lk 5:12-16)

¹ Jisas telemban or hala rakarik ma musha mendek orin limu tiya ira. ² Urik okmbale lepra tolondari ma lar Jisasik or taha kumbambongon or huvuhu ormu mbara, ♦ Wasilaka, os mi rupshi nahi, anin mbanak jivik a naka. ♦

³ Karem or mbarik Jisas tava orhin ma otohik^{8:3} or hauowehe ormu mbara, ♦ An mbawa jivik nakwa mira. ♦ Karem or mbarik kolok okmbale lepra oso mendek si narik jivik ormu nara. ⁴ Urik Jisas ormu mbara, ♦ Ai ai, mir avak ma lar tos mirin a uwan sawewa hala. Hako mi ihi maome mihin prisin layi mukunak os jivik mi nawan or heyeka.^{8:4} Uhu ofa os Moses mas or mbahandari nombo hom haka. Ushinak ma amber avak os jivik mi nawan li heyeka. ♦

Jisas mbarik kepten larnjik lerawun landari ma jivik or nari

(Lk 7:1-10)

⁵ Jisas yanga Kaperneamik or tarik ma lar mu orin ra heyera. Ma oto kepten Romik fehenda maifuk sihi awun unda ma ria. Jisasik or taha ormu tlara, ⁶ ♦ Wasilaka, anjik lerawun landa ma lar wasilakak or kavamisihi or kumbanashihi kawukop ormu washi tashinduwa. ♦ ⁷ Karem or mbarik Jisas mu mbara, ♦ Avak shi ihi na mbanak jivik nakwa ri. ♦ ⁸ Urik ormu mbara, ♦ Wasilaka, an ma jivi ambu nir. Uwosik aka anhik tawa hala. Men mashimbakop mi mbanak jivik or naka. ⁹ Mir kwambu nga nawak a heyenda mir, os mbele las mi mba nahi, mi mbawa hom avak nakwa sir. An malakamahi siyok a sihi os lir mbawa hom a unda nir. Uwak awun unda ma anhi ondo erem, anhi siyok li sihi os a mbawa

8:3 **8:3:** Judama ondo karem hishiri lir, os ma ol lepra tolondari ma ondon tava lihik li tolo nahi, misokome Avui Wasilakahik kavak nakwa lir. Hako Jisas mbeek ma oton or tolukurin ajeri ambu ri. **8:4** **8:4:** Heye Wok Pris Sapta 13 nga 14 nga. **8:4:** Wkp 14:1-32; Mt 9:30; Lk 17:14

hom unda lir. Os lihi lar a mba, ♦Mir i! ♦Karem a mbawa inda ora. Hovok os lar a mba, ♦Mir ta! ♦karem a mbawa, tanda ora. Hovok os anjik lerawun landa ma lar a mba, ♦Lerawu kason la! ♦Karem a mbawa, lerawu oson landa ora. Mir malakama kwambu nga nawak a heyenda mir, men mashimbakop mi mba nahi, os mi mbawa hom avak nakwa sir.♦

¹⁰ Karem or mbarik Jisas or misihi or tormblehe ma ol or nga nakrem tari ondon ormu sawera, ♦Mberemhi tos ter nanduwa! Samba samba toto mashi anhin misindiyanda toria. Hako jir Judama jir lar mbeek or hom mashi anhin misindiyawak a heyenda ambu jir.

¹¹ Omendingak jirin amu sawenduwa, kumak Avui Wasilaka ma orhin or arangoshinak li likwa wolo samba samba yanga apsham apshamhik fehenda ma ondo li taha nir Judama misumu nihi Abraham nga Aisak nga Jekop nga hiyawu laka oson nakrem akwa ola, Avui Wasilaka yanga orhi orok. ¹² Hako Judama ol mas orhi mak or kamahandari ma ondon or kria ermbeshinak nirtle nirndum nanda mishi orok ikwa lir. Uhu orok li lihi tlaha entlembale misihi fu lihin masham koho akwa lir.♦

¹³ Karem or mbaha kepten oton ormu sawera, ♦Mir ika. Os mi siliwa hom angop nawa sir.♦ Oro wolo mendek ma oto jivik nari ria.

*Jisas or mbarik arjava Saimonhi jivik si nari
(Mk 1:29-31; Lk 4:38-39)*

¹⁴ Urik Jisas Pitahi akak or layihi or heyerik Pita arjava orhi oso si kavamisihi maome sihi hikop si lawurik osmu kawuk wara. ¹⁵ Urik Jisas tava sihin or tolorik jivik si naha si usaha akwan ornjik simu ura.

Jisas or mbarik ma mushak jivik nari lir
(Mk 1:32-34; Lk 4:40-41)

¹⁶ Am si homirik wasimalengamba tolondari ma ondon Jisasik limu laharara. Urik wasimalengamba ondo mashikop or mbarik mbruhu tuluri lir. Uhu kavamisindari ma mushak er nga or mbarik jivik limu nara. ¹⁷ Os or uri oso profet Aisaia mas or mbahandari mashi osmu omek nara. Karem Aisaia kayeri sir, ♦Orhinjik os ni kavamisindari nihi ondon or laha erMBERI ria.♦

Jisas nombo os orin li tiyakundarin or saweri
(Lk 9:57-60)

¹⁸ Urik Jisas ma musha mendek li ralarik or heyehe ol orin tiyandari ma ondon ormu mbara, ♦Ka ni i fan mbuhu kauyok ni ika.♦ ¹⁹ Urik mashi Moseshin sawendari ma lar Jisasik or taha ormu mbara, ♦Tisa, yanga yanga os mi yawa mirin a tiya ikwa nir.♦ ²⁰ Urik ormu mbara, ♦Asa tarmbe wa ngashi lir. Avi aviwusi ngashi lir. Hako Ma Jikisi Avui Wasilakahi^{8:20} aka os or wakwa mishi nga nanda ambu ri.♦ ²¹ Urik orin tiyandari ma lar mu mbara, ♦Wasilaka, halanak mas yangak a ihi avui anhin a wakor eweshihi avai raha mirin a tiyaka.♦ ²² Karem or mbarik

8:17: Ais 53:4 **8:20** Ma Jikisi Avui Wasilakahi oto Jisas oria. **8:20:** 2 Ko 8:9 **8:21:** 1 Kin 19:20

ormu mbara, ♦Halashira! Ma ol hahanda ondo halanak lihi ambek li wakor eweka. Hako mir ta anin tiyaka! ♦

Jisas or mbarik suwa nga fa nga mendek nari sira

(Mk 4:36-41; Lk 8:22-25)

²³ Urik Jisas bot lasik or lawuhu ol orin tiyandari ma ondo er nga limu ira. ²⁴ Li irik suwa wasilaka mendek fa orok si tasarik uku bot akome orok si layihi si hojekurik simu nara. Hako Jisas bot akome orok ormu suknyara. ²⁵ Urik ma ondo orin li lembasihi limu mbara, ♦Wasilaka, avak ni uk aha ni hakwa nir te. Mir nirin jelyawa! ♦
²⁶ Karem li mbarik or usaha ormu mbara, ♦Jir mberema. Mberem ushiwak ji ajendu? Anin ji hishiowenda nombo mbeek si iw? ♦ Karem huliyik or mbarik suwa nga fa nga mendek simu nara. ²⁷ Urik wavu musha mushak li hishihi limu mbara, ♦Ayo, ma roto lawe mende toria. Suwa nga fa nga mashi orhin fri misihi mendek fri nawan te. ♦

Jisas or mbarik wasimalengamba tolondari ma frijip jivik nari vri

(Mk 5:1-17; Lk 8:26-37)

²⁸ Urik Jisas leuku Galilin or mbuhu kauyok yanga Gadarak ormu lawura. Urik ma frijip wasimalengamba tolondari orin frimu ra heyera. Ma ovro mawa mashik ermbe ermbe er lindari vria. Uhu man fri jikmbaha urik li ajehe mbeek nombo orok indari ambu lir. ²⁹ Urik wasimalengamba ma ovron tolondari ondo wasilakak limu mbara,

◆Mir jikisi Avui Wasilakahi mira. Ayo, mberem nirin mi ukmba unduwa. Nirin kavak mi ukwa wolo os akrik te! ◆³⁰ Fle musha mendek yanga orok pasir sihi ayari lir. ³¹ Urik wasimalengamba ma ovron tolondari ondo limu mbara, ◆Os nirin mi mbru ermbe nahi, avak mi mbashinak ni ihi fle kandaik ni layika. ◆

³² Karem li mbarik ormu mbara. ◆Wa, ji ika. ◆Karem or mbashirik ma ovron li halaha fle ondohik limu layira. Urik fle ondo lewas shirinyambar li ihi fatelembuk li sihi li sangla layihi li uk aha limu harakora.

³³ Urik ma ol flen washilindari ma ondo oson li heyehe li ajehe yanga pasir nandari orok li tulu ihi os orok talarik li heyerin limu sawera. ³⁴ Urik yanga orok fehendari ma amber Jisasik li raha yanga lihi oson or hala ikmbaha kwambuk limu mbara.

9

Jisas kumba tava nashindari man or mbarik jivik or nari

(Mk 2:1-12; Lk 5:17-26)

¹ Urik Jisas botik or lawuhu leukun indiyok or mbuhu yanga orhik ormu ira. ² Urik ma lar kumba tava nashindarin teyek li ewehe orhik limu kisha laharaha limu hishira, ◆Avak or mbanak jivik nakwa ri. ◆Karem limu hishira. Jisas os li hishiri oson angop or heyeri sir. Uri osik ma oton ormu mbara. ◆Jikisi anhi, ajewa hala! Kavakava mihi angop a laha ermbewa sir. ◆

³ Karem or mbarik mashi Moseshin sawendari ma lal orok li sihi mashi oson li misihi lihi ambek limu mbara, ♦Ayo, ma toto lawe toria! Wa Avui Wasilakahi farniyik or sikwak ormu mbandu?♦

⁴ Hako Jisas os wavu wavu lihi li hishirin angop or heyeri osik ormu mbara, ♦Mberem ushiwak anin ji wapkava hishindu? ⁵ Mberem ji hishindu, kavakava ma roto undan a yoko ermbendahi os mo orin a mbanak jivik nandahi or? Hako mberem a undahik ji hishindu? ⁶ Avak a mukunak ji heyekwa sir, Ma Jikisi Avui Wasilakahi oto kavakava ma undan or yoko ermbendahi sir.♦ Karem or mbaha ma oton ormu mbara, ♦Mir usasihi teye mihin laha aka mihik ika!♦ ⁷ Karem or mbarik ma oto or usasihi aka orhik ormu ira. ⁸ Urik ma ol orok liri ondo oson li heyehe li ajehe limu mbara, ♦Ayo, mberemhi tos ter nanduwa! Avui Wasilaka kwambu orhin ma misambik fehendan or handuwa!♦ Karem li mbaha hi Avui Wasilakahin limu hausimbausira.

Jisas Matyu orin or tiyakmbaha nor ushari
(Mk 2:13-17; Lk 5:27-32)

⁹ Urik Jisas nombok or ihi takis yan landa ma lar, hi orhi Matyu, opis orhik lerawun or larik ormu heyera. Uhu ormu mbara, ♦Mir usaha anin tiya shi ika!♦ Urik Matyu or usaha Jisasin or tiyaha frimu ira.

¹⁰ Jisas aka Matyuhik or irik ol takis yan landari ma lal nga ol kavakavan undari ma lal nga li taha or nga ol orin tiyandari ma nga nakrem limu ara.

¹¹ Urik Farisi lal oson li heyehe ol orin tiyandari man limu mbahanjira, ♦Mberem ushiwak tisa

jihi oto ol takis yan landa ma nga ol kavakavan unda ma nga nakrem or lihi andu? Os erem or uwa kava sir. ♦ 9:11

¹² Jisas mashi oson or misihi ormu mbara, ♦ Ma ol jipmisinda mbeek doktak inda ambu lir. Ma ol kavamisinda nom doktak inda lira. ¹³ An ma ol kavakavan unda ondon jivinakurik a rari nir. An mbeek ma ol lihinjik hishihi mba, ♦ An ma jivi. An mbeek mbele kava las a unda ambu nir, ♦ karem mbanda ma ondon jivinakurik a rari ambu nir, wahau. Indik ji ihi mashi os Avui Wasi-lakahi jekambak li kayehendarin armek ji heyehe ji yarika. Karem li kayeri sir, ♦ An mbeek ofa os anin ji hahandan a rupshinda ambu nir. Hako na rupshiwa karem, jir avak man sunguwavu jihi mende nga armek ji uka. ♦ Karem li kayeri oson ji heyehe jivai yarika, an ma kava ondonjik a rari nir. ♦

*Jisas akwan halandari mashin or saweri
(Mk 2:18-22; Lk 5:33-39)*

¹⁴ Urik Jonin tiyandari ma ondo Jisasin li heyekurik li taha limu silira, ♦ Nir nga Farisi nga akwan ni halanda nir. Hako mberem ushiwak ol mirin tiyanda ma ondo akwan li halawan li halandu? ♦ ¹⁵ Karem li mbarik Jisas mu mbara, ♦ Mberem ji hishindu, os ma lar or nokoplaha

9:11 **9:11:** Farisi ondo lo mbele mbele ondon li tiyaha kwambu lihik misokome Avui Wasilakahik jivik li nakurik hishiri lir. Lir li hishiri, os kavakavan unda ma ondo nga nakrem li li nahi, kavakava ol ma ondo unda avak lihik nakwa lir. Takis yan landa ma ondo yanga Romik fehenda ma nga li ananaimbletolorik Farisi li hishiri, lir ma kava lir. **9:11:** Lk 15:2 **9:13:** Hos 6:6; Mt 12:7 **9:14:** Lk 18:12

hiyawu wasilakan or uwa wolo, orhi ma ondo akwan nakrem or nga anda ol mo wahau? Akwan anda ol te! Akwan li aha or nga rupshinda lir. Hako kumak ma oton li tolo laha ishinakop akwan halakwa ola.❖

¹⁶ Uhu sauheima las nga normu sawera, ❖Os ma lar kowe orhi si frehe nahi, mbeek koutakri akri las or laha koushimbla orok or ewetlavan-dahi ambu sir. Mberem ushiwak? Os erem or u nahi, kowe oson or yokowa wolo koutakri akri oso avak si ramushihi awarikandak nakwa osa. Uhu koushimbla oson si unak wasilaka mendek frehekwa sir. ¹⁷ Uhunda hom ma lar mbeek wain uku akrin or laha memesishi masi orok ngorondahi ambu ri. Os erem or u nahi, wain uku oso avak si kishalarasanak memesishi masi oso avak numbufaakwa osa. Ushinak wain uku avak misambik ngorokwa osa. Karem unda osik wain uku akrin memesishi akrik li ngoroshinak wain uku nga memesishi nga avak jivik fri naka.❖

Jisas or mbarik nokove os kowe orhin tolori nga jikisi os hari nga jivik fri nari
(Mk 5:22-43; Lk 8:41-56)

¹⁸ Jisas mashin or sawerako namber Judama li lotu undari akan washilindari ma lar orhik or taha kumbambongon or huvuhu ormu tlara, ❖Jikisi anhi angop hawa sir! Hako mi raha tava mihin hauowehe mbanak si usahaka.❖ ¹⁹ Urik Jisas or usaha orin or tiyaha frimu ira. Urik ol orin tiyandari ma er nga limu ira.

²⁰ Li irik kolok nokove las asama 12-pelak fi nom ermbendari oso Jisashi kumayok si taha kousamba orhin simu tolora. ²¹ Sihinjik karem hishiri sir, ❖Men kowe orhi nom a toloho avak

jivik a nakwa nir. ♦ Karem si hishihi simu tolora.

²² Urik Jisas or tormblehe sirin or heyehe ormu mbara, ♦ Apmanuwa, ajewa hala. Os anin nyi hishiowenda nombo orok os nyimu jivik nanduwa. ♦ Oro wolo mendek jivik simu nara.

²³ Urik Jisas er or ihi Jairushi akak or taha nor heyeri ma musha orok li lihi holmba owehe matlahukwan li koroho limu tlara. ²⁴ Urik ormu mbara, ♦ Mbermbar hikrik ji tala ika! Jikisi toso hawa ambu sir. Tos men wa suknyandu. ♦ Karem or mbarik orin li okolehe limu hayira.

²⁵ Urik or mbashirik hikrik li tala irakorik akak or layihi jikisi osohi tavan or tololik simu usahara.

²⁶ Urik jikisi oson or mbarik si usahari mashi oso simbalesik yanga yangak simu ira.

Jisas or mbarik misokome tumundari ma frijip nga ma or mambla jihindari nga jivik li nari

²⁷ Urik Jisas yanga oson or hala irik misokome tumundari ma frijip orin fri tiya ihi frimu ushaha tlara, ♦ Jisas nirambara Devithi mirin, shirnjik mi hishiwa! ♦

²⁸ Karem fri mbarik Jisas er or ihi aka os or lindari mishi orok or layirik frir er nga fri lundiyaha akak frimu layira. Urik ormu silira, ♦ Shi hishiwa, am an mbanak jivik shi naku, karem shimu hishindu? ♦ Urik frimu mbara, ♦ He shi hishiwa, mir erem undahi mira. ♦

²⁹ Karem fri mbarik tava orhin misokome frihik or hauowehe ormu mbara, ♦ Os anin shi hishiowenda nombo orok avak jivik nakwa shira. ♦

³⁰ Karem or mbarik kolok misokome frihi huririk frimu heyera. Urik ormu mbara, ♦ Ai ai, kas a

uwa kason avak ma lal shi sawewa shi hala.❖

³¹ Hako, wahau, os jivik fri nari mashi oson yanga yangak frimu saweyara.

³² Am fri ishirik ma or mambla jihi maimbandari ambun Jisashik limu laharara. Ma oto wasimalengamba tolondari orik maimbandari ambu ri. ³³ Urik Jisas wasimalengamba oton or mbru ermbeshirik ormu maimbara. Urik ma amber oson li heyeye limu mbara, ❖Ayo, tos ter nawak ni heyewa oso himi kas mbeek mas yanga nihi Israel torok talarik ni heyeri ambu os te!❖

³⁴ Hako Farisi lal limu mbara, ❖Wasi-malengamba ondo malakama lihi^{9:34} orin or oloshiwak wasimalengamba ondon ormu mbru ermbenduwa.❖

Jisas hulaima nokopmanjik or hisihi nor holori

³⁵ Jisas yanga yangak amber hom ormu yara. Uhu aka os Judama li lotu undari mishik or layihi mashi os Avui Wasilaka lirin or arangoshinak jip li likuri mashi oson ormu sawera. Uhu ma ol kavamisindarin or mbarik jivik limu nara.

³⁶ Uhu ma orhik tari ondonjik ormu holora. Mberem ushirik? Or heyeri lir nomorawun li kishaha mbeek ma lar lirin jelyakurik nari ambu ri. Lir sipsip ol ma ngashi ambu hom nandari lir. Karem uri osik lirnjik or holoho ³⁷ ol orin tiyandari man ormu mbara, ❖Akwa musha mende angop ukruwa lir. Hako mbeek sakwa ma lal

9:30: Mt 8:4 **9:33:** Mk 2:12 **9:34** **9:34:** Wasimalengamba malakama lihi Satan oria. **9:34:** Mt 12:24; Mk 3:22; Lk 11:15

9:35: Mt 4:23; Mk 1:39 **9:36:** Nam 27:17; 1 Kin 22:17; Sek 10:2; Mt 14:14; Mk 6:34

mushak nawa ambu lir. ³⁸ Uwosik noumashama Avui Wasilakan ji sawenak ma lal or mbashinak li ihi akwa orhin li saha aka orhik li oweka. ♦

10

*Jisas ma 12-pela ol orin tiyandarin or kamari
(Mk 3:13-19; Lk 6:12-15)*

¹ Jisas ma ol orin tiyandari 12-pela ondon or usharik li tarik kwambu os or landarin lirin ormu hara. Ushinak wasimalengamba ol man tolondarin li mbru ermbehe ma kavamisindari ondon li mbanak jivik li nakmbaha ormu hara.

² Aposel ondo hi lihi kalira. Ma maifu Saimon oria, hi yeje orhi Pita. Uhu maha orhi Andru. Uhu Jems fre Jon Sebedihi jikisi vria. ³ Uhu Filip, Bartolomyu, Tomas, Matyu takis yan landa ma ria. Uhu Jems jikisi Alfiushi ria. Uhu Tadius. ⁴ Uhu Saimon or kraha Selotik^{10:4} fehenda ria. Uhu Judas Iskariot or kumak Jisasin ma kavahi tavarenjek hakuri ma ria.

*Jisas ma 12-pela ondon or mbashirik li iri
(Mk 6:7-13; Lk 9:1-5)*

⁵ Jisas ma 12-pela ondon or usharik li tarik ormu sawera, ♦ Ji ihi mashi anhin ji laha sawe ika. Hako Judama ambu ondo yanga lihik ji iwa hala. Samariak fehe ondohi yangak ji iwa hala. ⁶ Hako Israelik fehenda ma ondo yanga lihikop ji ika. Lir Avui Wasilakahi sipsip olira. Hako angop orin li halahanda osik orok ji ihi

9:37: Lk 10:2 **10:1:** Mk 6:7; Lk 9:1 **10:4** **10:4:** Kraha Selotik fehenda ondo Romik fehenda ma ondon li jihi tukrukurik awun undari lira.

lirin indik ji laka. ⁷ Uhu mashin karem lirin ji saweka, Avui Wasilaka jirin or arangoshinak jip ji likwa wolo oso am si talakwak osmu nan-duwa. ⁸ Uhu ol kavamisinda ondo nga okmbale lepra tolonda nga ji mbanak jivik li naka. Uhu ma ol hahanda ondon mbanak indik li usahaka. Uhu wasimalengamba ol man tolondan ji mbru ermbenak li ika. Mbele mbele ol ji uwa ondo men ji uka, yakop nembes. Kwambu os lerawu oson ji lawa men a hahanda osik lerawun men ji laka. Jir mbeek kwambu oson yak ji frungawunda osik ma ondon ji mbanak yan li hakwa ambu jir, wahau. ⁹ Hako jir avak ya mbele mbele nga ji laha iwa hala. ¹⁰ Mbele mbelen wolonda kowe nga kowe lap er nga kumba ari nga kombe nga ji laha iwa hala, wahau. Men tapas ji ika. Lerawu os ji lawa avak akwan li hanak ji akwa sir.

¹¹ Yanga lasik ji iwa wolo orok fehenda ma jivi mende lar ji heyeka. Uhu aka orhik ji liyaha jivai hala ika. ¹² Os aka lasik ji layi nahi, mashaman karem ji mbaka, ♦Waphimbiji Avui Wasilakahi angop mir nga nawa sir.♦ ¹³ Os jirin or rupshi nahi, halanak mashi jihi oso orhik er si naka. Hako os jirin or turaha aka orhik jirin or tololayina ambu nahi, mashi jihi oso halanak jihikop si naka. ¹⁴ Os yanga lasik ji inak mashi jihin li misina ambu nahi, yanga oson ji halaha kumba jeren ji narkanak li heyehe li mba, ♦Nir angop mbele las ni uwak kavak nawa sir.♦ ¹⁵ Hako jirin amu sawenduwa. Avui Wasilaka

10:6: Jer 50:6 **10:7:** Mt 3:2; 4:17; Lk 10:9,11 **10:9:** Lk 10:4 **10:10:** Lk 10:7; 1 Ko 9:14 **10:12:** Lk 10:5-6 **10:14:** Lk 10:10-12; Ap 13:51

os hulaima nokopma mbele mbele li uhundan or heyehe or mbakwa wolo ma rondo musa lihi orok or heyembakwa ri. Unak nomorawu wasilaka avak lihik talakwa sir. Nomorawu oso wasilaka mendek si naha nomorawu os yanga Sodom nga Gomora nga lihik talahandan tikrikwa sir. ♦

*Kumak nomorawu mushak talakwa lir
(Mk 13:9-13; Lk 21:12-17)*

¹⁶ Uhu mashi las nga ormu mbara, ♦ Ji misi, avak an mbashinak wutari nindik ikwa jir, os sipsip kala asa nindik li inda hom. Unak jirin kavak li nakmbaha ukwa lir. Karem uwosik mbele mbele os ji ukmbaha ji hishiwan yawur ji hishiyarika.^{10:16} Uhu mbele mbele jivi nom ji uka.^{10:16} ¹⁷ Jihinjik ji auheyeka. Avak jirin li kotim ukwa jir. Uhu jirin li laha os li tirsaha li lotu unda mishik li ewehe li wakorokwa jira.

¹⁸ Mberem ushiwak? Angop mashi anhin ji misihi anin tiyanda oja. Uvosik jirin li laha layi oweshinak malakama lihi misokomek jirin kotim ukwa lir. Erem jirin li una wolo ji sihi mashi anhin ma ol Avui Wasilakahi mashin misinda ambu ondon ji sawenak li misika. ¹⁹ Hako os jirin majistrethi tavak li ewewa wolo wavu jihik ji hishihi ji mba, ♦ Ayo, mberemhi mashin avak ni saweku? ♦ Karem ji hishihi ji ajewa hala. ²⁰ Mberem ushiwak? Oro wolok Avui Wasilaka

10:15: Mt 11:24; Ju 7 **10:16** **10:16:** Mashi Grikik karem li kay-
eri sir, hovo hom mbele mbelen armek ji yarika. **10:16** **10:16:**
Mashi Grikik karem li kayeri sir, apmuma hom ji hangisha lika.
10:16: Lk 10:3; Ro 16:19 **10:17:** Mk 13:9-11; Lk 12:11-12;
21:12-15

Masikome orhi jirin or jelyashinak mashi anhin sawekwa jir.

²¹ Kumak avak ma lar mahasanje orhin wutarihi tavak or halashinak li mandingormekwa ri. Avoko jikisi orhin erem ukwa ri. Jikisi erem, avoko nijava orhin erem ukwa ri. ²² Ma amber avak jirin wutarik owekwa lir. Jir angop anhi mak ji nahanda osik jirin wutarik ewekwa lir. Hako os mashi anhin ji misihi kwambuk ji sitambanahanda nahi, kumak Avui Wasilaka indiyok or lakwa jir. ²³ Yanga os ji liwa mishi orok os jirin kavakavak li u nahi, yanga anandik ji tulu ika. Omendingak jirin amu sawenduwa, yanga yanga Israelik fehenda orok lerawun ji larako namber Ma Jikisi Avui Wasilakahi takwa ria.

²⁴⁻²⁵ Ji misi, os anin li uhunda hom jirin erem ukwa ola. Anin Belsebulik li ushanda hom jirin erem Belsebulik li ushakwa oja. Mberem ji hishindu, sumatin tisa lihin tikrinda ol? Wahau. Lerawun landa ma mashama orhin tikrinda or? Wahau. Mbele mbele os tisan li unda hom sumatin orhi ondon erem ukwa ola. Uhu os lerawu mashaman kavak li unda hom lerawun landa ma orhi ondon erem ukwa ola. Karem uwosik os anin li uhunda hom jirin erem ukwa ola. ♦

Ma misambik fehen ji ajewa hala, Avui Wasilaka nom ji ajeka
(Lk 12:2-7)

10:20: Jn 14:26 **10:21:** Mai 7:6; Mt 10:35; Mk 13:12; Lk 21:16
10:24-25: Mt 9:34; 12:24; Mk 3:22; Lk 6:40; Lk 11:15; Jn 13:16; 15:20

²⁶ Uhu mashi las nga ormu mbara, ♦Ma ol jirin kavak ukmbaha hishiwa ma ondon ji ajewa hala. Mberem ushiwak? Kumak mbele mbele ol li wanyihi li eweshiwak wahanda ondo avak kormbak talakwa lir. Uhu mbele mbele ol li wanyi unda ondo avak kormbak talakwa lir.

²⁷ Hako mashi os jirin a wanyi sawendan kormbak ji saweka. Uhu mashi sukuk a sawendan nomtenje nomtenjek ji sihi ji sawenak li misika.

²⁸ Ma ol jirin mandingormekmbaha hishiwa ma ondon ji ajewa hala, wahau. Lir men maome jihi nom kavak li uhu li mandingormekwa jir. Hako masakome jihi nga kavak nakwa ambu lir, wahau. Hako jirin kormbak amu sawenduwa, Avui Wasilaka nom ji ajeka. Orto nom man mandingormehe masakome nga hik ermbekwaria. ²⁹ Avi kanda ol fruhu yanda ondon ji heyeka. Ondo mbeek ya lakak li landa ambu lir, wahau. Ya awarikandak li landa lir. Hako Avui Wasilaka lirin armek or uhu mbeek lihi lar or hishandahi ambu lir. Mbele mbele os lihik talakwan angop or heyenda sir. ³⁰ Uhunda hom jir erema, mbele mbele os kumak jihik talakwan angop or heyenda sir. Masikukwa jihi nga angop or heyeye or tava kantirakonda lir. ³¹ Uwa osik ji ajewa hala. Or heyewa jir avi kanda ondon tikrinda jir.♦

Jir avak Jisashi mak ji nandan ji sawekwan ji ajewa hala

(Lk 12:8-9)

³² ♦Jirin amu sawenduwa, os kormbak ji sawehe ji mba, ♦An Jisasin tiyanda ma nira.♦

Karem ji mba nahi, an ngana, Avui anhi or hevenik linda orhi misokomek karem a sawekwa nir, ♦Ma tondo anin tiyanda ma lira.♦ Karem a sawekwa jira. ³³ Hako os kormbak ji sawehe ji mba, ♦An Jisasin a tiyanda ambu nir.♦ Karem ji mba nahi, angana, Avui anhi or hevenik linda or heyenak karem a sawekwa nir, ♦Ma tondon a heyenda ambu lir,♦ karem a sawekwa jira.♦

Jisasin wapnuku jihik ji eweka
(Lk 12:51-53; 14:26-27)

³⁴ ♦An mbeek awu os misambi torok talawan mishamaimbakmbaha na rari ambu nir, wahau. Jirin amu sawenduwa, os a rari man a mbanak kraha frijip li sikmbaha na rari nir. Lal kraha anhik, lal wutari anhi kraha orhik sikwa lir. ³⁵ Jikishulayi avak avokon wutarik ewekwa ri. Jikisnokopji avak nijavan wutarik ewekwa sir. Nukmango avak ruwaihavan wutarik ewekwa sir. ³⁶ Jikanoka mahasanje avokmundala lihi ambek wutarik ewekwa lir.

³⁷ Misi, os avoko nijava jihin wapnuku jihik ji ewehe anin wapmantlek ji ewe nahi, jir mbeek anhi mak nakwa ambu jir. Uhu os jikisi jihin wapnuku jihik ji ewehe anin wapmantlek ji ewe nahi, jir mbeek anhi mak nakwa ambu jir. ³⁸ Uhu os nomorawu ol jihik talakwan miando hom ji kishaha anin ji tiyana ambu nahi, jir mbeek anhi mak nakwa ambu jir. ³⁹ Os mbele mbele jihi ondon ji toltambana nahi, avak mendek nakwa jira. Hako os anin ji hishihi anin ji tiyaha mbele

mbele ondon ji hala nahi, kumak avak ermbe
ermbak linda oson lakwa jir. ♦

*Ma or Jisasin tiyanda man armek uwa ma oto
kumak avak wasa jivin lakwa ri*

(Mk 9:41)

⁴⁰ ♦ Ma or jirin aka orhik tololayihi armek uwa
ma oto os erem or uwa anin er nga armek or
uwa sir. Hako antonom nembes, Avui anhi or
mbashirik a rahanda er nga armek or uwa ri.

⁴¹ Os profet larin ji heyehe ji mba, ♦ Ma oto profet
Avui Wasilakahi oria. ♦ Karem ji mbaha orin
armek ji u nahi, kumak profet oto lawahi hom
lakwa jir. Uhu os ma worna man ji heyehe ji mba,
♦ Ma oto ma worna ma ria. ♦ Karem ji mbaha
orin armek ji u nahi, kumak ma worna ma lawahi
hom lakwa jira. ⁴² Uhu os anin tiyanda man ji
heyehe ji mba, ♦ Toto Jisasin tiyanda orik orin
armek a ukwa nir. ♦ Karem ji mbaha uksembe
kas orin ji ha nahi mo mbele jivi las orin ji u nahi,
omendingak jirin amu sawenduwa, os ji uwa oso
Avui Wasilaka mbeek hishakashakwa ambu ri,
wahau. Kumakop wasan or hakwa jir. ♦

11

*Jon mbashirik orin tiyandari ma Jisasik li iri
(Lk 7:18-35)*

¹ Jisas ma 12-pela ol orin tiyandari ondon
mashin or sawe lafakaha yanga oson or halaha
yanga os pasir nandari orok mashin sawekm-
baha ormu ira.

10:39: Mt 16:24-25; Mk 8:34-35; Lk 9:23-24; 17:33; Jn 12:25

10:40: Mk 9:37; Lk 10:16; Jn 13:20

² Oro wolok Jon krawuk or lihi mbele mbele Jisas or urin or misihi ol orin tiyandari man or usharik limu tara. ³ Unak or mbashinak Jisasik li ihi karem li silikmbahan, ♦Mir ma or hulaima nokopman jivinakmbaha Avui Wasilaka kamahanda ma om? Mo anandi lar ni nikishikwa on? ♦

⁴ Karem or mbashirik Jisasik li ihi orin li silirik ormu mbara, ♦Indiyok Jonik ji ihi os ji misiwa nga mbele mbele ol ji heyewa ondo nga orin ji sawenak or misika. ⁵ Misokome tumunda li heyewak, kumbanashinda li ese yawak, okmbale lepra tolonda jivik li nawak, mamblanjihinda li misiwak, ma ol hahanda indiyok li usahawak, erndakava mashi jivi Avui Wasilakahin olmu misinduwa. ⁶ Uhu kason er nga orin ji saweka, ma ol mbele mbele a uwan heyeye anin wapkava hishiwa ambu ondo li rupshika. Avui Wasilaka armek or ukwa lir. ♦11:6

⁷ Jonhi ma ondo am li hala ishirik Jisas ma ol orok liri ondon ormu sawera, ♦Misamtelmbamba orok ji ihi Jon mberemhi mak or narik ji heyer? Apmbayise os suwa si rasa laha ermbewak ayai ayaranda hom or narik ji heyeri or? Wahau. ⁸ Mo ji ihi mbele menden ji heyer? Kowe jiviwavin or faleshirik ji heyeri or? Wahau. Ma ol kowe jiviwavin falenda ondo malakamahi akakop linda

11:5: Ais 35:5-6; 61:1 **11:6** **11:6:** Jisas mashi os profet Aisaia mas or kayeri hom or mbari sir. (Heye Aisaia 35:1-7 nga 61:1-4 nga) Aisaia mashi kavron or kayehe nor mbar, mbele mbele ondo li talanak ji heyenak oro wolok Avui Wasilaka nir Israelik fehenda man jelyakwa ri. Os profet Aisaia or kayeri oso Jisashik omek nari sir.

lir. ⁹ Hako ji ihi mberem or narik ji heyer? Ji ihi profet lar heyer oj? He, oto profet oria. Jirin amu sawenduwa, or profet ondon amber tikrinda ria. ¹⁰ Mberem ushirik? Jekamba Avui Wasilakahik mashi las karem li kayeri sir, ♦ Misi, avak ma lar a halashinak masmas or ihi nombo mihin hundujekwa ria. ♦ Karem li kayehendari ma oto Jon oria. ¹¹ Omendingak jirin amu sawenduwa, Jon ma misambik fehe amber ondon tikrihinda ria. Hako Avui Wasilaka hulaima nokopma orhin or arangoshinak kuyanga orhik li likwa wolo ma ol hi ngashi ambu ondo Jonin tikrikwa lir. ¹² Jon lerawu orhin or lari wolok sishi raha Avui Wasilaka jirin or arangoshinak jip ji likwa oso osmu kormbak talanduwa. Hako ma lal oso kormbak si tala, karem mbaha kwambu lihik lerawun ormu landuwa. ¹³ Jon os or talaha mashin or sawe namber profet ondo nga mashi os Moses sawendari oso nga mbele mbele os kumak kormbak talakundarin angop li saweri lir. ¹⁴ Uhu profet ondo Elaija indik or takuri mashi nga saweri lir. Omendingak jirin amu sawenduwa, Elaija or indik takurik li mbari ma oto Jon oria. ¹⁵ Ma or mambla ngashi halanak mashi kason li misika. ¹⁶ Wa, jir ter liwa ma jirin, mberem nanda ma jir? Jir jikisakri os ma li tirsanda mishik mainlaka lakak mbanda hom nanda jir. ¹⁷ ♦ Wakun ni tokowa wolo jir mbeek rupshihi mblanda ambu jir. Matlahukwan ni korowa wolo jir mbeek tlanda ambu jir. ♦

¹⁸ Uhunda hom jir jikisakri ondo hom nanda jir. Jon akwan or halaha wain uku nga or ari ambu osik orin ji heyehe ji mbahanjira, ♦ Toto wasi-malengamba tolonda orik akwan anda ambu ri. ♦ Karem jimu mbara. ¹⁹ Hako Ma Jikisi Avui Wasilakahi oto akwa nga wain uku nga or awak ji heyehe jimu mbanduwa, ♦ Ayo, toto akwa nom or hisihihi uku kavan or aha ambasinda re. Takis yan landa ma nga kavakavan unda ma nga ananaimble tolonda re. ♦ Karem mbahajinda jir. Hako os erem ji heilakaila mbanda oso kas tolonda ambu sir. Hako ma or hishiyarinda nga nawa oto mbele mbele jivi nom or unak ni heyehe ni mba, or hishiyarinda ma ria. ♦

Ma ol sunguwavu lihin tormblewa ambu ondo kavak nakwa lir
(Lk 10:13-15)

²⁰ Jisas ma undahi ambun mushak or uri lir. Hako ma ol mbele mbele or uri ondon heyeri ondo mbeek sunguwavu lihin tormbleri ambu lir. Karem uri osik lirin ormu mbara, ²¹ ♦ Jir yanga Korasinik^{11:21} fehenda ma nga Betsaidak fehenda ma jirnjik amu holo menden-duwa. Mberem ushiwak? Avak kavak nakwa jir. Mbele mbele ol a uri angop ji heyeri lir. Hako mbeek sunguwavu jihin tormbleri ambu jir. Hako os Avui Wasilakahi mashin misinda ambu ondo ol yanga Tair nga Saidon nga li linda orok a ihi mbele las ma undahi ambun a urikop orok fehe ma ondo angop kavakava os li undarin li halaha sunguwavu lihin tormbleri lir. Hako

11:19: Mt 9:14 **11:21** **11:21:** Yanga Korasin nga Betsaida nga yanga Judamahi vria.

jir wahau. ²² Unda osik ji misi, Avui Wasilaka os hulaima nokopma mbele mbelen li uhundan or heyembakwa wolo nomorawu os jihik talakwa oso wasilaka mendek si naha nomorawu os yanga Tair nga Saidon nga lihik talakwan tikrikwa sir. ²³ Jir yanga Kaperneamik fehe jirin, jir am Avui Wasilaka mbanak hevenik ji lawuku? Karem jimu hishindu? Wahau. Mende indinga. Jir avak hik ikwa jir. Mberem ushiwak? Os ma undahi ambu os jihi nindik a urik ji heyeri hom yanga Sodom^{11:23} orok a uhundarikop Sodom mbeek kavak nari ambu sir. Uhundak ter er nawak ni heyewa sir. ²⁴ Jir yanga Kaperneamik fehe jirin amu sawenduwa, Avui Wasilaka os hulaima nokopma mbele mbele li uhundan or heyembakwa wolo nomorawu wasilaka mende avak jihik talakwa sir. Uhu oso Sodomik talahandan tikrikwa sir. ♦

*Jisas or mbari, Avui anhih ji raha ji limasika
(Lk 10:21-22)*

²⁵ Uhu Jisas ormu mbara, ♦ Avuya, heven nga misambi nga mihi tavakop nahanda vria. Mirin amu rupshinduwa. Mberem ushiwak? Mir mbeek mbele mbele ondon ma ol hi ngashi ondon mi mukushiwak heyenda ambu sir. Hako ma ol jikisakri hom nanda nom mi mukushiwak heyenda lir. ²⁶ Ome sira, Avuya, os mi ukmbaha mi hishinda hom unda mira.

11:21: Ais 23; Ese 26-28; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Sek 9:2-4
11:23 **11:23:** Yanga Sodomik fehe ma ondo kavakavan warje nga undari lir. Heye Stat sapta 19. **11:23:** Stt 19:24-28; Ais 14:13-15 **11:24:** Mt 10:15; Lk 10:12 **11:25:** 1 Ko 1:26-29

²⁷ Mbele mbele ondo amber Avui anhi angop anhi tavak or hari lir. Ma lar mbeek Jikisi orhin armek heyekrahakoronda ambu ri. Hako Avui nom Jikisi orhin heyenda ri. Ma lar mbeek Avuin heyekrahakoronda ambu ri, wahau. Jikisi orhi orto nom Avui orhin heyenda ri. Unda osik ma ol or rupshinda ondo nom Avui orhin or mukunak li heyekwa ri.

²⁸ Jir nomorawu wasilakan kisha avishawa ma jirin, anhik ji raha ji limasika. ²⁹ An anhinjik a hafakaha man naman a sawenda nir. Karem uwosik halanak jirin a ewesaweka. Anhik ji raha anhi siyok ji sika, os bulmakau minimba tombon li ishishiwak li longonda hom miando anhin erem ji kishaka. Uhundanak anhik ji raha ji limasika. ³⁰ Minimba tombo os jirin a hawa oso mbeek nomoyikwa ambu sir. Uhu mbele mbele os ji kishakmbaha jirin a hawa oso nomoyikwa ambu sir. Larnashinak ji kishakwa sir. ♦

12

Jisas Sabatin tikrinda ma ria

(Mk 2:23-28; Lk 6:1-5)

¹ Urik am Sabat wolok si narik Jisas le wit nowe nindik limu ira. Uhu orin tiyandari ma ondo li erenghaha wit sijin li tolntlehe li sengashihi limu ara. ² Urik Farisi lal li heyehe limu mbara, ♦ Mberem ushiwak mirin tiyanda ma ondo lo os si pantlehendan Sabat wolok li undu? ♦ ³ Karem li mbarik ormu mbara, ♦ Os king Devit nga orhi

ma nga li erenghari wolok or uhundari mashi os jekambak li kayehendarin heyenda ambu oj?

⁴ Aka Avui Wasilakahik or layihi ofan li handari bretin or laha ol orin tiyandari ma nga li arin. Bret ondo pris nom li andari lir, ma anandi wahau.

⁵ Uhu mashi ome las os Moses or kayehendarin heyenda ambu oj? Pris ondo os Sabat wolok lerawu las tempel akak li lakuri wolok si narik lerawun landari ola. Hako mbeek musa nga nari ambu lir.

⁶ Hako jirin amu sawenduwa, ma or tor torok siwak ji heyewa toto tempel akan tikrinda ma ria.

⁷ Hako mashi os jekamba Avui Wasilakahik li kayerin ji misika.

Karem li kayeri sir, ♦An mbeek ofa os anin ji hahandan a rupshinda ambu nir. Os a rupshinda karem, jir avak man sunguwavu jihi mende nga ji holoho armek ji uka. ♦Os mashi oson armek ji heyekrahakoro nahi, jir mbeek ma ol musa ngashi ambu ondon kotim ukwak mbakwa ambu jir. Hako jir mbeek mashi oson heyekrahakorowa ambu jir. ⁸ Ma Jikisi Avui Wasilakahi oto Sabatin er nga arangonda ri. ♦

Jisas ma tava kavak nandarin or mbarik jivik or nari

(Mk 3:1-6; Lk 6:6-11)

⁹ Ushihi Jisas yanga oson or halaha Judama lotu undari akak ormu layira. ¹⁰ Urik ma tava kavak nandari lar er nga orok liri ria. Urik ma lal Jisasik li taha limu silira, ♦Os ma lar Sabat wolok ni mbanak jivik or nakwa oso jivik nawa os mo

wahau? Lo nihi mberem si mbandu? ♦ Os erem li siliri men orin li mbanak or mbanak li heyekmbaha li mbari sir. Mbele las or unak kavak si nanak li heyeye orin li kotim ukmbahan. ¹¹ Urik ormu mbara, ♦ Os sipsip jihi lar Sabat wolok faramblangok or layi nahi, mberem jivai uku? Sipsip jihin jelyakwa oj mo men misokomembak heyekwa oj? Wa, sipsip jihin jelyakwa oja. 12:11

¹² Hako ma oton ji heyeka, or sipsipin tikrinda ria. Karem uwosik os Sabat wolok ma lar ni jelya nahi, oso jivi sira, mbeek kavak nakwa ambu sir. ♦ ¹³ Karem or mbaha ma oton ormu mbara, ♦ Tava mihin sanguananak a heyeye. ♦ Urik tava orhin or sanguanarik jivik si naha tava jivi yeje orhi hom simu nara. ¹⁴ Urik Farisi ondo tempel akan li halaha li ihi os Jisasin li mandingormekuri nombon limu anaoweheyera.

Jisas hulaima nokopman jivinari ma ria

¹⁵ Jisas os Farisi orin kavak li ukmbaha li hishiri nombon angop or heyeri sir. Karem urik yanga oson or halaha yanga anandi lasik ormu ira. Urik ma mushak orin limu tiya ira. Urik or mbarik ma ol kavamisindari ondo jivik limu nara. ¹⁶ Uhu hi orhin kormbak li sawekurin ormu pantlera.

¹⁷ Mbele mbele ol or uri ondo li urik mashi os

12:10: Lk 14:3 **12:11** **12:11:** Judama ondo karem hishinda lir, os sipsip or faramblangok layiwa oton li tololarasanak or lawu nahi, os limu lerawun lawa. Hako Lo Moseshi karem mbandari sir, Sabat wolo lerawun ji lawa hala. Erem si mbanda osik os sipsip lihi or faramblangok layiwa oton Sabat wolok li tololarasa nahi, os limu kavakavan uwa sir. Hako sipsip lihinjik li holoho li tololarasawa ri. **12:11:** Lk 14:5 **12:14:** Jn 5:16 **12:16:** Mt 8:4; Mk 3:12

profet Aisaia maskop or kayehendari osmu omek nara. Karem or kayeri osa.

18 ♦Ma roton ji heyeka, lerawu anhin lakwa ma ria. Anhinjik angop a kamari ria. Wapnuku anhik orin amu ewenduwa. Masikome anhin a halashinak orhik nakwa sir. Uhu nombo wornan Judama ambu ondon or saweshinak li misika.

19 Or mbeek man ngriaha mainkwambuk mbakwa ambu ri. Mbeek nomtenje nomtenjek sihi mashin kwamburambuk mbakwa ambu ri.

20 Fakri os tlendirnawan or mbeek toltarmbakwa ambu sir. Lam os usungua hakwak nawan or mbeek usungua hakwa ambu sir. Lerawu anhin or laha ihikop ma amber nombo worna orhin heyekraha korokwa lir.

21 Ushinak ma amber, Judama ambu ondo er nga, orin wavu lihik li ewehe li mbaka, ♦Ortonom nirin jivinakwa ma ria. ♦ ♦
Aisaia 42:1-4

Jisas kwambu Belsebulhik lerawun or lar, 12:22 karem li mbari

(Mk 3:20-30; Lk 11:14-23; 12:10)

22 Urik ma lar wasimalengamba toloshirik misokomen tumuhu maimbandari ambu oton Jisasik limu laharara. Urik wasimalengamba ma oton tolondarin or mbru ermbeshirik ma oto jivik or naha or heyeye ormu maimbara. 23 Urik ma ol orok liri ondo oson li heyeye limu mbara, ♦Ayo,

ma roto kar ni nikishinda king Devithi nirambara or mo? ♦ ²⁴ Urik Farisi ondo mashi oson li mis-
ihi limu mbara, ♦ Wahau te! Wasimalengamba
Belsebul oto orin or olonda osik orhi kwambuk
ol ormu mbru ermbenduwa. ♦

²⁵ Erem li mbarik Jisas sunguwavu lihin an-
gop or heyeri sir. Uhu ormu sawera, ♦ Ji
hishika, os yanga lasik linda ma lihi ambek li
anaji nahi, yanga oso avak kavak nakwa sira.
Uhu hovok, os mahasanje lihi ambek li anaji
nahi, lihi ambek anakorokwa lir. ²⁶ Uhu os
Laulaka wasimalengamba orhi ondo lihi ambek
li anaji nahi, avak mbruhi ihi mendek nakwa
lir. ²⁷ Os anin ji mba, an Belsebulhi kwambuk
wasimalengamban amu mbru ermbenduwa, os
erem anin ji mba nahi, jirin a silikwa karem,
jihi ma ol wasimalengamban mbru ermbenda
ondo lawehi kwambuk lerawu oson li landu?
Lir er nga wasimalengamban li mbru ermbenda
osik, lir avak mashi mashi os anin ji heyembawa
hom jirin heyembakwa lir. ²⁸ Hako an mbeek
Belsebulhi kwambuk lerawun a lawa ambu nir,
wahau. An Avui Wasilaka kwambu orhik ler-
awun amu landuwa. Erem si nawa osik ji heye ji
yarika, Avui Wasilaka hulaima nokopma orhin or
arangoshinak jip li likwa oso angop jihik talawa
sir.

²⁹ Ji hishika, ma or kwambu ngashi os aka
orhik mbele mbele orhin ji lakwak ji hishi nahi,
mberem jivai uku? Masmas kumba tava orhin
kuvuk ji ishishinak or wanakop aka orhik ji layihi

mbele mbele orhin lakwa jira.12:29

³⁰ Ji misi, ma or anhi mak nawa ambu ondo wutari anhi lira. Uhu ma ol an nga lerawun ni lawa ambu ondo olmu lerawu anhin kavak nakwak unduwa. ³¹ Jirin amu sawenduwa, mbele mbele kavakava ma li unda nga okolenda mashin li mbahanda nga Avui Wasilaka or laha ermbekwa lir. Hako os Masikome orhin li okole nahi, kavakava os li unda oson mbeek or laha ermbekwa ambu sir, wahau. ³² Ome sira, os ma lal li okolehe mashi kavan Ma Jikisi Avui Wasilakahin li mba nahi, Avui Wasilaka avak kavakava lihin or laha ermbekwa sir. Hako os Masikome orhin li okole nahi, kavakava os li unda oso mbeek or laha ermbekwa ambu sir, wahau. Mende indinga.♦12:32

*Mi jivi akwa ome sihi jivik nanda sira
(Lk 6:43-45)*

³³ ♦Mi jivi mbeek akwa kavan wanda ambu sir. Uwak mi kava mbeek akwa jivin wanda ambu sir. Mberem nivai heyeku jivi os mo kava os? Akwa ome frihin ni heyeye ni mba, ♦Mi toso jivi sira. Hako kasai kava sir.♦ ♦
³⁴ Karem or mbaha Farisi ol orok siri ondon or heyeye ormu mbara, ♦Jir ma kava hopmbale hom nanda jir. Mbele mbele kava os sunguwavu

12:29 **12:29:** Ma or kwambu ngashi oto Laulaka oria. Hako Jisas kwambu orhi Laulakahi kwambun tikrinda sir. Karem uwosik ma ol Laulakahi krawuk sinda ma ondon Laulakahi tavak or masnalakwa lir. **12:30:** Mk 9:40; Lk 9:50 **12:31:** Hi 6:4-6
12:32 **12:32:** Jisas lerawu os or lari kwambu Avui Wasilakahik or lari ri. Hako ma ondo li mbari, or kwambu Laulakahik lerawun lari ri. Erem li mbari osik Jisas mainkwambu kason or mbari.
12:33: Mt 7:16-20

jihik nawa hom suwambushi jihik tasawak jimu mbanduwa. Uwosik jir mbeek mashi jivi las mbakwak nanda ambu jir. ³⁵ Ma jivi wavu orhi osmu ukwa jivi hom nanduwa. Mbele mbelen or uwak ukngrahambi hom osmu orhik tasawak nimu heyenduwa. Hako ma kava wavu orhi osmu ukwa kava hom nanduwa. Uwak mbele mbele kava os or uwa uku kava krupshinda hom osmu orhik tasawak nimu heyenduwa.

³⁶ Omek jirin amu sawenduwa, Avui Wasi-laka hulaima nokopman or heyembakmbaha nor mbahanda wolo ma amber mashi os li mbahanda nombo orokop or heyembakwa ri. ³⁷ Mashi os ter ji mbawa mashi orokop kumak jirin heyehe mbakwa ri. Os mashi jivin ji mba nahi, os ji mbawa nombo orokop or heyembakwa ri. Hako os mashi kavan ji mba nahi, os ji mbawa nombo orokop heyehe mbakwa ria. ♦

Jisas mbele mbele ma undahi ambun or unak li heyekmbaha li siliri

(Mk 8:11,12; Lk 11:29-32)

³⁸ Urik Farisi lal nga mashi Moseshin sawendari ma lal nga Jisasik li taha limu silira, ♦Tisa, mbele las ma undahi ambu ondon mi unak ni heyewa. Os ni heyena ambu nahi, nir mbeek mirin tiyakwa ambu nir. ♦

³⁹ Urik ormu mbara, ♦Ma jir ter wolok liyawa ma jirin, jir ma kava indinga jir. Jir ma undahi ambu lal a unak ji heyekmbaha jimu mbanduwa. Hako an mbeek mbele las a unak ji heyekwa ambu sir, wahau. Hako mbele las os profet

Jonahik narik ji misindari hom awak si nanak ji heyekwa sir. ⁴⁰ Jona niri frijip foome lakahi sunguk wari ri. Uhunda hom Ma Jikisi Avui Wasilakahi oto niri frijip mawak wakwa ri. ^{12:40} ⁴¹ Ji misi, Avui Wasilaka os hulaima nokopma mbele mbele ol li uhundan or heyembakwa wolo yanga Ninivek fehe ma ondo mbele mbele kavakava os ji undan kormbak li sawehe jirin mbakwa ola. Jona mas Avui Wasilakahi mashin lirin or sawerik li misihi sunguwavu lihin tormbleri lir. Hako jir wahau. Jir mbeek sunguwavu jihin tormblekuri kas nga nanda ambu jir. Uwosik lir jirin mbakwa ola. Hako Jonan tikrinda ma ormu torok jir nga sinduwa. Hako jir mbeek mashi orhin misinda ambu jir. ⁴² Hovok hiusa nokove yanga Sebak fehe oso erem kavakava os ji undan kormbak si sawehe jirin mbakwa osa. Sir mas yanga sihi homek nandarin si halaha si taha King Solomon hishiyandari orhin si misikmbaha tari osa. Hako Solomonin tikrinda ma ormu torok jir nga sinduwa. Hako jir mbeek mashi orhin misindiyakwak hishinda ambu jir. ♦

Wasimalengamba indik aka orhik or tari
(Lk 11:24-26)

⁴³ Uhu sauheima las nga Jisas ormu mbara, ♦ Ji misi, wasimalengamba lar ma or or tolondan or halashihi misamtelmbambak or ihi or likuri mishin lasakurik ormu ira. Or lasafuhu ormu

12:39: Mt 16:4; Mk 8:12 **12:40:** Niri frijip fri ishinak indik ushakwa ri. Jisasin Fraidek miandok li tiriri ri. Niri frijip orok or waha Sande nursumbuk usahari ri. Wasmashik li mbanda namba tri de. **12:40:** Jna 1:17 **12:41:** Jna 3:5 **12:42:** 1 Kin 10:1-10

mbara, ♦ Halanak indik aka os a halashihi a rahanda mishik a i lika. ♦ ⁴⁴ Karem or mbaha indik or ihi nor heyeri, ma oto aka orhin angop armek or hako ermbeshirik jivik nari sir. ⁴⁵ Ushirik oson or heyehe wasimalengamba 7-pela ol orin tikrinda kava indingan or sawelaha li layihi aka orok limu lira. Ushirik ma oto kava indingak er ormu nara, mbeek kas jivik nari ambu ri, wahau. Uhunda hom jir ter liwa ma jirin, jir avak ma oto hom ji naha kavak er nakwa jir. ♦

Lawe ol nijava jimatama Jisashi lir?

(Mk 3:31-35; Lk 8:19-21)

⁴⁶ Jisas mashin or sawerako namber, nijava orhi nga jimatama orhi nga orin li heyekmbaha li taha hikrik limu sir. ⁴⁷ Urik ma lar Jisasin ormu mbara, ♦ Tisa, nijava mihi nga jimatama mihi nga mirin li heyekwak li taha kandai hikrik sindu. ♦ ⁴⁸ Karem or mbarik ormu mbara, ♦ Lawe nijava anhi sir? Lawe ol jimatama anhi lir? ♦ ⁴⁹ Uhu tava orhik ol orin tiyandari ma ondon or mukuhu ormu mbara, ♦ Nijava anhi jimatama anhi tolira. ⁵⁰ Ma ol Avui anhi or hevenik linda mashi orhin misindiyawa ma ondo nijava anhi jimatama anhi lira. ♦ Karem ormu mbara.

13

Sauheima ma lar nowek wit sijin or fakari

(Mk 4:1-9; Lk 8:4-8)

¹ Urik Jisas aka os or lirin or halaha leuksumbuk or irik ² ma musha mendek orhik li rarik or usaha bot lasik or lawuhu orok ormu lira. Urik

ma ondo fa mambuk limu sira. ³ Urik mashin sauheimakop or sawehe ormu mbara, ♦ Ji misi, ma lar wit sijin or laha ormu nowek faka ira. ⁴ Or laha faka irik lal olmu nombok takara. Urik ma li esnerkoshirik avi mu nongo ara. ⁵ Hovok lal olmu sunja hongondari mishik takara. Uhu lewas tungua rasari ol te. Hako misambi mbeek misam jeromek nari ambu sir. ⁶ Sunja hongondari osik mbeek nene lakak layiri ambu sir. Uri osik ta jiri wolo olmu hatlayirakora. ⁷ Hako lal olmu minja lame nindik takara. Urik minja lame ondo er nga li tasaha mushi arangoshirik olmu hatlayihi mendek nara. ⁸ Hovok lal olmu misambi jivik takara. Uhu li tungua rasaha akwa ome musha mendek olmu nara, lal 30-pelak, lal 60-pelak lal 100-pelak. ♦ ⁹ Uhu ormu mbara, ♦ Ma ol mambla ngashi halanak mashi kason li misika. ♦

*Maintontlo os Jisas sauheimak or saweri
(Mk 4:10-12; Lk 8:9-10)*

¹⁰ Urik ol orin tiyandari ma ondo orhik li taha limu mbara, ♦ Ma rondon sauheimakop mi saweshiwak lir mbeek yarinda ambu lir. ♦

¹¹ Urik ormu mbara, ♦ Avui Wasilaka nombo os hulaima nokopma orhin or arangokmbaha or mbandari nombo os mas wanyiwandari oson angop jirin a mukurik ji heyeri sir. Hako ma anandi ondo sauheimakop a sawewak misinda lir. ¹² Mberem ushiwak? Ma or sunguwavu orhi nga mashi anhin misikwak hishiwa ma oto avak a unak mbele mbele ondon armek hishiyarikwa ri. Hako ma or mashi anhin men mamblakop

misiwa ma oto avak a unak hishiyarinda orhi os orhik nawa oso mendek nakwa sir. ¹³ Maintontlo os sauheimak a mbawa karem, misokome lihik li heyewa, hako mbeek mbele las heyewa ambu lir. Mambla lihik li misiwa, hako mbeek mbele las yariwa ambu lir. ¹⁴ Os erem a uwa oso si unak mashi os profet Aisaia mas or mbahandari osmu omek nanduwa. Karem or kayeri sir,

◆Ma ondo hindi mushak mashin misikwa lir. Hako mbeek hishiyarikwa ambu lir. Hindi mushak heyekwa lir. Hako mbeek armek mbele las heyekrahakorokwa ambu lir.

¹⁵ Mberem ushiwak? Sunguwavu lihi angop fenjehe sunjakombe hom nanda sir. Uhu mambla lihi angop jihinda sir. Uhu misokome lihi angop tumunda sir. Uwosik lir mbeek mashi anhi maintontlo sihin heyekrahakorokwa ambu lir. Uhu lir mbeek sunguwavu lihin li tormblehe anhik li ranak a unak jivik nakwa ambu lir.◆◆

Aisaia 6:9-10

¹⁶⁻¹⁷ Uhu Jisas mashi las nga ol orin tiyandari man ormu mbara, ◆Omek amu sawenduwa, profet mas nahandari nga Avui Wasilakahi mak nahandari nga mbele mbele tos ji misihi ji heyewan heyekurik hishiri ol te. Hako mbeek heyeri ambu lir. Hako jir os jimu misokome jihik heyeye mambla jihik misinduwa. Uwosik ji rupshika.◆

Sauheima ma or wit sijn fakari maintontlo sihi (Mk 4:13-20; Lk 8:11-15)

18 Uhu ormu mbara, ♦Sauheima ma or wit sijin fakari maintontlo sihi karem. Wit siji ondo mashi Avui Wasilakahin olmu heimanduwa. 19 Wit siji ol li takawa nombo oso osmu ma ol mashi Avui Wasilakahin men mamblakop misinda ma ondon heimanduwa. Kolomalok Laulaka or raha mashi os sunguwavu lihik wawa onson ormu laha ermbenduwa. 20 Sunja hongonda mishi oso osmu ma ol mashin misihi rupshiwa ma ondon heimanduwa. 21 Hako nene mbeek kasalkop layinda ambu osik nambek sinda ambu lir. Os nomorawu lihik si lawuwa, olmu kolok mashin halawa. 22 Uwak minja lame ngashi mishi oso osmu ma ol mashin misindiyanda ondon heimanduwa. Hako mbele mbele misambik fehen mushak li lakwak hishinda ola. Uhu mbele mbele misambik fehenjik hishombashiowenda ola. Uwosik wit siji supmbalapmbak li nashiwak mbeek akwa ome nga nanda ambu lir. 23 Hako misambi jivi oso osmu ma ol mashin misihi kwambuk toltambananda ondon heimanduwa. Mashin li tiyaha kwambuk li sitambanaha olmu akwa ome nga mushak nanduwa, lal 30-pelak, lal 60-pelak, lal 100-pelak. ♦

Sauheima minjambalen or saweri

24 Uhu sauheima las nga ormu sawera, ♦Avui Wasilaka os hulaima nokopma orhin or arangoshinak orhi yangak li likwa nombo oso mberem sivai nandu? Wa oso ma or wit siji jivin nowe orhik laha fakayanda hom osmu nanduwa. 25 Hako nirik li suknyashiwak ma oto wutari orhi or taha minjambale sijin or laha nowe orok er

nga nor lahara fakashihi ormu iwa. ²⁶ Ushiwak siji ondo li tungua rasaha ome nga li nawak minjambale er nga lihi nindik li tungua rasawak ma olmu heyewa. ²⁷ Uhu lerawun landa ma ondo li ihi noumashaman olmu sawera, ♦Awasayi, mir wit siji jivi nom mi fakari ola. Hako ter ni heyewak minjambale er nga rasaw te! ♦

²⁸ Urik ormu mbara, ♦Wutari anhi lar ormu erem uwa ri. ♦Urik limu silira, ♦Wa minjambale ondon mberem ni ukmbaha mi hishindu? Ni kwaha ermbekmbaha mi hishindu mo wahau? ♦ ²⁹ Urik ormu mbara, ♦Wahau, las awak wit jivi ondo er nga ji kwanda ngashi. ³⁰ Halanak nakrem li rasaha akwa omen landa wolok si nanak a mbashinak akwan landa ma ondo li ihi minjambalen li kwaha tene tenek li tivihi hik li ermbeshinak hi ukwa ola. Hako wit jivi nom li laha safal aka anhi li eweshinak li waka. ♦ ♦

Jisas sauheima las mastet sijik or saweri
(Mk 4:30-32; Lk 13:18-21)

³¹ Uhu sauheima las nga ormu sawera, ♦Avui Wasilaka os hulaima nokopma orhin or arangoshinak orhi yangak li likwa nombo oso siji awarikanda kanda mastet hom nanda sir. ³² Mastet oso siji awari mende kanda sir. Hako li sishiwak lewas tungua rasaha wasilakak mi hom nanda sir. Ushiwak avi li raha awiwasin mi tava orok uhu linda lir. ♦

Jisas sauheima las yisik or saweri
(Lk 13:20-21)

³³ Uhu ormu mbara, ♦Avui Wasilaka os hulaima nokopma orhin or arangoshinak orhi yangak li likwa nombo oso yis hom nanda sir.

Nokove las os bretin si uwa wolo, yis kandakar si laha plaua laka nga simu farfasawa. Uwak yis oso si uwak plaua oso wasilaka mendek osmu nawa.❖

Jisas sauheimakop or saweri

(Mk 4:33-34)

³⁴ Jisas mbele mbele os or saweri sauheimakop or saweri lir. Or mbeek ma ondon mashi las kormbak saweri ambu ri, wahau. Men sauheimakop saweri ri. ³⁵ Os erem or uri oso mashi os profet or mbahandari mashi osmu omek nara,

❖Avak sauheimakop jirin a ewesawekwa nir. Misambi mbele mbele na namber orok sishi raha wanyiwanda ondon sauheimakop a sawenak ji misikwa sir.❖

Buk Song 78:2

Sauheima minjambalek or saweri maintontlo sihi kasira

³⁶ Urik Jisas ma ondon or halashihi akak or layirik ol orin tiyandari ma li raha limu silira, ❖Sauheima minjambale os mi sawewa oso maintontlo sihin sawenak ni misika.❖

³⁷ Urik ormu mbara, ❖Ambehoma, wit siji jivin fakawa ma oto Ma Jikisi Avui Wasilakahi ria.

³⁸ Nowe oso misambi toso osira. Wit siji jivi ondo ma ol Avui Wasilaka lirin or arangoshinak orhi yangak li likwan nikishiwa ma olira. Minjambale kava ondo Laulakahi ma olira. ³⁹ Wutari or minjambalen fakawa oto Laulaka oria. Akwa omen landa wolo oso mbele mbele mendek li nakwa wolo osira. Akwan landa ma ondo ensel olira. ⁴⁰ Os minjambalen li kwaha li suwunda

hom, erem mbele mbele am mendek si nakuna wolok Laulakahi man li ukwa lira. ⁴¹ Ma Jikisi Avui Wasilakahi oto ensel orhin or mbashinak li raha ma kava ondon li kria ermbeshinak Avui Wasilakahi yanga oson halakwa lir. Ma ol man mbaskashiwak kavakavan li unda ma nga kavakavan unda ma nga li kria ermbeshinak ⁴² hik ikwa lir. Orok li layihi li tlaha entlembale misihi fu lihin masham koho akwa ola. ⁴³ Hako Avui Wasilakahi misokomek wornak nanda ma ondo yanga orhik li lihi jivik li naha ukruharanda hom nakwa lir. Jir mambla ngashi jir, mashi kason ji misika.❖

Sauheima bokis ya os li wanyinda nga sunja ya lakak li frungawunda nga or saweri

⁴⁴ Urik sauheima las nga ormu mbara, ❖Avui Wasilaka os hulaima nokopma orhin or arangoshinak orhi yangak li likwa nombo oso bokis ya hom nanda sir. Bokis ya oso wan li koroho li wanyishirik osmu misambi lasik wara. Hako ma lar os li wanyindari mishin angop or heyeri sir. Ushihi sunguwavu orhi nga bokis ya oson lakurik hishiri ri. Uhu indik bokis oson or wanyishihi or ihi mbele mbele orhin or mbashirik li frungawushirik ya oson or laha or ihi misambi mashaman ormu hara. Erem or uri nombo orok bokis ya os misambi orok wanyiwandarin ormu er nga lara.❖

⁴⁵ Uhu sauheima las nga ormu mbara, ❖Avui Wasilaka os hulaima nokopma orhin or arangoshinak orhi yangak li likwa nombo oso

mberem sivai nandu? Wa oso karem, bisnisman lar sunja arme ondon frungawukmbaha ormu lasayara. ⁴⁶ Or laslasa ihi jivi mende las or heyehe oso nom lakurik hishombashioweri ri. Ushirik mbele mbele os or hisindari orhi ondon or mbashirik ma li raha li frungawushirik ya oson or laha sunja arme oson ormu frungawura. ♦ 13:46

Sauheima foom kowehe

⁴⁷ Uhu ormu mbara, ♦ Avui Wasilaka os hulaima nokopma orhin or arangoshinak orhi yangak li likwa nombo oso foom kowe hom osmu nanduwa. Foom kowe oson leukuk li ermbeshihi foome apsham apshamhin olmu kruwunduwa. ⁴⁸ Foom kowe oso foome am si hojewak mishiyok li longo lafasanda sir. Uhu foome ol li lowan limu toloyariwa, jivin apsham li ewehe kavan ol limu lai ermbewa. ⁴⁹ Uhunda hom mbele mbele am mende si nakuna wolok erema, ensel ondo li taha ma kava ol ma jivi nindik liwa ondon li toloyarikwa lir. ⁵⁰ Uhu ma kavan hik li ermbekwa lira. Li ermbenak orok li layihi li tlaha entlembale misihi fu lihin masham koho akwa lir. ♦

⁵¹ Karem or mbaha ol orin tiyandari man ormu silira, ♦ Maintontlo os a sawewan am jimu yarindu? ♦ Urik limu mbara, ♦ He, am nimu yarinduwa. ♦ ⁵² Urik ormu mbara, ♦ Os

13:46 **13:46:** Maintontlo os sauheima kavron or saweri karem, Avui Wasilaka yanga orhi jivi mende sir. Uwosik mbele mbele ol misambi torok ni lakwak ni hishombashiowewa hom orok ni ikunak ni hishombashioweka. **13:50:** Mt 13:42; Lk 13:28

mashi Moseshin sawendari ma ondo mashi anhin tiyanda mak li na nahi, lir aka mashama hom nakwa lira. Aka mashama oto aka orhik or ihi mbele mbele akri nga masi nga or laharakwa lir.❖

*Nasaretik fehenda ma ondo Jisasin li kumaifari
(Mk 6:1-6; Lk 4:16-30)*

⁵³ Jisas sauheima ondon or sawerakoho yanga oson or halaha ⁵⁴ kotontlo orhi Nasaretik or ihi aka os li lotu undari mishik or layihi mashin ormu sawera. Mashi os or sawerin li misihi wavu lihi musha mushak li hishihi limu mbara, ❖Ayo, ma toto hishiyarinda toso mbeyok or lar? Kwambu os ma undahi ambun or uwa mbeyok or lar? ⁵⁵ Toto angop ni heyenda or te! Ma or akan unda jikisi orhi ria. Nijava orhi Maria sira. Jimatama orhi Jems, Josep, Saimon, Judas, kalira. ⁵⁶ Jikaha orhi tol er nga limu linduwa. Hako kwambu os erem or uwa mbeyok or lar?❖
⁵⁷ Karem li mbaha orin limu kumaifara.

Urik Jisas lirin ormu mbara, ❖Profet ondo yanga yanga amber hom hi lihin hauowenda lir. Hako kotontlo lihi nga sanjemunda jikanoka lihi nga wahau, mbeek hi lihin hauowenda ambu lir.❖ ⁵⁸ Karem or mbaha mbeek mbele las ma undahi ambun mushak orok uri ambu ri. Mberem ushirik? Lir mbeek orin li heyehe mbar, ❖Toto Avui Wasilakahi kwambu ngashi ria.❖ Karem mbari ambu lir.

14

*Herot Jisas lerawun or larin or misihi or Jon,
karem hishiri ri*

(Mk 6:14-29; Lk 9:7-9)

¹ Oro wolok Herot^{14:1} provins Galilin arangondari ma oto mbele mbele ol Jisas urin or misihi ² ornjik lerawun landa man ormu sawera, ♦Ma oto Jon man fak tolofalendari ma or a mandingormeri oria. Indik mawak or usahanda osik kwambu orhi nga lerawun ormu landuwa. ♦

³⁻⁴ Mberem ushirik Herot wavu erem or hishir? Or maha orhi Filiphi nokoven or masnalari ora. Nokove oso hi sihi Herodias osira. Ushirik Jon or taha os erem or uri kava orhi oson kormbak saweri ria. ⁵ Ushirik Herot Jonin or mandingormekurik hishiri ri. Hako hulaima nokopma, Jon profet, karem li mbandari osik lirin or ajehe halari ri.

⁶ Uhu kandakar nga li lihi ihi Herot nijava orhi os orin si wari wolo oson indiyok or hishihi hiyawu laka las ormu ura. Urik or nga ma orhi ondo nga li lihi li arik Herodias oso jikisnokopji sihi si taha si mblarik limu heyera.

⁷ Herot am si mblarin or heyeha nor rupshi mendehe mainkwambuk ormu mbara, ♦Os nyi lakmbaha nyi hishiwan nyi mbanak avak a hakwa sir. ♦⁸ Jikisnokopji oso nijava sihi angop si saukaweshiri osik osmu mbara, ♦An a rupshiwa

14:1 **14:1:** Herot oto hi jeye orhi Antipas. Avoko orhi King Herot oto Maria Jisasin si wari wolok jikisakri ondon mandingormeri ri. Heye Matyu sapta 2. **14:2:** Wkp 18:16; 20:21; Lk 13:19-20

14:5: Mt 21:26

karem, Jon man fak tolofalenda ma oto jekap-nashi orhin koroho masiji orhin hambiyak ewehe anin haka. ⁹ Karem si mbarik Herot sunguwavu orhi kavak simu nara. Hako os or mbari oson mbeek or halakurik nari ambu sir. Os erem or u nahi, ma ol or nga nakrem li lihi ari ma ondo avak li heyenak or humblaraku. Karem or hisihi os si mbari nombo hom ormu ura. ¹⁰ Uhu orhi ma lar or mbashirik krawuk or layihi Jonhi jekapnashin or koroho masiji orhin hambiyak or ewehe ¹¹ laharaha sirin ormu hara. Urik sir nga mu nijava sihin hara. ¹² Urik ol Jonin tiyandari ma ondo li taha maninimba orhin li laha limu wakor ewera. Uhu li ihi os Jonik talarin Jisasin limu sawera.

*Jisas 5,000 man akwan or harik li ari
(Mk 6:30-44; Lk 9:10-17; Jn 6:1-14)*

¹³ Jisas mbele mbele os Jonhik talarin or mishi yanga oson or halaha bot lasik or lawuhu nendekop ma ngashi ambu mishi orok ormu ira. Hako hulaima nokopma os or iri mashin li misihi os or ikuri mishi nombo yok li eskoroho limu ira. ¹⁴ Orok li lihi orin limu nikishira. Urik or taha bot oson or halaha lirin ormu heyera. Uhu lirinjik or holoho nor mbarik ol kavamisindari ondo jivik limu nara.

¹⁵ Am si homirik ol orin tiyandari ma li taha limu mbara, ¹⁶ Ayo, am homir te. Tos ni liwa mishi ma ngashi ambu re. Tondon mbashinak yanga pasir nanda mishi orok li layihi akwan li frungawuka. ¹⁶ Urik ormu mbara, ¹⁷ Mberem ushiwak li iku? Jir jihinjik akwan ji hanak li aka. ¹⁷ Urik limu mbara, ¹⁸ Wahau te, nir akwa

mushak nawa ambu re. Bret tostava yeje nga foome frijip nom nga ni nawa re! ♦ ¹⁸ Urik ormu mbara, ♦ Akwa ondon torok ji laharaka. ♦

¹⁹ Uhu or mbashirik ma ol orok liri ondo misambik limu raka lira. Uhu bret tostava ondo nga foome ovro nga nor laha lersuwu yok or mawuhu Avui Wasilakan ormu sawera, ushinak akwa ondon armek or ushinak or hanak li akmabahan. Uhu breti or toltavaha ol orin tiyandari man or harik li laha ma ondon limu hara.

²⁰ Urik akwa ondon li aha li krehe limu lira. Uhu akwa sumbuyambun li lahara tirsaha serkawu 12-pelak li wolorik hojeri lira. ²¹ Ma ol orok liri 5,000-ik nari lira. Hako jikisnokopji nga li kantiri ambu lir.

Jisas leuku heyek or ese iri
(Mk 6:45-52; Lk 6:15-21)

²² Urik Jisas ol orin tiyandari ondon ormu sawera, ♦ Jir masmas bot lasik ji lawuhu kasauyok ji inak avai raka. An a lihi ma rondon a mbashinak li inak amu randu. ♦ ²³ Karem or mbaha ma ondon or mbashirik li irik ortonom Avui orhin sawekurik telembak ormu lawura. Uhu am si krinyarik nendekop orok ormu lira. ²⁴ Urik bot os li iri oso am si ihi fa nindik simu nara. Urik suwa si rasaha botin simu jiermbera. ²⁵ Am si harakurik si narik Jisas fa heyek or ese ihi orin tiyandari ma ondohik ormu ira. ²⁶ Fa heyek or ese irik li heyeheli aje mendehe limu mbara, ♦ Ayo wasi lar ori te. ♦ ²⁷ Urik ormu mbara, ♦ Ajewa hala. An mu randu te. ♦

²⁸ Urik Pita mu mbara, ♦Wasilaka, os mirik na nahi, anin mbashinak fa heyek a esehe mir siwa mishik a raka. ♦²⁹ Urik Jisas mu mbara, ♦Wa raka. ♦Urik Pita botin or halaha fa heyek or esehe Jisasik ormu ira. ³⁰ Hako suwa wasilakak si tasarik or heyeha or ajehe fak or layikurik ormu ura. Uhu normu ushambara, ♦Wasilaka, anin mi jelyawa! ♦

³¹ Urik Jisas kolok Pitan or haitoloho ormu mbara, ♦Anin mi hishiowenda nombo mihi kwambuk nawa ambu sir. Wavu mihi frijip nawa sir. ♦³² Karem or mbaha botik fri lawurik suwa mendek simu nara. ³³ Urik ol orin tiyandari ma ondo orin li hausimbausihi limu mbara, ♦Omendinga sira, mir jikisi Avui Wasilakahi mira. ♦

Jisas ma ol kavamisindari ondon or urik jivik nari lir
(Mk 6:53-56)

³⁴ Jisas nga ol orin tiyandari ma nga leukun li mbuhu yanga Genesaretik limu lawura. ³⁵ Ma ol orok fehe os or tarin li heyeha yanga yangak li mainharik ma ol kavamisindari ondon Jisasik limu laharara. Unak or mbanak jivik li nakmbahan. ³⁶ Uhu orin limu silira, ♦Mi halanak kowe mihi kas ni toloho jivik ni naka. ♦Erem li mbaha kowe orhi nom li toloho jivik limu nara.

15

Nombo Avui Wasilakahi neloko avoko lihi nombon tikrinda sir
(Mk 7:1-13)

¹ Urik Farisi lal nga Moseshi mashin sawendari ma lal nga Jerusalemin li halaha Jisasik li taha orin limu silira, ² ♦ Mberem ushiwak ol mirin tiyanda ma ondo tavan li yoko namber tavatle nga li andu? Os erem li uwa oso mashi os neloko avoko nihi mbahandari os limu halanduwa. ♦

³ Urik ormu mbara, ♦ Jir mberem ushiwak neloko jihi li mbahandari mashi yejen ji tiyaha Avui Wasilakahi mashin ji tiyakwan ji halandu?

⁴ Ji misi, mashi orhi karem mbanda osa, ♦ Avoko nijava jihi mashi lihin ji misihi lirin armek ji uka. ♦ Uhu, ♦ Os lirin mashi kavakavan ji mba nahi, os Moseshi lo si mbahandari hom avak li mandingormeshinak hakwa jir. ♦ Mashi Avui Wasilakahi karem mbanda osa. ⁵ Hako jir mashi oson ji mblarna ermbehe karem ewesawenda jir. Os avoko nijava jihin armek ji ukwan ji halashihi ya mbele mbele jihi ondo Avui Wasilakan ji ha nahi, oso jivi sira. Karem ewesawenda jir. ⁶ Hako os erem ji mbanda nombo orok mashi Avui Wasilakahi si mbahanda nombon ji laihalaha neloko jihi li mbahanda nombo yejen jimu tiyanduwa.

⁷ Jir men ma heyekmbaha mbanda jir. Profet Aisaia mas or mbahandari mashi oso jir ukundarin karem or mbari sir,

⁸ ♦ Ma ondo men suwambushikop hi anhin hauowenda lir. Hako wavu lihi homek nanda sir.

⁹ Lir ma misambik fehehi mashin li sawehe karem mbanda lir, ♦Avui Wasilakahi mashi kasira.♦ Os erem li uwa oso men sembe mende anin lotu unda lira.♦ ♦
Aisaia 29:13

Jisas mbele mbele os man uwak kavak nandari nombon or saweri
(Mk 7:14-23)

¹⁰ Jisas ma ondon or usharik li talarik ormu sawera, ♦Mashi kason armek ji misihi ji yarika.

¹¹ Mbele mbele ol ma li anda ondo men sunguk layinda lir, mbeek man uwak Avui Wasilakahi misokomek kavak nanda ambu lir, wahau. Hako mbele mbele ol wavu yok li hishiwak hikriyok rasanda ondo li uwak ma kavak nanda lir. Akwa ol li anda wahau.♦

¹² Urik ol orin tiyandari ma ondo raha orin limu mbara, ♦Mai, mashi os mi mbawa si uwak Farisi ondo olmu mirin wapkava hishinduwa.♦

¹³ Urik ormu mbara, ♦Avui anhi or hevenik linda mbele mbele ol nowe orhik orhinjik or lahanda ambu ondon avak or kwaha nor ermbekwa lir. ¹⁴ Farisi ondo kavan ji hishiwa hala. Mberem ji hishindu? Misokome tumunda lar am misokome tumunda lar nombon mukundahi or? Wahau. Os erem or uwa avak evrembam wak ikwa vri.♦

¹⁵ Urik Pita mu mbara, ♦Tisa, sauheima os mi sawewa maintontlo sihin sawenak ni misika.♦

¹⁶ Urik ormu mbara, ♦Mir hishiyariwa ambu om? ¹⁷ Mbele mbele ol sunguk layiwa ondo men li siyi ermbenda lir. Ondo mbeek man

uwak kavak nanda ambu lir. ¹⁸ Hako mbele mbele ol wavuk nahanda hikriyok tasanda ondo li uwak ma kavak nanda lir. ¹⁹ Mbele mbele ol wavu yok tasanda karem, wapkava hishinda, man mandingormenda, nokophirmbirihi hula-tolhakanda, hirnyanda, haimba handambanda, mashi os ma anandihi hin uwak kavak si nanda ondo wavukop tasanda lir. ²⁰ Ondo mu uwak ma misokome Avui Wasilakahik kavak nanda lir. Hako os tavatle nga tolo anda mbeek man uwak misokome orhik kavak nanda ambu lir. ♦

Yanga Kenanik fehe nokove las Jisasin si hish-iowendari nombo sihi wasilakak nari sir
(Mk 7:24-30)

²¹ Ushihi Jisas yanga oson or halaha yanga Tair nga Saidon nga orok ormu ira. ²² Urik nokove las yanga Kenanik fehendari si raha Jisasin simu ushaha tlara, ♦Wasilaka, Devithi nirambara mirin, anjik mi holowa. Jikisnokopji anhi wasimalengamba toloshiwak osmu kavak nanduwa! ♦ ²³ Hako Jisas mbeek mashi las sirin saweri ambu ri. Urik ol orin tiyandari ma limu mbara, ♦Nokove oso mashi oso nom si mbaha rawak am ni krehe mender te! Mi mbashinak si ika. ♦

²⁴ Urik ormu mbara, ♦Yanga Israelik fehenda ma ondo sipsip Avui Wasilakahi lir. Hako angop orin li halari lir. An lirin indiyok a lakurik a tari nir. An mbeek Judama ambu ondonjik a rari ambu nir. ♦ ²⁵ Hako sir Jisashi kumbamuk si haka lihi indik simu tlara, ♦Wasilaka, anin mi jelyawa! ♦ ²⁶ Urik ormu mbara, ♦Nir mbeek

jikisihi akwan ni laha asan ni handa ambu nir. ♦
²⁷ Urik simu mbara, ♦ Ome sira. Hako ma akwan
 li awak asa li taha akwa tlamun nongo anda ol
 te. ♦ ²⁸ Urik ormu mbara, ♦ Ome sira, apmanuwa,
 anin nyi hishiowenda nombo nyihi oso wasilakak
 si nawak amu heyenduwa. Os anin nyi siliwa
 hom awak nyihik nakwa sir. ♦ Erem or mbari
 wolo mendek jikisi sihi jivik simu nara.

Jisas ma kavamisindarin or mbarik jivik li nari

²⁹ Jisas yanga oson or halaha leuku Galili
 fa mambukop or ihi telembak ormu lawu lira.
³⁰ Urik ma musha mendek ol kumba nashindari,
 misokome tumundari, kumba tava kavak nan-
 dari, maimbandari ambu nga mbele mbele jip-
 miskavamisindari nga orhik limu laharara. Urik
 or mbarik jivik limu nara. ³¹ Hulaima nokopma
 li heyerik ol kumba nashindari li eserik, kumba
 tava kavak nandari jivik li narik, maimbandari
 ambu li maimbarik, misokome tumundari li hey-
 erik, ondon li heyehe wavu mushak li hishihi
 Israelik fehenda ma ondo God lihin limu hauow-
 era.

Jisas ma 4,000-ik akwan or harik li ari
(Mk 8:1-10)

³² Urik Jisas ma ol orin tiyandari ondon or
 usharik li tarik ormu mbara, ♦ An ma ol torok
 liwa tondonjik amu holonduwa. Lir angop niri
 nalmingrip nir nga torok liwa lir. Akwa lihi am
 mendek si nashiwak mbele livai aku? Os sungu
 nga na mbashinak li i nahi, awak nombok kumba
 tava hahantlenak takatukuyikwa lir. ♦ ³³ Urik

limu mbara, ♦Toso ma ngashi mishi ambu re! Mbeyok akwan ni laha ma tondon ni hanak li aku! ♦³⁴ Urik ormu mbara, ♦Bret mbelmbel ji tolondu? ♦Urik limu mbara, ♦Nir bret 7-pela nga foome kanda frijip nga nimu nanduwa. ♦

³⁵ Urik ma ondon or mbarik misambik limu taka lira. ³⁶Urik bret nga foome nga nor laha Avui Wasilakan armesarmek ormu mbara. Ushihi bretin or toltavaha foomen or tolkoroho ol orin tiyandari man or harik lir nga mu ma ondon hara. ³⁷Urik li aha am li krehe akwa sumbuyambun serkawu 7-pelak limu wolora. ³⁸Ma ol orok ari ondo 4,000-ik nari lir. Hako jikisnokopji nga li kantiri ambu lir. ³⁹Urik or mbashirik yanga yanga lihik li irik bot lasik or lawuhu distrik Magadan yok ormu ira.

16

Jisas ma undahi ambu ondon or unak li heyekmbaha li siliri

(Mk 8:11-13; Lk 12:54-56)

¹Urik Farisi lal nga Sadyusi lal nga Jisasin li eweheyenak or mbanak li heyekmbaha li taha limu mbara, ♦Ma undahi ambu las unak ni heyeye nivai mba, mir Avui Wasilaka mbashirik tari ma mira. ♦²⁻³Urik ormu mbara, ♦Ta nor layihi ta flakowak ji heyeye ji mba, ♦Ushok ta jikwa sir. ♦Uhu os nirsumbuk matle si rasawak ji heyeye ji mba, ♦Avak ma rakakwa sir. ♦Karem ji mbaha mbele mbele ondon ji heyeye yarinda jir. Hako mbele mbele os ter talawak ji heyewa

kas ji yari nembes. ⁴ Jir ter wolok liwa ma jir kava indingo jir. Mbele las ma undahi ambun a unak ji heyekmbaha jimu sili yangonduwa. Hako an mbeek mbele las a unak ji heyekwa ambu sir, wahau. Mbele mbele os profet Jonahik narik ji misindari hom avak erem si nanak ji heyekwa sir. ♦ Karem or mba lafakaha lirin or halaha ormu ira.

Farisi nga Sadyusi nga man li ewesawendari nombo lihin li auheyekmbaha Jisas or mbari (Mk 8:14-21)

⁵ Urik Jisas nga ma ol orin tiyandari ma nga fan li mbuhu kauyok limu ira. Hako ol orin tiyandari ma ondo bretin li laha ikurin hishari lir. ⁶ Urik ormu mbara, ♦ Farisi nga Sadyusi nga ji auheyeka, yis^{16:6} lihin. ♦ ⁷ Karem or mbarik lihi ambek limu mbara, ♦ Wa bret nga ni laharawa ambu osik mbandar? ♦ ⁸ Mashi os li mbari oson or misihi ormu mbara, ♦ Jir mbeek mashi anhin misindiyanda ngashi ambu re. An bret indingan a mba, karem jimu hishindu? ⁹ Jir mbeek kas yariwa ambu jir. Bret tostava yoko hom a toltavaha ma 5,000 ondon a harik li arik akwa sumbuyambu serkawu mbelmbel ji wolor? ¹⁰ Bret 7-pelak a toltavaha ma 4,000 ondon a harik li arik akwa sumbuyambu serkawu mbelmbel ji wolor? ¹¹ Ondon jimu hishakashandu? An

16:4: Mt 12:39; Lk 11:29 **16:6** **16:6:** Yisin or mbari maintontlo sihi karem, mbele mbele os awarikandak nanda oso si naha ihi wasilakak nanda sir, os yis kandakar plauak li ngoroshiwak, plaua oso si kisha larasa wasilakak si nanda hom.

16:6: Lk 12:1 **16:9:** Mt 14:17-21 **16:10:** Mt 15:34-38

mbeek Bretin a mbawa ambu nir, os a mbawa Farisi nga Sadyusi nga yis lihin ji auheyekmbaha na mbawa nir. ♦ ¹² Kareem or mbarik livai yarira, or mbeek yis indinga Bretin li undarin mbari ambu ri. Or mashi os Farisi nga Sadyusi nga man li ewesawendari mashi lihi oson li auheyekmbaha or mbari sir.

Pita kormbak or saweri, ♦ Jisas Avui Wasilaka mbashirik tari ma ria. ♦

(Mk 8:27-30; Lk 9:18-21)

¹³ Uhu Jisas yanga Filipai distrik Sisariak nanda orok or ihi ol orin tiyandari ma ondon ormu silira, ♦ Ma Jikisi Avui Wasilakahi mberem li mbawak ji heyendu? ♦ ¹⁴ Kareem or silirik limu sawera, ♦ Lal mir Jon, man fak tolofalenda ma mir, kareem mbanda lir. Hako lal mir Elaija, kareem mbanda lir. Hako lal mir Jeremaia, kareem mbanda lir. Hako lal mir profet hoje lar hahanda indik usahanda, kareem mbanda lir. ♦ ¹⁵ Urik ormu silira, ♦ Hako jir jihinjik an lawe, kareem ji hishindu? ♦ ¹⁶ Urik Saimon Pita mu mbara, ♦ Mir Avui Wasilaka or ermbea ermbak linda jikisi indingo orhi mira. Mir hulaima nokopman jiv-inakmbaha nor kamashirik tahanda ma mira. ♦

¹⁷ Urik Jisas mu mbara, ♦ Saimon, jikisi Jonhi mirin, avak jip er sikwa mir. Mashi os mi mbawa ma misambik fehe lar mbeek saweshiwak mi mbawa ambu sir, wahau. Avui anhi or hevenik linda mu mirin saweshiwak mimu mbanduwa.

¹⁸ Uwosik mirin Pitak amu ushanduwa. Pita

maintontlo sihi sunja. Uhu avak sios anhin sunja heye orok a ukwa sir. Ushinak Laulaka kwambu orhi^{16:18} mbeek unak sios anhi tle rakakwa ambu sir, wahau. ¹⁹ Uhu ki^{16:19} os heven akayanga sihin sutlanda oson mihi tavak a hakwa sir. Uwosik os hulaima nokopma kavakava ol li undan li sawenak ji mba, ♦Avui Wasilaka kavakava jihin laha ermbekwa ri, ♦karem ji mba nahi, erem ukwa ri. Hako os ji mba, wahau, karem ji mba nahi, or er nga erem mbakwa ri. ♦ ²⁰ Uhu ormu mbara, ♦Ai ai, avak ma lal ji sawewa hala, an Krai Avui Wasilaka kamahanda ma anira. Karem ji sawewa hala. ♦

Jisas or haha indik or usahakuri mashin or saweri

(Mk 8:31-9:1; Lk 9:22-27)

²¹ Uhu Jisas ol orin tiyandari man os Jerusalemik or ikurin ormu sawera. Orok or inak Judama lida lihi nga bikpris nga mashi Moseshin sawendari ma nga orin li kumaifaha orin li mandingormeshinak niri frijip fri ishinak indiyok or usahakurin ormu sawera.

²² Urik Pita mashi oson or misihi Jisasin or laha apsham fri sihi kwambuk ormu mbara, ♦Wasilaka wahau, oso mbeek mihik erem nakwa ambu sir te! ♦ ²³ Urik Jisas or tormblehe Pitan or heyehe

16:18 **16:18:** Mashi Grikhik karem li kayeri sir, ♦Akayanga os ma li hahanda mishik inda oso mbeek si unak sios anhi tle rakakwa ambu sir. ♦ Mashi kaso maintontlo sihi karem, Laulaka kwambu orhi mbeek si unak Wasilakahi sios kavak nakwa ambu sir. **16:18:** Jn 1:42; Ef 2:20 **16:19** **16:19:** Ki os or mbari sauheimak or mbari sir. Kwambu orhi Pitan or harin or mbari sir. **16:19:** Mt 18:18; Jn 20:23

ormu mbara, ♦Laulaka mir haisi! Nombo anhin arangowa hala. Mashi os mi mbawa oso mbeek Avui Wasilakahi mashi ambu sir. Oso mashi tol ma misambik fehe lihi mashi sir. ♦

²⁴ Uhu lirin ormu sawera, ♦Os anin ji tiyakunak ji hishi nahi, mbele mbele jihi amber ondon ji halaka. Uhu nomorawu os jihik talakwan ji kishaha anin ji tiyaka. ²⁵ Hako os mbele mbele jihi ondon ji toltambanana nahi, mendek nakwa jir. Hako os anin ji hishindiya mbele mbele ondon ji hala nahi, kumak avak ermba ermbak linda anhi nandan jivai laka. ²⁶ Os mbele mbele misambik fehe nga mushak ji na nahi, wa mberem ji hishindu, ondo am jirin jelyakundal? Wahau. Ondo mbeek jirin jelyaha ermba ermbak linda oson jirin hakwa ambu lir. ²⁷ Kumak Ma Jikisi Avui Wasilakahi oto ukruharanda orhi nga Avui Wasilaka ensel orhi nga or tawa wolo ma amber ol li unda undan or heyehe yombo yombo lihik or hakwa lir. ²⁸ Omendingak jirin amu sawenduwa, ma tol torok siwa lal li ha namber avak li heyenak Ma Jikisi Avui Wasilakahi malakamak or naha ranak li heyekwa ria. ♦

17

Maome Jisashi si tormblehe apsham indingok nari sira

(Mk 9:2-13; Lk 9:28-36)

¹ Niri 6-pela am li ishirik Jisas Pita nga Jems nga Jems maha orhi Jon nga nor laha telemba

16:24: Mt 10:38; Lk 14:27

16:25: Mt 10:39; Lk 17:33; Jn 12:25

16:26: Mt 4:8-9

16:27: Sng 62:12; Snd 24:12; Mt 25:31; Ro 2:6; Rev 22:12

lasik limu lawura. ² Orok li lihi li heyeri Jisas maome orhi si tormblehe apsham indingok simu nara. Urik fumunyava orhi ta jindari hom si narik kowe orhi nga avisha mendek er simu nara.

³ Urik kolok li heyeri Moses nga Elaija nga orok fri talaha Jisas nga limu maimbara. ⁴ Urik Pita mu mbara, ♦Wasilaka, torok ni liwa osmu jivi mendek nanduwa. Am mi mbashinak shikor aka nalmingrip a ukundan? Las mirnjik, las Elaijanjik, las Mosesnjik a ukundan? ♦

⁵ Karem or mbari halanganga kolok kwandi avisha mende las lirin si aulafaleshirik mashi las kwanindi orok simu mbara, ♦Ma oto jikisi indingo anhi ria. Orin wapnuku anhik amu ewenduwa. Mashi orhin ji misika. ♦ ⁶ Mashi oso si mbarik li misihi li aje mendehe misambik limu taka avermbuwara. ⁷ Urik Jisas or taha lirin or toloho ormu mbara, ♦Ji ajewa hala, ji usaha! ♦ ⁸ Urik li larasa mawuhu li heyeri mbeek ma lar nga orok siri ambu ri, wahau, Jisas nom ormu orok sira.

⁹ Urik telemban li halaha li rakaha Jisas ormu mbara, ♦Mai, tos torok nawak ji heyewan ma lal ji sawewa hala. Halashinak er si nanak Ma Jikisi Avui Wasilakahi oto mawan or halaha or usahashinak jivai saweka. ♦ ¹⁰ Urik limu silira, ♦Mberem ushiwak mashi Moseshin sawenda ma karem li mbandu, Elaija avak masmas takwa ri. Or tashinakop kuma Avui Wasilaka kamahanda ma orto takwa ria, karem li mbandu? ♦ ¹¹ Urik ormu mbara, ♦Mashi oso ome sira. Elaija avak or

taha mbele mbele ondon hundujekwa ri. ¹² Hako omendingak jirin amu sawenduwa, Elaija angop tari ri. Hako ma misambik fehe mbeek orin heyekrahakorori ambu lir, wahau. Kavakavan orin uri lir. Os orin li uhunda hom Ma Jikisi Avui Wasilakahin erem ukwa lir. ♦ ¹³ Karem or mbarik livai yarira, Jisas Elaijak or mbari Jon hulaima nokopman fak tolofalendari man or mbari ri.

Jisas wasimalengamba tolondari jikisi lar or mbarik jivik or nari

(Mk 9:14-29; Lk 9:37-43a)

¹⁴ Telemban am li halaha li rakaha ma mushak orok li lirik limu takaheyera. Urik ma lar Jisashik or taha kumbambongo orhin or huvuhu ¹⁵ ormu tlara, ♦ Wasilaka, jikishulayi anhin mi jelyawa! Ermba ermbak or haha kwarngarnanda re. Uhu hik or iw, fak or iw, uwak maome orhi nga kavak er nanda re. ¹⁶ Ol mirin tiyanda ma ondohik a laharari mbeek li mbru ermbendahik nari ambu lir. ♦

¹⁷ Karem or mbarik Jisas ormu mbara, ♦ Jir anin hishiowenda ambu oj? Ermba ermbak jir nga na lihi mashin angop a sawewak ji misinda sir. Hako jir mbeek anin hishiowenda ambu jir. Wa, jikisi oton laharaka. ♦ ¹⁸ Karem or mbaha wasimalengamba or jikisi oton tolohondarin or ngriaha nor mbarik or tala tulu ishirik jikisi oto kolok jivik ormu nara.

¹⁹ Urik ma ondo am li irakoshirik ol orin tiyandari ma nom orok li lihi limu silira, ♦ Mberem

ushirik wasimalengamba oton ni mbru ermbendahik ni nari ambu nir? ♦

²⁰ Urik ormu sawera, ♦ Mashi anhin ji misindiyaanda nombo kandakar mende jihik nawa ambu sir, wahau. Uwosik mberem ji mbawak jivik nandahi ambu ri. Hako omek amu sawenduwa, os anin ji hishiowenda nombo jihi awarikanda mastet siji hom si na nahi, ambehoma, telemba roson ji mba, ♦ Telemba nyir usa ika! ♦ karem ji mba nahi, si usa indahi sir. Uhu mbele mbele os ji ukwak si nawa avak er ji undahi sir. ♦ [²¹ Wasimalengamba jikisi oton tolohondari oso kwambu nga nari sir. Unda osik os akwan ji halaha Avui Wasilakan ji sawe nahi, ji mbruembendahi sir. Os erem ji una ambu nahi, wahau.] 17:21

Jisas or haha indik or usahakuri mashin indik or saweri

(Mk 9:30-32; Lk 9:43b-45)

²² Jisas nga ol orin tiyandari ma nga Galilik indik li ihi ormu mbara, ♦ Ma Jikisi Avui Wasilakahi avak ma kavahi tavarenjek li halashinak

²³ li mandingormekwa ri. Hako niri frijip fri ishinak indiyok usahakwa ria. ♦ Karem or mbari mashi oson li misihi sunguwavu mende nga limu holora.

Jisas takis yan tempel akak or hari

²⁴ Jisas nga ol orin tiyandari ma nga yanga Kaperneamik li layirik ma ol tempel akanjik takis

17:19: Mt 10:1 **17:20:** Mt 21:21; Mk 11:23; Lk 17:6; 1 Ko 13:2
17:21: Saveman lal karem hishinda ves 21 oso kuma er
 nga li kayeri sir. **17:22:** Mt 16:21

yan landari ma ondo li taha Pitan limu silira,
 ♦Mai, tisa jihi am tempel akanjik takis yan handa
 or?♦

²⁵ Urik Pita mu mbara, ♦He, takis yan handa
 ora.♦

Karem or mbaha akak or i layihi mashi las or
 mba number Jisas mu orin silira, ♦Pita, mberem
 mi hishindu? Malakama misambik fehe ondo
 lawe lirin takis yan handu? Jikisi lihi takis yan
 handa ol mo ma anandi handa ol? ♦²⁶ Urik
 Pita mu mbara, ♦Jikisi lihi nembes, ma anandi
 nom takis yan handa lir.♦ Urik ormu mbara,
 ♦Ome sira, malakama ondo jikisi lihi takis yan
 handa ambu lir. ²⁷ Hako las avak shi halashinak
 li ngrianda ngashi. Uwosik leukuk mi layihi
 hukin ermbeka. Uhu foome os maifuk mi lowa
 foomtajak heyeye ya las avak orok mi heyekwa
 sir. Ya oson laha ihi an nga mir nga takis ya shihin
 tempel aka orok haka.♦

18

Lawe ol maifuk siku?

(Mk 9:33-37; Lk 9:46-48)

¹ Oro wolok ol Jisasin tiyandari ma orhik
 li taha limu silira, ♦Lawe ol hiushamak naha
 Avui Wasilaka yanga orhi orok maifuk siku?♦

² Urik Jisas jikisakri lar or mbarik or tarik lihi
 nindik or eweshirik ormu sira. ³ Urik ormu
 mbara, ♦Omendingak jirin amu sawenduwa, os
 sunguwavu jihin ji tormblehe jikisakri roto hom
 ji nana ambu nahi, jir mbeek Avui Wasilakahi

yanga orok ikwa ambu jir. ⁴ Hako os jihinjik ji hafakaha jikisakri toto hom ji na nahi, am-behoma, jir yanga orhi orok maifuk sikwa jira. ⁵ Uhu os anin ji hishihi jikisakri toto hom nawan armek ji u nahi, wa anin jimu uwa sira. ♦

*Ma or ma anandin nombo kavak tolohongowa
ma oto kumak kavak nakwa ri
(Mk 9:42-48; Lk 17:1-2)*

⁶ ♦ Hako os ma lar jikisakri kanda ol mashi anhin misindiyanda ondon or mbaskashinak kavakavan li u nahi, ma or mbaskashiwa ma oto kumak avak kavak nakwa ri. Os sunja laka las jekapnashi orhik li ishitivihi fak li ermbeshinak or uk aha nor ha nahi, oso mbeek lakak nawa ambu sir. Mberem ushiwak? Kumak avak kava indingak nakwa ri. ⁷ Ma or ma anandin mbaskashiwa ma oto kumak avak kava indingak nakwa ria. Uhu mendek nakwa ria. Ome sira, ma misambik fehe ermba ermbak kavakavan unda lir. Hako ma or ma anandin mbaskashiwa ma oto kumak avak kava indingak nakwa ri.

⁸ Os kumba tava jihi fri mbango nahi, wa yejen shikoro ermbenak si ika. Ushinak yeje nom ji naha avak ermba ermbak linda mishi orok jivai ika. Las avak kumba tava jihi evrembam fri nahandanak hik ji inda ngashi. ⁹ Os misokome jihi si unak kavakavan ji u nahi, wa misokome yejen kwarko ermbenak si ika. Ushinak yeje nom ji naha ermba ermbak linda mishi orok jivai ika. Las avak misokome jihi evrembam fri nahandanak hik ji inda ngashi.

¹⁰ Ji auheyeka, las avak jikisakri tondon ji heyehe ji mba, ♦Tondo jikisakri kava lir, ♦karem ji mbanan, wahau. Jirin amu sawenduwa, lir ensel ngashi lir. Ensel lihi hevenik Avui Wasilaka linda mishik er linda lir. ♦ ¹¹ [Ma Jikisi Avui Wasilakahi misambi torok or tari karem, ma ol nombo jivin halaha apsham inda ma ondon or lasaha indik lakurik tari ria.]18:11

Sipsip lar wanyinda mashi
(Lk 15:3-7)

¹² ♦Ma lar sipsip orhi 100-pelak nanda lir. Lihi lar ihi wanyishiwak mberem orvai uku? Sipsip 99 ondon os li sihi anda mishi orok or halashihi wanyinda oton lasakwa or mo wahau? Or lasakwa ora. ¹³ Or laslasa ihi am or heyehe warje mende nga rupshikwa ri. Sipsip 99 ol orhi inyik siwa ondon rupshinda ora. Hako namtar or wanyihindan indik or heyewa wolo warje mende nga rupshinda ri. ¹⁴ Unda hom Avui Wasilaka nihi or hevenik linda erema, or mbeek ma lar nombo wornan halaha apsham ikmbaha mbanda ambu ri, wahau. ♦

Jisasin tiyanda man li tolo wornanda nombo kasira

¹⁵ Uhu Jisas ormu mbara, ♦Os mir nga nakrem shi lotu unda ma lar mirin kavak or uwa, mir avak orin i heyehe mainalok os mirin or uwa kava oson shi anasaweka. Os mashi mihin or misi nahi, avak shi anafaha nakrem indik mahasanje

hom shi sika. ¹⁶ Hako os mashi mihin or misina ambu nahi, avak ma frijip mo nalmingrip laha inak mashi os shi mbawan li misihi mirin li jelyaka. ¹⁷ Hako os lir sawewan er nga

or misina ambu nahi, wa avak mbele mbele kava os or uhundan kormbak siosik sawenak ma amber li misika. Hako os or misina ambu nahi, wa misokomekop ji heyeka. Uhu ji halashinak hikriyok er or sihi takis yan landa ma ol Avui Wasilakahi mashin mblarnanda mak or naka.

¹⁸ Jirin omek amu sawenduwa, os hulaima nokopma kavakava ol li undan li sawenak ji mba, ♦Avui Wasilaka kavakava jihin laha ermbekwa ri. ♦karem ji mba nahi, erem ukwa ri. Hako os ji mba, ♦Wahau, ♦karem ji mba nahi, or er nga erem mbakwa ri. ¹⁹ Uhu jirin amu sawenduwa, os jihi lap mbele las wavu namtaskop fri hishihi fri mbaolsoloho Avui anhi or hevenik lindan fri sawe nahi, avak mashi frihin misikwa ri.

²⁰ Mberem ushiwak? Os ma frijip mo nalmingrip hi anhi li tirsanahi, an lihi nindik a sikwa nir. ♦

Ma ol jirin kavakavak uwa ma ondon ji rup-shika

²¹ Urik Pita or taha Jisasin ormu silira, ♦Wasilaka, os mahasanje anhi lar mbele kava las anin or u nahi, hindi mbelmbel orin a sawehe na mba, am nawa kava sir? Hindi 7-pelak mo hindi mbelmbel? ♦ ²² Karem or silirik ormu mbara, ♦Wahau, hindi 7-pelakop nembes. Hindi 77-pelak. Kantim uwa hala.

²³ Ji misi, Avui Wasilaka hulaima nokopma orhin or arangoshinak orhi yangak li likwa oso karem nanda sir. Nindi las wolok king lar mbele mbele orhi os ornjik lerawun landari ma ondon or hahandarin indik or lakurik ormu hishira. ²⁴ Uhu ma ol or hahandari wasa nga nandarin or usharik limu rara. Urik ma lar wasa orhi wasilaka mendek 10 milion kinak nari sir. ²⁵ Hako ma oto mbeek ya erem nari kas nga nari ambu ri. Uri osik king mu mbara, ♦Avak mbele mbele mihi amber mi tirsaha mi eweshinak ma li frungawurakoshinak yan mi laha anin haka. Ushihi mir nga jikisnokopji mihi nga akishmakisha hom ji naha anjik men lerawun ji lanak os anin mi hakmbaha na mbawa ya wasa oso mendek si naka. ♦ ²⁶ Karem or mbarik ma oto sunguwavu orhi nga nor holoho ormu tlara, ♦Awasayi, mir awak anjik holowa. Uhu nikishinak awak wasa mihin a hakwa sir. ♦ ²⁷ Karem or mbarik king oto wavu mende nga ma otonjik or holoho ormu mbara, ♦Am nawa sir, men hishakasha ika. ♦

²⁸ Ushirik ma oto hikrik or layihi ma or nakrem lerawun fri landari lar nombok or heyehe jekap-nashi orhik or toloho ormu mbara, ♦Mir kolok 10 kina anhin mi lahandan indik haka. ♦

²⁹ Karem or mbarik ma oto ormu tlara, ♦Anjik mi holoho nikishinak awak wasa mihin indik a hakwa sir. ♦ ³⁰ Hako wahau. Or mbeek nikishikuri kas nga nari ambu ri. Ma oton or laha krawuk or eweshirik or lihi yawur wasa oson or harakonakop or halashinak talakwa ri. ³¹ Urik ol or nga nakrem lerawun landari ma os erem or uri oson li heyehe sunguwavu lihi kavak si narik

King oton li sawekurik limu ira.

³² Urik King mashi oson or misihi ma oton or mbarik or tarik ormu mbara, ♦ Mir mambale mira. Mir hongom mi tlarik a heyehe mirnjik a holoho am nawa sir, karem a mbari nira.

³³ Hako mir mberem ushirik ma or mir nga nakrem lerawun shi landari otonjik mi holori ambu? Uhu os mirin a uri hom erem orin mi ukurin mi halar? ♦ ³⁴ Karem or mbaha or waplelenaha or mbashirik ma oton li wakoroho krawuk limu ewera. Ushinak yawur wasa orhi oson or harakohokop talakwa ri. ♦

³⁵ Jisas sauheima oson or sawerakoho ormu mbara, ♦ Avui anhi or hevenik linda King oto hom nanda ri. Os ma jirin uwak kavak ji nawa ondon ji hisihi ji mba, ♦ Am nawa kava sir. ♦ Karem ji mba nahi, Avui Wasilaka er nga kavakava os ji undan laha ermbekwa ri. Hako os erem ji mbana ambu nahi, or erem mbeek kavakava ol ji undan laha ermbekwa ambu ri, wahau. ♦

19

Jisas nokoven turanda nombon or pantleri
(Mk 10:1-12)

¹ Jisas mashin or sawerakoho provins Galilin or halaha fa Jordanin or mbuhu provins Judia yok ormu ira. ² Urik ma musha mendek orin li tiya irik ol kavamisindarin or mbarik jivik limu nara.

³ Urik Farisi lal li taha men li eweheyenak or mbanak li heyekmbaha li taha orin limu silira, ♦ Lo nihi mberem si mbandu? Os nokove nihin

men semben ni turaha ni mbashinak si ika, karem ni mba nahi, jivik nakwa os mo wahau?

⁴ Urik ormu mbara, ♦Jir mashi os Avui Wasilakahi jekambak li kayehendarin heyenda ambu oj? Avui Wasilaka mbele mbele amber or uri wolo hulayi nga nokove nga or uri vria.

⁵ Uhunda osik hulayi or nokoplawa wolo avoko nijava orhin or halaha nokove orhi nga nor lihi opmu maome namtaskop nawa vria. ⁶ Angop namtaskop fri nawa osik mbeek anakorokwa ambu vria. Os erem nakuri nombo Avui Wasilaka or mbahanda oso mbeek ma misambik fehe lar tlendahi ambu sir. ♦

⁷ Karem or mbarik limu silira, ♦Mberemhi sir? Lo Moseshi karem mbanda osa, ma or nokove orhin halakmbaha hishiwa ma oto jekambak karem or kayeka, ♦Nokove anhi oson avak a halakwa nir. ♦ Karem or kayeshinak si heyehe sivai ika. Mberem ushirik Moses erem nanda lo oson nirin or har? ♦

⁸ Urik ormu mbara, ♦Jir ferfar naha Avui Wasilakahi mashin ji mblarnandari osik lo oson jirin hari ri. Hako mas araje wolo mbeek erem or mbari ambu sir. ⁹ Jirin amu sawenduwa, os nokove las hula anandi lar nga si yana ambu nahi, hula sihi men orhinjik sirin or turaha nor mbashinak si inak or halashihi, ushihi nokove anandin or la nahi, os ormu nokophirm-birinduwa. ♦

¹⁰ Karem or mbarik ol orin tiyandari ma mashi oson li misihi limu mbara, ♦Ayo, os erem si na nahi, wa halanak hulayi amber kuyap li waha yaka. ♦¹¹ Urik ormu mbara, ♦Ma amber mbeek erem undahi ambu lir. Avui Wasilaka kamahanda ma ondo nom erem undahi lir. ¹² Ji misi, ma lal nijava lihi wari wolokop maome lihi kavak si nari osik nokoplandahik nanda ambu lir. Lal fle hom li man lashihindak mbeek nokoplandahik nanda ambu lir. Hako lal lerawu Avui Wasilakahin li lakwak li hishihi lihinjik li pantlehe mbeek nokoplanda ambu lir. Ol erem ukwak hishiwa ma ondo erem unda ol te. ♦

*Hulaima nokopma jikisi lihin Jisasik li laharari
(Mk 10:13-16; Lk 18:15-17)*

¹³ Hulaima nokopma jikisi lihin Jisasik limu laharara. Unak lirin or toloho Avuin or sawenak lirin armek or ukmbahan. Hako orin tiyandari ma ondo oson li heyehe ma ondon limu ngriara.

¹⁴ Urik ormu mbara, ♦Jikisi tondon halashinak anhik li raka. Jir avak lirin pantlewa hala. Ma ol jikisakri tondo hom nawa ma ondo Avui Wasilakahi krahak li sihi yanga orhik ikwa lira. ♦

¹⁵ Karem or mbaha tava orhin jikisi ondohik or hauoweshihi lirnjik Avui Wasilakan ormu sawera. Ushihi yanga oson or halaha ormu ira.

*Ma ol mbele mbele mushak nanda oto Jisasin
heyekurik or tari*

(Mk 10:17-31; Lk 18:18-30)

¹⁶ Urik ma lar Jisasik or taha ormu silira, ♦Tisa, mbele jivi menden a uhu os ermba ermbak linda

oson a laku? ♦ ¹⁷ Urik ormu mbara, ♦ Mbele jivi mende mi ukmbaha mi mbandu? Avui Wasilaka ortonom jivi ria. Hako os ermba ermbak linda oson mi lakmbaha mi hishi nahi, lo orhi ondon amber tiyaka. ♦

¹⁸ Urik ormu silira, ♦ Mberemhi lon mi mbandu? ♦ Urik ormu mbara, ♦ Man mandingormewa hala, nokophirmbirihi hulatolhakawa hala, hirnyawa hala, man semben mbaha haimba handambawa hala, ¹⁹ avoko nijava mihi mashin misihi frihi siyok sika. Uhu os mihinjik mi rupshinda hom ma anandin er nga rupshika. ♦

²⁰ Urik ermbasi oto mu mbara, ♦ Lo ondo amber angop a tiyarakonda nira. Hako mbele las er nga na ukuwa on? ♦ ²¹ Urik Jisas mu mbara, ♦ Os ma worna jivi mendek mi nakmbaha mi hishi nahi, mbele mbele mihi ondon mbashinak ma li frungawushinak yan laha erndakavan haka. Ushihi anin tiyaka. Os erem mi uwa avak mbele mbele kumak hevenik mi lakundan os mimu hundujenduwa. ♦

²² Karem or mbarik ermbasi oto mashi oson or misihi sunguwavu orhi kavak si narik ormu halashi ira. Mberem ushirik? Or ya mbele mbele mushak nandari ora.

²³ Or ishirik Jisas ol orin tiyandari man ormu sawera, ♦ Omendingak jirin amu sawenduwa, mbele mbele nga mushak nanda ma ondo Avui Wasilakahi siyok li sikmbaha li hishiwa anala mendekwa lir. ²⁴ Kamel lar am kowen tlavanda

nil washi orok layikundas? Wahau. Uhunda hom ma ol mbele mbele mushak nanda Avui Wasilakahi siyok li sikmbaha li hishiwa kava ukwa mende sir.❖

²⁵ Karem or mbarik wavu musha mushak li hishihi limu mbara, ❖Ayo, os erem si na nahi, lawe avak ermba ermbak linda oson laku? ❖

²⁶ Urik Jisas lirin or heyehe ormu mbara, ❖Mbele mbele ma undahi ambu ondo Avui Wasilaka or undahi lir.❖ ²⁷ Urik Pita mu orin silira, ❖Wasilaka, nir angop mbele mbele nihin ni halaha mirin er ni tiyanda nira. Hako mbele menden ni laku?❖

²⁸ Karem or silirik ormu mbara, ❖Omendingak jirin amu sawenduwa, Ma Jikisi Avui Wasilakahi oto mbele mbele indiyok or unak akrikop li nakwa wolo kwambu orhi kormbak talakwa sir. Uhu malakamak nakwa ri. Unak jir erem or nga nakrem os or liwa mishik likwa jir. Uhu Israelik fehenda kraha 12-pela ondo mbele mbelen li uhundan heyembakwa jira. ²⁹ Misi, ma ol

anin tiyakwak hishiwa ma ondo os mbele mbele lihin, aka, mahasanje, avoko, nijava, jikisi, nowe lihin li hala nahi, Avui Wasilaka mbele mbele ol li halawa ondohi farniyik warje nga or hakwa lir. Uhundanak kumak ermba ermbak linda oson lakwa lira. ³⁰ Misi, ma ol ter wolok maifu iwa ondo kumak avak kumasi ikwa lira. Hako ma ol ter wolok hi nga nawa ambu ondo kumak avak maifu ikwa lir.❖

20

Sauheima wain nowek lerawun li landari kasira

¹ Uhu mashi las nga Jisas ormu mbara, ♦Avui Wasilaka hulaima nokopma orhin or arangoshinak orhi yangak li likwa oso karem nakwa osa. Noumashama lar nirsumbu mendek ma lal wain nowe orhik lerawun li lakmbaha or ushakurik ormu ira. ² Uhu ormu mbara, ♦Os avak nurum sishihi hominak nowe anhik lerawun ji la nahi, jir namtarmba namtarmbak ya las^{20:2} jirin a hakwa nir.♦ Karem or mbaha nor mbashirik nowe orhik lerawun li lakmbaha limu ira. ³ Urik am 9 kilokik hom si narik indik ma li tirsanda mishik or ihi nor heyeri ma lal orok men limu sira. ⁴ Urik ormu mbara, ♦Jir nga avak ji ihi nowe anhik lerawun ji lanak avak yan os ji lawa lawa hom a haka.♦ ⁵ Karem or mbarik limu ira. Ushi 12 kilokik indik or ihi lal or mbashirik limu ira. Ushihi 3 kilokik indik or ihi ma lal os mas or mbari hom or mbashirik nowe orhik lerawun lakurik limu ira.

⁶ Urik am si homirik indik or ihi nor heyeri ma lal men orok limu sira. Uhu lirin ormu silira, ♦Mberem ji mbaha ji sindu? Lerawu nga nanda ambu oj?♦ ⁷ Urik limu mbara, ♦He, ma lar mbeek lerawu las mbawak ni lawa ambu nir.♦ Urik ormu mbara, ♦Wa, jir er nga nowe anhik ji ihi lerawun ji laka.♦

⁸ Urik am si krinyakurik noumashama oto ma ol ornjik lerawun landa man washisinda man ormu mbara, ♦Nowe anhik lerawun landa ma ondon ushanak li ralanak yan haka. Ol kumasi

20:2 **20:2:** Ya os or hakmbaha nor mbari oso de namtas lerawun li lanak or hakmbaha nor mbari sir.

mendek tawa ondon masmas hashihi maifuk tawan mivai haka. 9 Karem or mbarik os or mbari nombo hom ormu ura. Uhu am si homirik talari ma ondon masmas ya las lirin namtarmba namtarmbak ormu hara. 10 Erem or haha ihi maifuk tari ma ondo warje nga li laku, karem hishiri lir. Hako wahau, lir nakremkop lari lir. 11 Uhu ya os li larin li heyehe noumashama oton li ngriaha limu mbahanjira, 12 Wahau te. Mberem ushiwak ma ol kumasi mendek tawa ondo nga nir nga nakremkop ya namtaskop ni landuwa? Nir nirsumbukop tantlembantle ko-roho ni laha ihi homiwa sir. Hako lir, wahau.

13 Urik noumashama mashi os erem li mbari oson or misihi lirin ormu mbara, Ji misi, ya os jirin a hajehe na mbawa hom amu hawa sira. An mbeek jirin a mbafirimbawa ambu nir. 14 Ya jihi oson laha ika. Mbele mbele os kumasik tawa ma ondon a hawa oso wavu anhi osa. 15 Ya anhin os a ukmbaha a hishiwa hom a ukwa nir. Hako jir mberem ushiwak anin ji wapkava hishihi mbandu? Karem ormu mbara.

16 Jisas sauheima oson or mbarakoho ormu mbara, Kumak avak erem nakwa sir. Ma ol kumasi mendewa kumak avak maifu ikwa lir. Hako ma ol maifu iwa kumasi ikwa lir.

Jisas or haha indik or ushakundari mashin indik or saweri

(Mk 10:32-34; Lk 18:31-34)

17 Jisas Jerusalemik or ikurik or ihi ol orin tiyandari ma 12-pela ondon or laha limu ira. Li ihi nombo nindik li sihi ormu sawera, 18 Misi,

avak Jerusalemik ni ikwa nir. Unak ma misambik fehe avak Ma Jikisi Avui Wasilakahi oton bikpris nga mashi Moseshin sawendari ma nga lihi tavak li halakwa ri. Unak orin li kotim uhu orin li mandingormekmbaha mbaolsolokwa lira. ¹⁹ Uhu Avui Wasilakahi mashin misinda ambu ondohi tavak li halashinak orin li okolehe li wakoroho miandok li tirishinak hakwa ria. Unak niri frijip fri ishinak indik usahakwa ria. ♦

Sebedihi jikisi ovro malakamak fri nakurik fri mbari

(Mk 10:35-45)

²⁰ Urik Sebedi nokove orhi oso nga jikisi sihi frijip ovro nga Jisasin heyekurik limu tara. Uhu nijava oso Jisasin si silikmbaha kumbambongan si huvuhu misambik simu raka lira. ²¹ Urik Jisas sirin ormu silira, ♦Mberem a ukmbaha nyi hishindu? ♦ Urik simu mbara, ♦An a hishiwa os malakamak mi naha yanga mihik mi liwa wolo jikisi anhi tovron mi mbanak malakamak fri naha mir nga nakrem fri lika, lar tapmama yok lar tava ashi yok. ♦

²² Karem si silirik ormu mbara, ♦Jir mbeek os ji siliwan hishiyariwa ambu jir. Shir am nomorawu os anhi talakwan kishandahi osh? ♦ Urik frimu mbara, ♦He, shi kishandahi sir. ♦ Urik ormu mbara, ²³ ♦Ome sira, nomorawu os anhi talakwa oso shihik er nga talakwa sir. Hako ma ol tapmama anhi yok tava ashi anhi yok likwa ma ondo an mbeek a kamakwa ambu nir. Avui anhi ma ol or kamanda ma ondo nom or mbashinak orok likwa lir. ♦

24 Urik Jisasin tiyandari ma 10-pela ondo nokove oso os si siliri mashin li misihi fririn limu ngriara. 25 Urik Jisas lirin or usharik li tarik ormu mbara, ♦Malakama tol misambik linda angop ji heyenda lir. Lir awu awuk li mbashiwak hulaima nokopma lihi siyok li sihi os li mbawa nombo hom unda lira. 26-28 Hako Ma Jikisi Avui Wasilakahi oto mbeek lir hom nanda ambu ri. Or mbeek ma lal ornjik lerawun li lakmbaha rari ambu ri. Ma amber or jelyaha lihi farniyik or hakurik tari ri. Karem uri osik jir anin tiyanda ma jirin ji misi, avak malakama misambik fehe hom ji nawa hala. Os jir lar malakamak or nakwak or hishi nahi, wa orhinjik or hafakaha mahi siyok or sika. Os jir lar ma amber tikrihi hausikwak or hishi nahi, wa halanak akishmak-isha mendek or naha ma amber lirnjik lerawun landa ma hom or naka.♦

Jisas misokome tumundari frijip or mbarik jivik fri nari

(Mk 10:46-52; Lk 18:35-43)

29 Jisas nga orin tiyandari ma nga kuyanga Jerikon li hala irik ma mushak lirin limu tiya ira. 30 Urik misokome tumundari ma lap nombo sumbuk frimu lira. Urik Jisas nombo orok or tarik fri misihi frimu ushambara, ♦Wasilaka, shir wavu mi hishiwa!♦ 31 Erem fri mbarik ma ol Jisas nga rari limu mbara, ♦Shir mayam shi li!♦ Hako, wahau, wasilaka mendek fri ushaha frimu mbara, ♦Wasilaka, nirambara Devithi mirin, shir wavu mi hishiwa!♦

³² Urik Jisas or misihi orok ormu sira. Uhu nor mbarik fri tarik ormu silira, **◆**Mberem a shiri ukmbaha shi mbandu? **◆** ³³ Urik frimu mbara, **◆**Wasilaka, shi heyekmbaha shimu hishinduwa. **◆** ³⁴ Urik frirnjik or holoho misokome frihik or hautarik kolok er fri heyeye orin frimu tiyaha ira.

21

*Jisas king hom Jerusalemik or layiri
(Mk 11:1-11; Lk 19:28-38; Jn 12:12-19)*

¹ Jisas nga ol orin tiyandari ma nga Jerusalemik li ikurik yanga Betfage telemba Oliv sumbu orok limu talara. Uhu orin tiyandari ma fri-jip or mbashirik yanga pasir nanda orok fri ikurik ormu sawera, ² **◆**Kuyanga kasai ni heyewa mishik shi ihi donki las anjik shi laharaka. Orok shi ihi shi heyenak donki oso kuvuk li ishishinak jikisi sihi nga sikwa sir. Ushinak kuvu oson shi sorngoho donki nijava oso nga jikisi sihi nga anhik shi laharaka. ³ Os ma lar shirin or sili nahi, karem shi saweka, Wasilaka lerawu nga or nawa osik or mbashiwak shimu randuwa. Karem shi mbanak kolok or mbashinak shi laharaka. **◆**

⁴ Os erem fri uri oso mashi os maskop profet li kayendari osmu omek nara. Mashi oso karem,

⁵ **◆**Hulaima nokopma ol yanga Saionik^{21:5} fehen-dan karem ji saweka, king jihi avak jihik takwa ria. Uhu donki akri lasik or lawu lihi ma katai hi ngashi ambu hom jirik takwa ria. **◆**

Sekaraia 9:9

21:5 **21:5:** Jerusalem oso hi yeje sihi Saion.

⁶ Urik os or mbari nombo hom fri ihi erem frimu ura. ⁷ Uhu donki nijava nga jikisi nga fri laha kousamba frihin donki heyek frimu ewera. Ushirik Jisas orok ormu lawu lira. ⁸ Urik ma musha kousamba lihin li tloloho nombok limu lere ira. ⁹ Urik lal mi tavan li tontlehe er nga nombok limu lere ira. Uhu lal li maifu irik lal li kumasi irik Jisas nindik ormu ira. Uhu orin li flehava kwaha limu ewehe mblaha ira,

◆ Devit nirambara orhi toton nimu rupshi mendenduwa. Avui Wasilaka ma or hi orhik tawa toton armek or ukwa ri. Karem uwosik hi Avui Wasilakahin ni hauoweka. ◆ *Buk Song 118:25-26*

¹⁰ Urik Jerusalemik or layirik orok fehenda ma amber ondo li lishnyafaha limu silminyara,

◆ Isha, ma oto lawe ria? ◆

¹¹ Urik ol er nga tari ma ondo limu sawera, ◆ Oto Jisas oria. Kuyanga Nasaret provins Galilik fehenda profet lar oria. ◆

Jisas ma ol ya lerawun tempel akak landarin or jikria ermberi

(Mk 11:15-19; Lk 19:45-48; Jn 2:13-22)

¹² Urik Jisas or ihi tempel akak or layihi ma ol orok ya lerawun landarin ormu jikria ermberik hikrik limu layira. Uhu teye os li ewehe yan li ananduwareri teye ondon ormu kuma ermbera. Uhu kawu ol avi lihin li eweshirik ma li taha ofan li hakurik li frungawuri nga simbalesik er ormu jikria ermbera. ¹³ Uhu ormu mbara, ◆ Jekamba Avui Wasilakahik karem li kayeri osa. ◆ Aka anhi oso anin li sawenda mishi sira. ◆ Hako ter

os jimu uwak hirnyanda ma lihi aka hom osmu nanduwa.❖

¹⁴ Jisas tempel aka orok or lirik misokome tumundari nga kumba tava kavak nandari nga orhik li tarik or urik jivik limu nara. ¹⁵ Ma ondon or mbarik jivik li narik ma amber li heyehe jikisakri mende nga orin li rupshihi hi orhin li hauowehe limu mbara, ❖Devit nirambara orhi toton nimu rupshinduwa.❖ Karem li mbarik bikpris nga mashi Moseshin sawendari ma nga sungu lihi kavak si narik orin li ngriaha limu silira, ❖Ma rondo hi mihin li hauowewan am mimu misindu?❖ ¹⁶ Urik ormu mbara, ❖He, am a misinduwa. Hako jir mashi os Avui Wasi-lakahi jekambak li kayehendarin heyenda ambu oj? Karem li kayeri sir, ❖Jikisakri nga hi orhin hauowekwa ola.❖❖ ¹⁷ Karem or mba lafakaha Jerusalem or halaha yanga Betanik or wakmbaha ormu ira.

Jisas or mbarik mi fik hatlayiri sir
(Mk 11:12-14,20-24)

¹⁸ Nirsumbu mendek Jisas indik Jerusalemik or ihi nombo nindik or sihi ormu erenghara. ¹⁹ Urik mi fik las nombo orok si sirik or heyehe pasir or i sihi ormu simaura. Uri mbeek akwa nga nari ambu sir, wahau, minjakukwa nom olmu nara. Urik mi oson ormu mbara, ❖Nyir mbeek indik akwa ome nga nakwa ambu nyir.❖ Karem or mbarik mi oso kolok er simu hatlayira. ²⁰ Urik orin tiyandari ma ondo oson li heyehe li lishnyafaha limu mbara, ❖Ayo, mberemhi tos ter

nanduwa, mi toso lewas er hatlayiw te? ²¹ Urik ormu mbara, ²¹ Jirin amu sawenduwa, os mashi Avui Wasilakahin ji misindiyaha wavu frijip frijip ji hishina ambu nahi, tos a uwak ji heyewa hom ji undahi sir. Hako oso nom nembes. Os telemba las ji mbanak si mblihi solwarak si raka, karem ji mba nahi, os ji mbawa hom nakwa sir.

²² Uhu os mashi orhin ji misindiyanda nombo jihi kwambuk si na nahi, ambehoma, mbele las orin ji sawewa avak os ji sawewa hom nakwa sir.

Jisasin li siliri, ²³ Lawe mbashirik lerawu oson mi landu?

(Mk 11:27-33; Lk 20:1-8)

²³ Jisas indik tempel akak or layihi mashin ormu sawera. Urik bikpris nga Judama lida lihi nga orok li raha orin limu silira, ²⁴ Lawe mbashindak lerawun mi landu? ²⁴ Urik ormu mbara, ²⁴ Os mbele las jirin a siliwan armek ji sawenak a misi nahi, an nga vai a sawenak ji misikwa sir, lawe or anin mbashihindak lerawun a landu. ²⁵ Jon man or fak tolofalendari oto lawe mbashirik lerawun or lar? Avui Wasilaka mbashirik mo ma misambik fehe mbashirik lerawu oson lari or?

Karem or silirik lihi ambek limu mbara, ²⁵ Mberem ni mbakwa ambu re. Os ni mba, Avui Wasilaka mbashirik lerawu oson ormu lara. Karem ni mba nahi, avak or mba, mberem ushirik orin ji tiyakurin ji halar? ²⁶ Hako os ni mba, ma misambik fehenda mbashirik lerawu oson ormu lara. Karem ni mba nahi, ma rondo

avak nirin kavak nakwa ola. Mberem ushiwak? Jon profet oria, karem hishinda ola. 27 Karem li mbaha limu mbara, 28 Nir ni hishiwa kom te! 29 Urik ormu mbara, 30 An ngana, an mbeek a sawekwa ambu nir, ma or anin mbashihindak a taha lerawu toson a lawan.

Mahasanje frijip sauheima frihi

28 Uhu Jisas sauheimak bikpris nga Judama lida lihin ormu sawera, 29 Mashi kas a mbawan ji misi. Ma lar jikisi orhi frijip nandari vria. Undarik lakamenden ormu mbara, 30 Mir avak ihi wain nowe anhik laka. 31 Karem or mbarik ormu mbara, 32 Wahau, an turaw. 33 Hako or lihi hishifuhu nowe ormu ira. 34 Urik avoko or ihi mahakandan or heyehe sanjelakan or mbari hom ormu mbara. Urik ormu mbara, 35 He avui, avak a ikwa nir. 36 Hako mbeek iri ambu ri. 31-32 Jir mberem ji hishindu, mahasanje ovron a mbawan, lawe mende avokohi mashin misir? Sanjelakan mo mahakandan?

Karem or silirik limu mbara, 37 Sanjelaka na.

Urik ormu mbara, 38 Os jimu omek mbanduwa. Hako ji misi, takis yan landa ma nga hulatol-hakanda nokove nga lir avak jirin li tikrihi mai-fuk Avui Wasilakahi kuyanga orok layikwa lir. Mberem ushiwak? Jon nombo os sunguwavun ji tormblehe Avui Wasilakahik ji rakuri nombon jirin mukuri ora. Hako jir mbeek mashi orhin misiri ambu jir. Hako kavakavan unda ma ondo mashi orhin misiri lir. Jir angop ji heyeri lir, mashi orhin li misirin. Hako jir mbeek wavu jihin tormblehe os lir uri hom uri ambu jir. Karem

uhunda osik lir avak jirin li tikrihi masmas Avui Wasilakahi kuyanga orok layikwa lir. ♦

Sauheima noumashama halashirik ma kava hiniyin li ori

(Mk 12:1-12; Lk 20:9-19)

³³ Uhu Jisas ormu mbara, ♦Sauheima kason ji misi. Ma lar wain nowe las or laha inyin or washi arangoho wain siji omen li jimbressekundari las nga nor uhu nowen li washilikuri aka las nga ormu ura. Uhu nowe oson ma lalhi tavak or halashihi yanga lasik ormu ira. ³⁴ Uhundarik wain siji am li nivikuri wolok si narik ornjik lerawun landari ma lal or mbashirik ornjik lal li nimba laharakmbaha limu ira. ³⁵ Hako ma ol nowen washilindari ma ondo ma or mbashirik tari ma ondon li heyehe lal li jihi, lal li jimandingormehe, lal li sunjakom loho li jirik tulu iri lir. ³⁶ Ushirik ma anandi lal nga mushak or mbashirik limu ira. Urik os mas li uri hom erem li uri lir.

³⁷ Erem li urik or ufuhu ormu mbara, ♦Halashinak jikisi indingo anhin a mbashinak or inak mashi orhin misikwa lir. ♦Karem or mbaha jikisi orhin or mbashirik ormu ira. ³⁸ Or irik li heyehe limu mbara, ♦Noumashama jikisi orhi indingo ormu tanduwa. Hako ka ni i orin ni jimandin-gormehe mbele mbele orhi ondon hiniyin ni oka. ♦³⁹ Karem li mbaha orin li hikriyok li tolo longo laha ihi orin limu mandingormera. ♦

⁴⁰ Jisas sauheima oson or sawerakoho ol orok lirin or heyehe ormu silira, ♦Wa mberem ji hishindu, noumashama oto kumak avak or taha

ma ondon mberem orvai mbaku? ♦ ⁴¹ Urik limu mbara, ♦ Ma kava ondon avak kavak or nakwa lir. Ushihi nowe oson ma anandihi tavak or halashinak lakwa lir. Unak wain sijin ornjik li laha eweshihindak kumak or tanakop li hakwa ri. ♦ ⁴² Karem li mbarik ormu mbara, ♦ Mashi os jekamba Avui Wasilakahik li kayehendarin heyenda ambu oj? Karem li kayeri sir,

♦ Sunja ma akan unda, kava, karem li hishihi li ermberi sir. Hako wahau, angop worm-bonawa hom maifuk ormu sinduwa. Wasilaka vai oson or unak ni heyenak jivik nakwa sir. ♦ *Buk Song 118:22-23*

⁴³ Erem li kayeri osik jirin amu sawenduwa, Avui Wasilaka avak jirin or halashihi ma anandi yoko ol mashi orhin misindiyaha akwa ome nga nawa ma ondon jihi farniyik orhi mak or kamakwa lir. ⁴⁴ Ma ol sunja heye orok takatukuyiwa avak havan tlekwa lir. Unak os sunja oso ma lalhi heyek si raka nahi, si mandin-gormekwa lir. ♦ 21:44

⁴⁵ Karem or mbarik bikpris nga Farisi nga sauheima oson li misiri osmu lirik er nara.

⁴⁶ Ushirik orin li tolokurik hishiri lir. Hako hulaima nokopma, Jisas profet, karem li hishiri osik li ajehe limu halara.

22

Sauheima ma lar nokoplakurik hiyawu wasi-lakan li undari mashi
(Lk 14:15-24)

21:42: Ro 9:33; 1 Pi 2:6-8 **21:44** **21:44:** Saveman lal karem hishinda lir, ves 44 oso kuma li kayeri sir.

¹ Uhu sauheima las nga Jisas ormu mbara,
² ♦ Os Avui Wasilaka hulaimea nokopma orhin or arangoshinak orhi yangak li likwa karem nakwa osa. King lar jikisi orhi nokoplakurik hiyawu las ormu hundujera. ³ Or hundujeshihi ma ol ornjik lerawun landari man or mbashirik limu ira, ma ol masmas or mainhahandari ondon li saweshinak li rakmbahan. Or mbashirik li ihi limu sawera. Hako ma ondo mbeek takurik hishiri ambu lir. ⁴ Urik ma lal nga ormu sawembara, ♦ Ji ihi karem ji sawe, bulmakau ondon angop a jihi akwa angop a hundujerakowa sir, kolok hiyawu anhi orok ji ramaraka. ♦

⁵ Karem or mbarik mashi oson li laha ihi ma ol masmas or mainhahandari ondon limu sawera. Hako li turaha lerawu lihi os li landa landarik limu ira. Lal nowek irik, lal ya newe lihin li landarik limu ira. ⁶ Hako lal ma ol or mbashirik iri ma ondon li toloho kavakavak li uhu lal limu mandingormera. ⁷ Ushirik os erem li uri oson or misihi or waplelenaha awun undari ma orhin or mbashirik li ihi ma ondon simbalesik li jila mandingorme laha yanga lihi nga hik limu suwura. ⁸ Ushihi ormu mbara, ♦ Mbele mbele akwa ondon angop a hundujerakori lir. Hako ma ol masmas or mainhahandari ondo jivi, karem a mbaha na ushari lir. Hako wahau, ma ondo ma kava lir. ⁹ Uwosik avak yanga yangak ji ihi ma ol ji heyewa ondo yejen ji sawehe hiyawu anhi torok ji laharaka. ♦ ¹⁰ Erem or mbashirik li ihi ma amber ol li heyeri ondo, ma jivi nga ma kava nga, li sawe lahararik aka orhi mu hojera.

¹¹ Aka oso am si hojerik King ma ol aka

orok lirin heyekmbaha ormu tara. Or ta heyeri lar mbeek kowe os hiyawu orok li falendari kowe nga nari ambu ri. ¹² Ushirik ormu silira, ♦Awasayi, mir mberem ushiwak kowe os hiyawu torok li falenda kowe nga mi falewa ambu re? ♦22:12 Karem or silirik mayam ormu lira. ¹³ Urik ma ol ornjik lerawun landari man ormu mbara, ♦Ma roton ji kumbatol tavatoloho os nirtle nirndum nashiwak li entlekoronda mishi orok ji ermbenak or layihi lika. Uhu orok or lihi entlebale misihi fu orhin masham koho akwa ri. ♦
¹⁴ Ji misi, Avui Wasilaka ma mushak or ushanda lir. Hako ma laptonom or mbashinak yanga orhi orok layikwa lir. ♦

Takis yan malakama Romik fehe Sisarin li hakwa mo wahau?

(Mk 12:13-17; Lk 20:20-26)

¹⁵ Urik Farisi ondo lihi ambek li tirsaha nombo las li eweheyenak Jisas mbele kava las or mbanak li misihi nombo orok orin li kotim ukmbaha limu tirsara. ¹⁶ Uhu li mbashirik lihi ma lal nga Herothi22:16 ma lal nga Jisasik li ihi limu mbara, ♦Tisa, mir mainome nom sawewak ni heyenda mir. Uhu os hulaima nokopma Avui Wasilakan li tiyakwa nombon omek ewesawenda mira. Mir mbeek man ajenda ambu

22:12 **22:12:** Judama ondo nombo os li undari karem nandari sir, hiyawu mashama oto kowe os li falendarin lirin handari ri.

22:13: Mt 8:12; 25:30; Lk 13:28 **22:15:** Mk 3:6 **22:16** **22:16:** Herothi ma ondo li hishiri karem, os Judama Romik fehe ma ondohi mashin li misihi lir mbawa hom takis yan li ha nahi, Romik fehe ondo mbeek Avui Wasilakan li lotu unda nombon pantlenda ambu lir.

mir. Ma amber, hi ngashi nga hi ngashi ambu nga nakremkop mbanda mira. ¹⁷ Unda osik nirin sawenak ni misika, mberem mi hishindu, os takis yan malakama Romik fehe Sisarin ni hakwa oso jivik nakwa os mo wahau? ♦

Hako Jisas orin li oweioweiheyehe orin li kotim ukurik li mbari oson angop or heyeri sir. ¹⁸ Uri osik ormu mbara, ♦ Jir hokophakovimbanda ma jirin, mberem ushiwak anin ji hokovimbakwak ji randu? ¹⁹ Wa, ya os ma oton ji hakmbaha ji mbandan mukunak a heyeka. ♦ Karem or mbarik ya las orin limu hara. ²⁰ Urik ormu silira, ♦ Ma fumunyava lawehi nga hi lawehi nga ya torok si wandu? ♦ ²¹ Urik limu mbara, ♦ Sisarhi vria. ♦ Urik ormu mbara, ♦ Wa, mbele mbele ol Sisarhi ondo indiyok orin ji haka. Hako mbele mbele ol Avui Wasilakahi ondo orin ji haka. ♦ ²² Karem or mbarik lir mbeek mashi las nga orin li mbakurik nari ambu sir. Urik orin li halaha limu ira.

Sadyusi lal li silir; ♦ Ma ol hahanda indik usahakwa ol mo wahau? ♦

(Mk 12:18-27; Lk 20:27-40)

²³ Judama lal Sadyusi lir. Lir karem hishinda lir, ma ol hahanda mbeek indik usahakwa ambu lir. Oro wolok Sadyusi lal Jisasik li taha limu mbara, ²⁴ ♦ Tisa, mashi Moseshi karem sawenda sir, os ma lar jikisi nga nor na namber or hashinak maha orhi lar mumbla oson or owehe jikisi nga fri nawa, tlavu ji oto sanjelaka or hahanda orhik nakwa ria. Moses karem or kayeri sir. ²⁵ Hako mas mahasanje 7-pelak nahandari

lir. Uhu sanjelaka or nokoplaha jikisi nga nor na number hari ria. Ushirik maha orhi mu mumbla oson ewera. ²⁶ Mumblan or ewehe jikisi nga fri na number hari ri. Ushirik orhi hindiyashi lar erem hari ria. Orokop li nana ihi marika mende erem sirin or ewehe jikisi nga fri na number hari ri. ²⁷ Am amber li harakoshirik nokove oso er nga hari sira. ²⁸ Hako avak mbanak ni misika, ma ol hahanda kumak indik li usahana wolo nokove oso avak lawehik sivai naku? Mahasanje ondo amber sirin lari ola! ♦

²⁹ Karem li silirik Jisas mu mbara, ♦ Jir mbeek mashi os Avui Wasilakahi jekambak li kayehen-dari nga kwambu orhi nga heyekrahakoronda ambu jir. Uwosik os jimu surunduwa. ³⁰ Ma ol hahanda indik li usahawa wolo mbeek hulasahi nokoplakwa ambu lir, wahau. Lir men ensel hevenik linda hom nakwa lira. ³¹ Hako os ma hahanda indik li usahakwa ambu, karem ji hishi nahi, wa anin ji sawenak a misi, mashi las Avui Wasilakahi jekambak mas mberem li kayer? Karem li kayeri osa, ³² ♦ Avui Wasilaka orhinjik mbari ora ♦ An God Abraham, Aisak, Jekop lihi God anira. ♦ Mashi os or mbari oso mu nirin kormbak mukunduwa Avui Wasilaka mbeek ma ol hahanda lihi God ambu ri, wahau. Or God ma ol linda lihi God oria. ♦ ♦ ³³ Karem or mbarik mashi oson li misihi limu funurira.

Lo maifu mende

(Mk 12:28-34; Lk 10:25-28)

³⁴ Urik Farisi lal li misiri Sadyusi ondo Jisas nga li anasaweri mbeek mashi kas nga li mbakurik

nari ambu sir. Ushirik orhik limu rara. ³⁵ Uhu lihi lar Moseshi lon armek heyendari ma oton li mbashirik Jisasin or oweioweiheyekurik ormu silira, ³⁶ ♦Tisa, mberemhi lo os maifuk naha lo anandin tikrindu?♦

³⁷ Urik ormu mbara, ♦Jir avak Avui Wasilakan wapnuku jihik ji eweka. Uhu sunguwavu jihi nga masakome jihi nga os ji hishiyarinda jihi nga orin ji haka. ³⁸ Lo oso maifu mendek naha wasilaka mende sira. ³⁹ Os nindik sinda lo oso karem, ma anandin ji rupshika os jihinjik ji rupshinda hom. Oso maifuk sinda lo nga nakrem nanda vria.

⁴⁰ Lo ovro indinga nom lo anandi ondo nga mashi ol profet mbahanda nga tikrihi kishanda vri. Uhu lo ovrohik lo anandi ondo talahanda lir.♦

Krais lawehi jikisi ri?

(Mk 12:35-37; Lk 20:40-44)

⁴¹ Farisi orok er li lirik Jisas lirin ormu silira, ⁴² ♦Jir mberem ji hishindu Krais lawe ri? Jikisi lawehi ri?♦ Karem or silirik limu mbara, ♦Ma orto nirambara Devithik nakwa ria.♦

⁴³ Urik Jisas mu mbara, ♦Os erem si na nahi, mberem ushirik Devit ma oton Wasilaka orhik or mbar? Masikome Avui Wasilakahi Devitin or sauharik karem kayeri ria,

⁴⁴ ♦Avui Wasilaka ormu Wasilaka anhin karem sawera, ♦Mir tapmama anhih lika. Ushinak wutari mihin avak a halashinak mihi siyok sikwa lira.♦♦ *Buk Song 110:1*

⁴⁵ Ji misi, os Devit orhinjik or mbar, ♦Krais Wasilaka anhi ria.♦ Karem or mbari sir. Os erem

si na nahi, mberem ushiwak Kraiis nirambara Devithi, karem li mbandu? ♦⁴⁶ Jisas karem lirin or silirik lir mbeek mashi las nga orin li mbakurik nari ambu sir. Uhu mashi las orin li silikurin limu ajera.

23

Farisi nga mashi Moseshin sawendari ma nga mashi os li sawenda hom tiyanda ambu lir

(Mk 12:38-39; Lk 11:43,46; 20:45-46)

¹ Urik Jisas ma ol orok liri nga ol orin tiyandari ma nga ormu sawera, ² ♦ Farisi nga mashi Moseshin sawendari ma nga Moseshi farniyik li sihi mashi Avui Wasilakahin ewesawenda mak nanda lir. ³ Unda osik mashi os li ewesawewan ji tiyaka. Hako nombo os li yawa yawan ji tiyawa hala, wahau. Mberem ushiwak? Lir mbeek mashi os li sawenda hom tiyanda ambu lir. ⁴ Lir men ma anandi nom mashi lihin li tiyakmbaha sawenda lir. Oso osmu nomorawu wasilaka ma ondon li hawak li kishawak lir mbeek kandakar mende li jelyanda ambu hom nanduwa. ⁵ Mbele mbele ol li unda men ma li heyejehe unda lir. Kowe os li falenda kowe osohi kousumbun li owehe tlahapsinda lir.^{23:5} Uhu paus os jekamba Avui Wasilakahin li wolonda oson wasilakak unda lir. Unak ma li heyehe li mba, ♦ Ma tondo Avui

23:3: Mal 2:7-8 **23:5** **23:5:** Farisi ondo mashi os Kisim Bek 13:9,16, Lo 6:6, 11:8, Namba 15:37-41 orok li kayehendarin tiyandari lir. Hako mbele mbele ol kowe lihin li tlahapsindari ondon hambelaka mendek uri lir. Uhu paus ondon wasilaka mendek uri lir. Mberem ushirik? Lir li hishiri karem, mbele mbele ondo avak kormbak li mukunak ma amber heyekwa sir, lir Avui Wasilakahi ma indingo lir.

Wasilakahi ma tolira. 6 Uhu li lotu unda wolo nga hiyawun li uhu li anda wolo nga kawu ol maifuk li lerenda kawu orokop li likwak hishinda lir. 7 Uhu ma lirin nombok li heyehe li makshitak-shihi tisa karem li mbakmbaha hishinda ola.

8 Hako jirin amu sawenduwa, avak ma lar tisa karem ji ushawa hala, wahau. Tisa jihi namtar numbu ri. Jir amber hom mahasanje jir. 9 Jir avak misambi torok fehe ma lar Avui jihi karem ji ushawa hala, wahau. Avui jihi namtar numbu or hevenik lindu. 10 Jir avak misambi torok ma lar Wasilaka karem ji ushawa hala, wahau. Wasilaka jihi namtar numbu Krai oria.

11 Misi, os jir lar malakamak or nakmbaha or hishi nahi, halanak orhinjik or hafakaha ma kandai men lerawun landa ma hom or naka.

12 Hako os jihinjik ji yerkujihi ji mba, An malakama anira. Karem ji mba nahi, kumak avak Avui Wasilaka or unak hi jihi si rakanak humblarakwa jir. Hako os jihinjik ji hafakaha ji li nahi, kumak avak or unak hi jihi wasilakak nakwa sir.

Jisas Farisi nga mashi Moseshin sawenda ma nga Avui Wasilakahi mak li arndiri oson kormbak or saweri

(Mk 12:40; Lk 11:39-52; 20:47)

13-14 Uhu mashi las nga Jisas ormu mbara, Jir mashi Moseshin sawenda ma nga Farisi nga ji auheyeka, kumak avak kavak nakwa jir. Jir ma ol Avui Wasilakahi yanga orok ikwak hishiwa

ma ondohi nombon arangonda jir. Jir orok ji ikwak hishinda ambu jir. Hako ma ol orok li ikwak hishiwa ma ondohi nombon os jimu arangonduwa.23:13-14

¹⁵ Jir mashi Moseshin sawenda ma nga Farisi nga ji auheyeka, kumak avak kavak nakwa jir. Jir nombo homen ji ihi solwaran ji mbuhu lerawu havan ji lanak ma lar jirin tiyanda mak or naku. Karem hishinda jir. Am jirin tiyanda mak or na nahi, wa hik or ikwa nombo oso osmu orin nikishinduwa, os jir hik ji inda nombok ji sinda hom.

¹⁶ Jir misokome tumunda jirin, jir mbeek man nombon mukundahik nanda ambu jir! Jir karem ewesawenda jir, os ma lar tempelin or mba, ♦Tempel heyewak mashi kason omek amu mbanduwa.♦ Erem or mbashihi os or mbawa oson or jintlewak ji mba, ♦Wa am nawa sir, or mbeek kavak nakwa ambu ri.♦ Karem ewesawenda jir. Hako os gol os tempel akan li tlahapsindan or ushaha orok or mba, ♦Gol os tempel akan li tlahapsihinda heyewak mashi kason omek amu mbanduwa.♦ Karem or mbaha nor tle nahi, kavak nakwa ri. Karem ewesawenda jir. ¹⁷ Jir misokome tumuhu ambarambasinda ma jirin, jir mbeek mbele las heyenda ambu jir. Mbele kas wasilakak naha maifundu? Tempelin mo golin? Tempelina. Tempel aka oso si sihi

23:13-14 **23:13-14:** Saveman lal karem hishinda lir, mashi anandi las nga karem li kayeri sir, ♦Jir mashi Moseshin sawenda ma nga Farisi nga jir ji auheyeka. Jir nokove ol mumblak wayanda lihi akak ji ihi mbele mbele lihin landa jir. Uhu Avui Wasilakan ji sawewa wolo ma li heyekwak sawenda jir.♦ **23:16:** Mt 15:14

si ushiwak gol oso osmu jivik nanduwa. ¹⁸ Uhu hovok karem ewesawenda jir, os ma lar alta mbele mbele ofan li ewe suwunda oson or ushaha nor mba, ♦Alta heyewak mashi kason omek amu mbanduwa. ♦Erem or mbaha os or mbanda oson or jintlewak ji mba, ♦Wa, am nawa sir, or mbeek kavak nakwa ambu ri, ♦karem ewesawenda jir. Hako os ofa ol alta orok ewenda ondok or usha nor mba, ♦Ofa os altak li ewenda oso heyewak mashi kason omek amu mbanduwa, ♦karem or mbaha nor tle nahi, kavak nakwa ri. Karem ewesawenda jir. ¹⁹ Jir misokome tumunda jirin, jir mbeek mbele las heyenda ambu jir. Mbele kas wasilakak naha maifundu? Altan mo ofa ol alta orok li ewendan? Altana. Alta oso mu uwak ofa ol orok li ewenda jivik olmu nanduwa. ²⁰ Karem uwosik ma or altan or usha nor mba, ♦Alta heyewak mashi kason amu mbanduwa, ♦Karem mbawa ma oto alta nga mbele mbele ol alta orok ofak li ewenda nga ormu mbawa sira. ²¹ Uhu ma or tempelin or ushaha nor mba, ♦Tempel heyewak omek amu mbanduwa. ♦Karem mbawa ma oto tempel aka nga Avui Wasilaka or orok linda nga ormu mbawa sira. ²² Uhu ma or hevenin or usha nor mba, ♦Heven heyewak mashi kason omek amu mbanduwa. ♦Karem mbawa ma oto hi Avui Wasilakahi nga or linda mishi nga ormu mbawa sira.

²³ Jir mashi Moseshin sawenda ma nga Farisi nga ji auheyeka, kumak avak kavak nakwa jir. Jir lo awarikanda nom ji tiyaha mbeek lo wasilaka ondon tiyanda ambu jir. Jir men ishavaka mbele

mbele ondon ji laha 10-pelak ji humasihi nam-tas Avui Wasilakan handa jir. Hako jir mbeek man nombo wornak kotim unda ambu jir, man armek unda ambu jir. Uhu Avui Wasilaka mbele mbele ol ji ukmbaha or mbahandan unda ambu jir, men mbele mbele lo awarikanda ondo nom tiyanda jir. Hako an mbeek lo awarikandan ji halaha wasilaka nom ji tiyakmbaha na mbawa ambu nir, wahau. Evrembam ji tiyaka. ²⁴ Jir misokome tumunda ma jirin, jir mbeek man nombon mukundahik nanda ambu jir. Jir men mbele mbele awarikanda nom heilaha mbanda jir. Os ji unda oso karem nanda sir. Jir uksembe os ji awan armek ji heyehe owe kanda ol orok wawan laha ermbenda jir. Hako kamel wasilaka os orok wawan heyenda ambu jir, wahau. Oson argunyanda jir.

²⁵ Jir mashi Moseshin sawenda ma nga Farisi nga ji auheyeka, kumak avak kavak nakwa jir. Jir men hambiya kumbiya hikri yejen armek li yokonda hom nanda jir. Hako sunguwavu yeje jihi osmu kavak nanduwa. Mbele mbele mahin ji laha hi jihin jihinjik hauowenda jir.

²⁶ Jir misokome tumunda ma jirin ji misi, maifuk akome yejen ji yokoshinak avak hikri yeje nga jivik si naka.

²⁷ Jir mashi Moseshin sawenda ma nga Farisi nga ji auheyeka, kumak avak kavak nakwa jir. Jir mawa os hikri yejen armek li semenim uhu kolta avishak li ermbeshiwak jip si heyenda hom nanda jir. Hako mawa akome oso ma havarava

mbundi olmu orok hojehe wandu. ²⁸ Ma jirin li heyehe li mba, ♦Ma rondo jivi mende.♦ Hako wahau, sunguwavu yeje jihi nombo os haimba handambaha kavakavan unda osmu wavu jihi orok hojenduwa.

²⁹ Jir mashi Moseshin sawenda ma nga Farisi nga ji auheyeka, kumak avak kavak nakwa jir. Neloko jihi profet ondo nga ma worna mak nandari nga li mandingormeri lir. Hako jir mawa lihin armek ji lamunyaha ³⁰ ji mba, ♦Nir os oro wolok ni lirikop mbeek ma ondon ni mandingormeri ambu nir.♦ ³¹ Jir jihinjik ji mba, ♦Ma ol profet ondon mandingormeri ma ondo neloko nihi lira.♦ Ome sira, neloko indinga jihi lira. Unda osik os jimu nombo lihin tiyanduwa.

³² Hako erem ji uka. Lerawu kava os li laharaha halanda sumbuyambun ji laka. ³³ Jir ma kava, hovo hom nanda jirin, Avui Wasilaka kumak avak man or heyembakwa wolo oson ji tuluku, karem jimu hishindu? Wahau. Mende indingo, mbeek ji tulundahi ambu.

³⁴ Ji misi, avak profet lal nga, hishiyarinda ma lal nga, tisa lal nga, a mbashinak jihi nindik ikwa lir. Unak lal ji mandingormehe lal miandok ji tirihi lal haus lotu jihik ji wormblashihi lal ji jihi ji laha lesuwunak tulukwa lir. ³⁵ Os lirin ji jinak li fi ngoro nahi, kumak avak Avui Wasilaka wasan or unak fi ngorokwa jir. Ol Avui Wasilakahi ma worna ma ondon li mandingormerik fi ngoronda wasa oso avak jihik nakwa sir. Abelik

sishi raha Sekaraia jikisi Berekiahik nahandan. Orin tempel aka alta nindik li mandingormeri ri.

³⁶ Omendingak jirin amu sawenduwa, mbele mbele kava os neloko jihi uhundari hom ter os jimu unduwa. Karem uwosik Avui Wasilaka fi lihi ngorori wasan avak or jinak fi ngorokwa jir. ♦

*Jisas ma ol Jerusalemik fehenjik or holori
(Lk 13:34-35)*

³⁷ Uhu Jisas ormu mbara, ♦ Jir Jerusalemik fehe ma jirin, jir profet ondo nga ma ol Avui Wasilaka mbashirik tari ma ondo nga ji sunjakom loho mandingormenda jir. Jirin armek a ukmbaha na hishiwa nir, os aptok nijava jikisi sihin shervle sihik si arangonda hom. Hako jir mbeek anin ji halashiwak erem a unda ambu nir. ³⁸ Misi, yanga jihi avak kavak nakwa sir. ³⁹ Jirin amu sawenduwa, jir avak anin indik heyekwa ambu jir. Er ji lihi nikishifuhu ji mba, ♦ Halanak Avui Wasilaka ma or hi orhik tawan armek or uka. ♦ Karem ji mbana wolokop anin indik heyekwa jir. ♦

24

Jisas or mbari, ♦ Tempel aka toso kumak kavak nakwa sir ♦

(Mk 13:1-2; Lk 21:5-6)

¹ Jisas tempel akan or halaha hikrik or layirik ol orin tiyandari ma ondo orok li raha tempel aka nga aka jivi ol orok nandarin orin li mukuhu limu mbara, ♦ Ayo, aka jivi tondon mi heyewa! ♦

² Urik ormu mbara, ♦Aka tondo jivi lira. Hako omendingak jirin amu sawenduwa, aka mbele mbele tol ter ji heyewa ondo kumak avak wutari li taha jila tarvlalarakokwa lir.♦

Jisas or mbari, ♦Nomorawu musha kumak avak talakwa lir♦

(Mk 13:3-13; Lk 21:17-19)

³ Hovok Jisas telemba Olivik or lirik ol orin tiyandari ma li raha limu silira, ♦Mbele mbele ol mi sawewa ondo mbele wolo mendek li talanak nivai heyeku? Mberem si nanak ni heyeye nivai mbaku, Wasilaka am or tanak misambi mbele mbele ondo am mendek li nakwa wolo osmu nanduwa?♦

⁴ Urik ormu mbara, ♦Ji auheyeka, las avak ma lal li taha jirin li haimba handambanak lirin ji tiyanda ngashi. ⁵ Ma musha kumak avak hi anhi li raha karem mbakwa ola, ♦An Krai anira.♦ Karem li mbaha ma mushak haimba handambakwa ola. ⁶ Uhu kumak avak ji misinak yanga yangak awun ukwa lir. Ushinak maintama nga auhukwa nga ji misikwa sir. Hako oso wolo ji ajewa hala. Mbele mbele ondo masmas talakwa lir. Hako misambi nga lersuwu nga mendek fri nakwa wolo os akrik. ⁷ Kraha las hovok kraha lasik fehe nga anajikwa lir. Malakama yanga lasik fehe hovok malakama lasik fehe nga anajikwa lir. Unak kuyanga lal erenghanak kuyanga lal nenawu jikwa sir. ⁸ Nomorawu ondo os jikisin li wakwak kumanhava jinda hom nakwa

lir. Hako mbele mbele os mendek si nakwa wolo os akrik.

⁹ Oro wolok jir anin tiyanda man kavakavak li uhu li jila mandingormelakwa jir. Uhu ma amber jirin waplelenaha kavak ukwa jir. ¹⁰ Unak ma mushak os anin li tiyanda nombon halakwa lir. Uhu ma ol mas nakrem li lotu undari ma ondon ma kavahi tavak halakwa lir. Uhu lihi ambek wutarik ewekwa lir. ¹¹ Unak haimba handambanda profet mushak li talaha li mbanak ma musha lirin tiyakwa lir. ¹² Kavakava os ma li unda avak wasilaka mendek si nanak os man li rupshihi armek li unda nombo oso mendek nakwa sir. ¹³ Hako ma ol kwambuk sitambanawa ondo Avui Wasilaka indik or lakwa lir. ¹⁴ Mashi jivi os Avui Wasilaka hulaima nokopma orhin or arangoshinak orhi yangak li likwa mashi oson yanga yangak li sawenak li mistakonakop mis-ambi nga lersuwu nga mendek nakwa vri. ♦

Mbele kava indingo las avak talakwa sir

(Mk 13:14-23; Lk 21:20-24)

¹⁵ ♦ Mbele kava indingo las profet Daniel jekamba Avui Wasilakahik or kayehendarin avak ji heyenak Avui Wasilakahi akak li eweshinak sikwa sir. Ma ol mashi kason misiwa halanak armek li hishiyarika. ¹⁶ Oro wolok jir provins Judiak linda ma shirinyambar telembak ji tulu ika. ¹⁷ Ma or hikrik liwa indik aka orhik or layihi mbele mbelen lawan or halaka. ¹⁸ Ma or nowek liwa indik yangak or ihi kowe mbele mbele orhin lawan or halaka. ¹⁹ Kavasumba, nokove

24:9: Mt 10:22 **24:11:** Mt 24:5,24; 1 Jn 4:1 **24:13:** Mt 10:22

24:14: Mt 28:19 **24:15:** Dan 9:27; 11:31; 12:11 **24:17:** Lk

ol masam nomok nawa nga jikisakrin muk hawa nga. Mberem livai tuluku? ²⁰ Uwosik ji beten unak os ji tulu ikwa wolo Sabat wolok mo ma rakanda wolok si nawan si hala. ²¹ Nomorawu os talakwa oso wasilaka mendek nakwa sir. Misambi toso nari wolok sishi raha ter nawa nga mbeek oso himi kas talari ambu sir. Ihi kumak erem, mbeek oso himi kas indik talakwa ambu sir. ²² Nomorawu oso wasilaka mendek nakwa sir. Os Avui Wasilaka nomorawu oson or halashinak nambe mendek er si na nahi, ma amber harakokwa lir. Hako ma ol orhinjik or kamahanda ondonjik or holoho or mbanak nindik mendek nakwa sir.

²³ Oro wolok os li sawehe li mba, ♦ Ji heyeka, Krai tor torok lindu, ♦ mo ♦ Katai karok lindu, ♦ erem li sawe nahi, mashi lihin ji misiwa hala.

²⁴ Mberem ushiwak? Ma musha mendek li taha lal karem haimba handambakwa ola, ♦ An Krai anira. ♦ Hovok lal karem mbakwa ola, ♦ An profet lar anira. ♦ Karem li mbaha mbele mbele ma undahi ambu ondon li uhu man haimba handambakwa ola. Uhu Avui Wasilakahi krahak sinda ma ondon er nga li laha ikwak hishikwa lir. Hako mberem li laha indahi ambu. ²⁵ Mbele mbele ondo tala number, angop a sauhambarik ji misiri sir.

²⁶ Karem uri osik os li mba, ♦ Krai ma ngashi mishi ambu orok or lindu. ♦ Karem li mba nahi, orok ji iwa hala. Uhu os li mba, ♦ Aka orok or lindu. ♦ Karem li mba nahi, mashi lihin ji misiwa hala. ²⁷ Mberem ushiwak? Ma Jikisi Avui

Wasilakahi os or takwa wolo os si lervla saikanda hom or tanak ma amber li heyekwa ri. ²⁸ Os mbele las haha wawak apkumbono li tirsawak li heyenda hom nakwa sir. ♦

*Ma Jikisi Avui Wasilakahi indik or takwa wolo
(Mk 13:24-27; Lk 21:25-28)*

²⁹ ♦Nomorawu oso mendeke si nanak kolok ta or tormblenak si tangnanak niyaka mbeek ukwa ambu sir. Unak tashingra misambik kongo rakakwa lir. Unak lersuwu yok avak nenawu jinda hom lishirikwa sir. ³⁰ Unak kolok mbele las lersuwu yok talakwa sir. Oso Ma Jikisi Avui Wasilakahi os indik or takwa wolon mukukwa sir. Unak lersuwu nindik or sihi kwambu orhi nga ukruharanda orhi nga rakakwa ri. Ushinak ma amber orin li heyeye tlaholokwa lira. ³¹ Unak fiwan li ufunanak ensel orhin or mbashinak misamsumbu yok yok li ihi ma ol or kamahanda ondon li lahara tirsaha orhik laharakwa lir. ♦

*Mi fik oso mbele mbele os kumak talakwan
heimanda sir
(Mk 13:28-31; Lk 21:29-33)*

³² ♦Mi fik oson heyenda oja. Am si shorngo hanyiwak ji heyeye karem mbanda jir, ♦Ta am or jikwa wolo osmu nanduwa. ♦³³ Uhunda hom mbele mbele ondo li talanak ji heyeye karem ji hishika, Ma Jikisi Avui Wasilakahi or takwa wolo osmu pasir nanduwa. ³⁴ Omendingak jirin amu sawenduwa, ma tol ter liwa lihi lal li ha namber

24:27: Mt 24:37-39 **24:28:** Lk 17:37 **24:29:** Ais 13:10; 34:4; Ese 32:7; Jol 2:10,31; 2 Pi 3:10; Rev 6:12-13 **24:30:** Dan 7:13; Sek 12:10; Rev 1:7 **24:31:** 1 Ko 15:52; 1 Te 4:16

mbele mbele ondo talakwa lir. ³⁵ Misambi nga lersuwu nga mendek nakwa vri. Hako mashi anhi mbeek mendek nakwa ambu sir.❖

Ma Jikisi Avui Wasilakahi or takwa wolo mbeek ma lar heyenda ambu sir

(Mk 13:32-37; Lk 17:26-30,34-36)

³⁶ ❖ Hako Ma Jikisi Avui Wasilakahi or takwa wolo mbeek ma lar heyenda ambu sir. Ensel heyenda ambu lir. Ma Jikisi er nga heyenda ambu ri. Avui orto nom tolonda sir. ³⁷ Os or takwa wolo ma misambik fehe os Noahi wolok li undari hom ukwa lir. ³⁸ Fa si jisiri number akwan li u aha nokoplaha hulasiri lir. Erem li liyaha ihi Noa sipik or layikuri wolok nari sir. ³⁹ Hako lir mbeek os talakuri kas heyeri ambu lir, wahau. Men er li liyarik fa si rasaha si jisiriri lir. Uhunda hom os Ma Jikisi Avui Wasilakahi or takwa wolo erem nakwa sir. ⁴⁰ Ma frijip nowek fri lanak Avui Wasilaka lar or laha lar or halakwa ri. ⁴¹ Nokove frijip wit sijin fri jimbresenak las or laha las or halakwa sir. ⁴² Uwosik ji auheyeka, jir mbeek os or takwa wolon heyenda ambu jir.

⁴³ Ji hishika, os aka mashama hirnyanda ma li takuri wolon or misirikop aka orhin armek or washilishirik aka orhin li telayiri ambu sir.

⁴⁴ Uhunda hom jir erema, ermba ermbak ji auheyehe ji hundujehe ji lika. Os ji mba, ❖ Ma Jikisi Avui Wasilakahi mbernda takwa ambu ri.❖ Karem ji mbana wolokop takwa ri.❖

24:34: Mt 16:28 **24:35:** Mt 5:18 **24:36:** Ap 1:7; 1 Te 5:1-2 **24:37:** Stt 6:5-8 **24:39:** Stt 7:21-23 **24:42:** Mt 25:13
24:43: Lk 12:39-40; Rev 16:15

Sauheima ma or lerawu jivin landa nga ma or lerawu kavan landa nga

(Lk 12:35-48)

⁴⁵ ♦ Jir mberem ji hishindu, malakama lar yanga lasik or ikuna wolo mberem nanda man or mbashinak mbele mbele orhin or washiliku? Ma or hishiyarinda nga naha jip lerawun landa ma otona. Erem nanda ma lerawun landa ma anandi ondon armek or washilihi akwan lirin humasikwa ri. ⁴⁶ Os malakama indiyok or ta heyenak lerawu orhin er or la nahi, or rupshika. ⁴⁷ Omendingak jirin amu sawenduwa, malakama avak orin or mbashinak mbele mbele orhi ondon washilikwa ri. ⁴⁸ Hako os lerawun landa ma oto mambalek or naha or hishihi or mba, ♦ Malakama anhi mbernda kolok takwa ambu ri. ♦ ⁴⁹ Kareem or hishihi ma ol nakrem lerawun landan or jihi uku kavan anda ma ondo nga or li aha ambarambasi yanak ⁵⁰ malakama orhi tum-sar takwa ria. Hako or mbeek os or takuri wolon heyeri ambu ri. Uhu mbeek hundujeri ambu ri. ⁵¹ Hako malakama oto or taha lerawu kavan landa ma oton kavakavan or jihi or halashinak ma kava wavu frijip frijip hishinda ondo nga yanga os entle koronda mishi orok li ermbeshi-nak likwa ri. Uhu orok or lihi entlembale misihi fu orhin masham koho akwa ri. ♦

25

Jisas sauheima nokopminyongo 10-pelak or saweri

¹ Jisas mashi las nga ormu mbara, ♦ Os Ma Jikisi Avui Wasilakahi or takuna wolo avak sauheima

kas nokopminyongo 10-pelak nawa hom nakwa sir. Nokopminyongo ondo lam lihin li laharaha ma or nokoplakurik tarin li nikishikurik limu ira.

² Tostava yoko hom am yarindari lir. Hako tostava yoko yarindari ambu lir. ³ Yarindari ambu ondo lam lihi nom lari lir, mbeek uku nga laha iri ambu lir. ⁴ Hako yarindari ondo uku lihi kas botolik li ngoroho er nga laha iri lir. ⁵ Hako ma oto mbeek kolok tari ambu ri. Ushirik limu nikishira. Li nikishirik misokome lihi si tumtamurik limu suknyara.

⁶ Urik am nirkundik si narik kolok limu ushasawera, ♦Ma or nokoplakwa ormu tanduwa. Kolok hikrik ji ihi orin ji heyeka! ♦ ⁷ Urik nokopminyongo ondo amber li usaha lam lihin kar nga li tolonak lakak si ukrukmbaha limu ura. ⁸ Hako yarindari ambu ondo limu mbara, ♦Ayo, lam nihi am usunguahakwak naw te! Uku kas nirin ji hawa. ♦ ⁹ Urik yarindari ondo limu mbara, ♦Wahau, uku toso mbeek lakak nawa ambu re. Mbeek kas nawa osik jirin ni hakwa ambu. Stuaak ji ihi anandin ji laka. ♦ ¹⁰ Karem li mbashirik yarindari ambu ondo ukun li lakmbaha li ishirik ma oto am ormu tara. Or taha yarindari ondo ol armek hundujehe liri ondon or laha hiyawu laka os li akuri mishi aka orok limu layira. Ushirik akayangan limu koso arangora.

¹¹ Akayangan am li koso arangoshirik yarindari ambu ondo li taha hikrik li sihi limu ushambara, ♦Ayo, Wasilaka, akayangan mi sutlashinak ni talawa! ♦ ¹² Karem li mbarik ormu mbara, ♦An mbeek jirin na heyenda ambu nir. ♦ ♦

¹³ Jisas sauheima oson or sawerakoho ma ol orok lirin ormu mbara, ♦Uhunda hom jir erem yarihi ji lika. Mberem ushiwak? Wasilaka jihi os or takwa wolo mbeek ji heyenda ambu sir. ♦

Sauheima ma nalmingrip yan yombo yombok li larin or saweri
(Lk 19:11-27)

¹⁴ Jisas mashi las nga ormu mbara, ♦Avui Wasilaka hulaima nokopma orhin or arangoshinak orhi yangak li likwa karem nakwa sir. Malakama lar yanga lasik or ikuri wolo ornjik lerawun landa ma nalmingrip or mbarik li rarik mbele mbele orhin lihi tavak ormu hara. ¹⁵ Uhu kwambu lihi nga hishiyari os li nandari nandarik or heyehe ya orhin ormu hara. Or haunandarin 5,000 kinak ormu hara. Or hakandarin 2,000 kinak, or hakandari menden 1,000 kinak ormu hara. Erem or ha lafakaha ormu ira. ¹⁶ Or ishirik ma or 5,000 kinak lari ma oto ya orok lerawun or larik 5,000 las er nga talari sir. ¹⁷ Ma or 2,000 kinak lari erem. Ya orok lerawun or larik 2,000 kina las er nga talari sir. ¹⁸ Hako ma or 1,000 kinak lari ma oto malakamahi ya oson or laha layi wakor jiyiri sir.

¹⁹ Kandakar nga nambehik naha malakama oto indik or taha ya os or hashirik li larin or heyekmbaha normu mbara. ²⁰ Urik ma or 5,000 kinak lari ma oto 5,000 kina os or larik talarin er nga or laharaha ormu mbara, ♦5,000 kina mi harik lerawun a larik 5,000 kaso er nga talari sir. ♦ ²¹ Urik malakama oto mu mbara, ♦Mir ma

jivi lerawun armek landa ma mira. Ya awarikandak mirin a hari sir. Hako armek lerawun mi lari osik avak lerawu wasilaka las mihi tavak a halakwa nir. Mir avak an nga nakrem shi rupshi mendekwa shira. ♦ ²² Urik ma or 2,000 kinak lari ma oto 2,000 os or larik talarin er nga or laharaha ormu mbara, ♦ 2,000 kina mi harik lerawun a larik 2,000 kaso er nga talari sir. ♦ ²³ Urik malakama oto mu mbara, ♦ Mir ma jivi lerawun armek landa ma mira. Ya awarikandak mirin a hari sir. Hako armek lerawun mi lari osik avak lerawu wasilaka las mihi tavak a halakwa nir. Mir avak an nga nakrem shi rupshi mendekwa shira. ♦ ²⁴ Urik ma or 1,000 kinak lari ma oto or taha ormu mbara, ♦ Wasilaka mir angop a heyenda mir, mambalek nanda mir. Akwa os ma anandi kumbandan sanda mir. Uhu sijin mi sihinda ambu orok akwa omen landa mir. ²⁵ Erem mi nanda osik mirin a ajehe ya mihin a wakor jiyiri nir. Hako ter os amu indik lahara mirin handuwa. ♦

²⁶ Urik malakama oto mu mbara, ♦ Mir ma kava indingo mira. Uhu sauhombo yanda mir. Os akwa ma anandi li kumbandan a sanda nir. Uhu os sijin a sihinda ambu orok akwa omen a landa nir. ²⁷ Os karem mi heyendarikop mberem ushirik ya anhin bengik mi ewendarik ya lal er nga na lakurin mi halar? ♦ ²⁸ Karem or mbaha ormu mbara, ♦ 1,000 kina os orin na harin ji laha ma or 10,000 kina nga nawa oton er nga ji haka. ²⁹ Mberem ushiwak? Ma or lerawu jivin lawan warje lal er nga na hakwa nir. Ushinak jip likwa ria. Hako ma or sauhomboyanda oton avak a

laha ermbeshinak mendek nakwa ri. ³⁰ Ma kava roton avak ji kumbatol tavatoloho nirtle nirndum nashiwak li entlekoronda mishi orok ji ermbenak or layihi lika. Uhu orok or lihi entlembale misihi fu orhin masham koho akwa ri. ♦ ♦

Avui Wasilaka hulaima nokopman or kotim ukwa wolo

³¹ Jisas mashi las nga ormu mbara, ♦ Ma Jikisi Avui Wasilakahi indik or takwa wolo os malakamak or nakwa oso kormbak si nashinak ensel orhi ondo nga takakwa ri. ³² Ushinak yanga yangak fehenda ma amber os or liwa mishik talandirsakwa lir. Li ralandirsanak os sipsip mashama sipsip orhi nga meme orhi nga or toloyarinda hom or toloyarikwa lir. ³³ Sipsip ondon tapmama yok meme ondon tava ashi yok or halakwa lir. ³⁴ Ushihi tapmama yok siwan or mba, ♦ Jir Avui anhi armesarmek or ukwa ma jirin, ji raka. Misambi mbele mbele or u number yanga os ji likwa oson angop jirnjik or hundujeri sir. Avak ji raha orok ji lika. ³⁵ Mberem ushiwak? A erengharik akwan jimu ya hara. Uksembenjik a mbarik uksemben jimu ya hara. Samba samba mak a narik aka jihik anin jimu ya laha ira. ³⁶ A serembomba sirik kowen jimu ya hara. A kavamisirik anin jimu jelyara. Krawuk a lirik anin jimu ta heyera. ♦

³⁷ Karem or mbarik olmu silira, ♦ Wasilaka, mbele wolo mendek mi erengharik akwan ni har? Uksembenjik mi mbarik uksemben ni har?

25:29: Mt 13:12; Mk 4:25; Lk 8:18 **25:30:** Mt 8:12; Lk 13:28 **25:31:** Mt 16:27; 19:28 **25:32:** Ese 34:17; Rev 20:11-13
25:35: Ais 58:7

³⁸ Samba samba mak mi narik aka nihik ni laha ir? Serembomba mi sirik kowen ni har? ³⁹ Mi kavamisirik ni jelyar? Krawuk mi lirik mirin ni ta heyer? ♦

⁴⁰ Urik ormu mbara, ♦ Omendingak jirin amu sawenduwa, mbele mbele ol erndakava anhi ondon ji uri oso anin jimu uri sira. ♦ ⁴¹ Ushihi ma ol tava ashi yok siri ondon ormu mbara, ♦ Ji ika, jir mbeek an nga likwa ambu jir. Ji ihi hi os Laulaka nga ensel orhi ondo nga lirnjik li hundujehendari mishi orok ji layika. ⁴² A erengharik mbeek akwa kas anin hari ambu jir. Uksembenjik a mbarik mbeek uksembe kas anin hari ambu jir. ⁴³ Samba samba mak a narik mbeek aka jihik anin laha iri ambu jir. Serembomba a sirik mbeek kowe las anin hari ambu jir. A kavamisirik mbeek anin jelyari ambu jir. Krawuk a lirik mbeek anin ta heyeri ambu jir. ♦

⁴⁴ Urik lir nga mu silira, ♦ Wasilaka, mbele wolo mendek mi erengha uksembenjik mi mbaha samba samba mak mi naha serembombak mi sihi mi kavamisihi krawuk mi lirik mirin ni jelyari ambu, karem mimu mbandu? ♦

⁴⁵ Urik ormu mbara, ♦ Omendingak jirin amu sawenduwa, mbele mbele ol erndakava anhi ondon ji ukurin ji halari anin ji ukurin jimu halari sira. ♦ ⁴⁶ Malakama oto karem or mbarik ma kava ondo yanga os hi nga nanda mishi orok li ermbeshinak ermba ermbak orok likwa lira. Hako ma worna ma ondon or mbashinak ermba ermbak jip likwa lira. ♦

26

Judama lida lihi Jisasin li mandingormekurik li mbari

(Mk 14:1-2; Lk 22:1-2; Jn 11:45-53)

¹ Jisas mashi oson am or sawerakoho ol orin tiyandari man ormu sawera, ² ♦Niri frijip fri inak hiyawu Pasovan ni ukwa wolok osmu nanduwa. Oro wolok Ma Jikisi Avui Wasilakahi oton ma kavahi tavak li halashinak orin li jimandin-gormehe miandok li tirikwa ri. ♦

³ Os mashi oson or mbari wolo bikpris nga Judama lida lihi nga amber li ralaha hetpris Kaiafashi akak limu tirsara. ⁴ Uhu nombo nombo os li haimba handambaha Jisasin li toloho orin li mandingormekurin limu oweioweiheyera. ⁵ Uhu limu mbara, ♦Hako os hiyawu Pasovan ni unda wolok orin ni tolokwa ambu ri. Las avak orin ni tolonak ma ol orok talawa li heyeye awun li unda ngashi. ♦

Nokove las wel uku arme kuvasahandarin Jisashi masijik si ngorori

(Mk 14:3-9; Jn 12:1-8)

⁶ Jisas yanga Betanik Saimon mas okmbale lepra tolondari ma otohi akak ormu lira. ⁷ Orok or lihi li arik nokove las wel uku arme kuvasahandari ya lakak li frungawundari oson botolik si laharaha Jisashi masijik simu ngorora. ⁸ Urik orin tiyandari ma ondo oson li heyeye sirin limu ngriara, ♦Ayo, mberem ushiwak wel uku oson nyi sambunduwa? ⁹ Os nyi halashiwakop ni

layiwak ma li frungawushiwak ya mushak ni laha erndakava ondon ni handahi os te! ♦

¹⁰ Urik Jisas ormu mbara, ♦ Mberem ushiwak toso kavan ji ngriandu? Sir anin armek uwa sir.

¹¹ Erndakava ondo ermbak jir nga likwa lir. Hako an mbeek nambek jir nga na likwa ambu nir.

¹² Os erem si uwa oso kumak maome anhin mawak li ewekundan hundujewa sir. ¹³ Omek jirin amu sawenduwa, kumak mashi jivi anhin yanga yangak li laha sawehe mashi os si unda nga li sawenak ma amber misikwa lir. ♦

Judas Jisasin Judama lida lihi tavak or hakurik or mbari

(Mk 14:10-11; Lk 22:3-6)

¹⁴ Urik Jisasin tiyandari ma 12-pela lihi lar, hi orhi Judas Iskariot, bikpris ondon or i heyehe

¹⁵ ormu silira, ♦ Os Jisasin tava jihik a ha nahi, mbele menden anin ji haku? ♦ Karem or silirik ya silva 30-pelak orin limu hara. ¹⁶ Urik nombo nombo os Jisasin tava lihik or hakurin ormu li hishira.

Jisas nga ol orin tiyandari ma nga li ari

(Mk 14:12-21; Lk 22:7-13,21-23; Jn 13:21-30)

¹⁷ Hiyawu Pasova os sipsipin li jihi Bret Yis Ngashi Ambun li andari wolok simu nara. Urik Jisasin tiyandari ma orhik li raha limu silira, ♦ Wa, mbeyok ni ihi akwan ni hundujeshihi nivai aku? ♦ ¹⁸ Urik ormu mbara, ♦ Jerusalemik ji ihi ma lar ji i heye orin ji sawe ji mba, Tisa or mba, ♦ Anin li jikmbaha li mbahanda wolo osmu

pasir nanduwa. An nga ol anin tiyandari ma nga aka mihik hiyawu Pasovan ni akwak amu hishinduwa.❖❖

¹⁹ Karem or mbarik os or mbari hom li uhu akwan limu hundujera. ²⁰ Am si homirik Jisas nga ma 12-pela ondo nga aka orok limu ira. ²¹ Orok li lihi li aha ormu mbara, ❖Jihi lar avak anin tavarenje wutarihik hakwa ri.❖ ²² Karem or mbarik sunguwavu lihi nga li holoho limu silira, ❖Wasilaka anin mimu mbandu mo?❖ ²³ Karem li silirik ormu mbara, ❖Jihi lar an nga nakrem shi awa ma oto anin ma kavahi tavak hakwa ria. ²⁴ Ma Jikisi Avui Wasilakahi oto os or hakmbaha mas Avui Wasilakahi jekambak li kayendari nombo hom hakwa ri. Hako ma or orin wutarihi tavarenjek hakwa ma oto or holoka. Avak kavak nakwa ri. Mbele lakmbaha nijava orhi orin si war? Si wahanda ambukop jivik nawa sir.❖ ²⁵ Karem or mbarik Judas, Jisasin ma kavahi tavak hakuri ma oto mu silira, ❖Tisa, anin mimu mbandu mo?❖ Urik ormu mbara, ❖Os mihinjik mi mbawa homa.❖

Jisas bret nga wain uku nga ol orin tiyandari man or hari

(Mk 14:22-26; Lk 22:14-23; 1 Ko 11:23-25)

²⁶ Li lihi li aha Jisas bret las or laha Avui Wasilakan armek or mbaha Bretin or toltavaha ol orin tiyandari man ormu hara. Uhu ormu mbara, ❖Kaso maome anhi kasira. Ji laha aka.❖ ²⁷ Ushihi wain uku kas hambiyak or ngoroho Avui Wasilakan armek or mbaha lirin or haha normu mbara, ❖Kaso jihi ambek tenjer ji aka. ²⁸ Fi

anhi kaso suma akrin jir nga Avui Wasilaka nga tivikwa sira. Fi anhi kaso hulaima nokopmanjik si ngoroshinak kavakava os li undan yokokwa sir. ²⁹ Jirin amu sawenduwa, an mbeek wain uku kas indik a akwa ambu nir. Uhundanakop Avui Wasilaka hulaima nokopma orhin or laha or arangoshinak li likwa wolo kormbak si nanakop indik a akwa nir. ³⁰ Karem or mbaha hukwa las li koroho aka oson li halaha telemba Oliv orok limu lawura.

Jisas Pita orin or halakurin or mbari
(Mk 14:27-31; Lk 22:31-34; Jn 13:36-38)

³¹ Urik Jisas mu mbara, ³¹ Mas karem li kayeri sir, ³¹ Avui Wasilaka avak sipsipin washilinda man or jishinak sipsip orhi amber tulu ikwa lir. ³¹ Karem li kayeri osik avak nirik jir amber anin ji halaha tulukwa jir. ³² Avak a hakwa nira. Hako indik a usaha masmas Galilik a inak jivai raka. ³³ Urik Pita mu mbara, ³³ Os ma ondo amber mirin li hala nahi, an mbeek mirin a halakwa ambu nir. ³⁴ Urik ormu mbara, ³⁴ Pita, mirin amu sawenduwa, ter nirik aptoko mba namber mir avak hindi nalmingrip anin mi heyenda ambu, karem mbakwa mira. ³⁵ Urik ormu mbara, ³⁵ Wahau te! Erem a mbakwa ambu nir. Os mir nga shi ha, karem mbanda nahi, mir nga shi hakwa nir, an mbeek mirin a halakwa ambu nir. ³⁵ Karem or mbarik ma amber or mbari hom limu mbara.

26:28: Kis 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1 Ko 10:16 **26:30:** Lk 22:39; Jn 18:1 **26:31:** Sek 13:7; Jn 16:32 **26:32:** Mt 28:7,16
26:34: Mt 26:69-75

Jisas yanga Getsemanik Avui orhin sawekurik or iri

(Mk 14:32-42; Lk 22:39-46)

³⁶ Urik Jisas nga ol orin tiyandari ma nga yanga Getsemanik li lawuhu ormu mbara, ♦ Jir torok ji linak orok a lawuhu Avuin a saweka. ♦ ³⁷ Karem or mbaha Pita nga Sebedihi jikisi ovro nga nor laha limu lawura. Li lawuhu ihi sunguwavu orhi nga or hishiri kavak simu nara. ³⁸ Uhu ormu mbara, ♦ Sunguwavu anhi am kavak si nawak a hakwa mendek amu misinduwa. Jir torok an nga nakrem ni lika. ♦ ³⁹ Karem or mbashihi kandakar nga homek or ihi misambik or taka waha Avui orhin ormu sawera, ♦ Avuya, os nombo kas na nahi, nomorawu anhi talakwa oson halanak anin si tikrika. Hako an mbawa hom uwa hala. Os mi hishiwa hom uka. ♦

⁴⁰ Ushihi or raha ma nalmingrip ondon or ta heyeri li suknyarik Pitan ormu mbara, ♦ Mir an nga kandakar shi likwa ambu om? ⁴¹ Ji lihi Avui Wasilakan ji saweka. Las avak jeikayenda jihik si talanak ji tukuyinda ngashi. Wavu yoko jihi jip ukwak hishinda sir. Hako maome jihi mbeek kwambu nga nanda ambu sir. ♦

⁴² Karem or mbaha indik Avui orhin sawekurik or ihi ormu mbara, ♦ Os nomorawu oso anhi si talakwak si na nahi, wa halanak os mi mbawa hom si naka. ♦ ⁴³ Karem or mbaha ma ondohik indik or raha or heyeri limu wa suknyara. Mberem ushirik? Am li kreheri osa. ⁴⁴ Uhu lirin or halaha indik or ihi Avui orhin os mas or saweri hom indik ormu sawera.

⁴⁵ Uhu indiyok or taha ormu sawera, ♦Jir armek er jimu waha suknyandu! Ambehoma, os a mbahanda osmu talanduwa. Ma Jikisi Avui Wasilakahi oton li laha ma kavahi tavak li hakwa wolok osmu nanduwa. ⁴⁶ Ji usaha ni ika. Ma or anin ma kavahi tavak hakwa ma oto ormu tanduwa. ♦

*Judas Jisasin wutarihi tavak or hari
(Mk 14:43-50; Lk 22:47-53; Jn 18:3-12)*

⁴⁷ Jisas mashin or saweri halanganga, kolok Judas mu rara. Judas ma 12-pela orin tiyandari lihi lar oria. Or tarik ma mushak bainat nga kombe nga li laha er nga limu rara. Ol bikpris nga Judama lida lihi nga li mbashirik limu rara.

⁴⁸ Judas angop lirin karem saukaweri ri, ♦Os a ihi ma or a toloho na makshitakshiwa ma oto Jisas oria. Orin ji toloka. ♦⁴⁹ Urik Judas nombok Jisasik or ihi ormu mbara, ♦Tisa, ♦karem or mbaha ormu makshitakshira. ⁵⁰ Urik Jisas mu mbara, ♦Anhi kup os mi ukmbaha mi rawa kolok uka. ♦Urik ma ondo li taha Jisasin limu tolora.

⁵¹ Urik kolok Jisas nga nakrem liri ma lar, bainat orhin or longoho ma or hetprisnjik ler-awun landari ma mambla orhin ormu shinjesera.

⁵² Urik Jisas mu mbara, ♦Bainat mihin haiewe. Ma ol bainatik awun unda ma ondo bainatik li jimandingormenda lir. ⁵³ Mir hishiwa ambu om? Os Avui anhin a silinak ensel musha mendek or halashinak anin jelyakunak li raka. Karem a mba nahi, or halashinak takakwa lir. ⁵⁴ Hako os erem a sili nahi, mashi os jekamba Avui Wasilakahik

li kayehendari mashi oso mbeek omek nakwa ambu sir. Karem uwosik erem a mbakwa ambu nir. ♦

⁵⁵ Karem or mbaha ol orin tolokurik tari ma ondon ormu mbara, ♦ An hirnyanda ma, karem ji hishihi bainat nga kombe nga jimu laharandu? Ermba ermbak tempel aka orok mashi Avui Wasi-lakahin a ewesawenda nir. Oro wolok anin ji tolondari mberem ji mbar? ⁵⁶ Ambehoma, mashi os profet ondo li kayehendari oso ter osmu omek nanduwa. ♦ Karem or mbarik ol orin tiyandari ma amber orin li halaha limu tulu ira.

Jisasin li kotim uri

(Mk 14:53-65; Lk 22:54-55,63-71; Jn 18:13-14,19-24)

⁵⁷ Ma ol Jisasin tolori ma ondo orin li laha hetpris Kaiafashi akak limu laha layira, os mashi Moseshin sawendari ma nga Judama lida lihi nga li tirsari mishi orok. ⁵⁸ Pita Jisasin or lundiya ihi hetprishi akanivi orok or layihi tempel akan washilindari ma nga nor lihi or heyenak mbele os Jisasik talaku, karem mbaha ormu lira.

⁵⁹ Bikpris nga Judama lida lihi nga aka orok li lihi nombo nombo os Jisasin li mandingormekuri nombon limu mbara. Ushihi ma lal li mbashinak li raha li haimba handambanak mashi orok orin li mandingormekurik limu mbara. ⁶⁰ Urik ma musha li taha limu haimba handambara. Hako mashi os li mbari orok mbeek orin li kotim undahik nari ambu sir. ⁶¹ Erem li mba irik ma frijip mu rara. Uhu frimu mbafirimbara, ♦ Ma roto mas karem mbari ri, ♦ Tempel aka

Avui Wasilakahi oson a jitarvlashihi niri frijipkop indik a undahik a nanda nir. ♦ Karem or mbarik shi misiri shir. ♦ ⁶² Karem fri mbarik hetpris or usasihi Jisasin ormu silira, ♦ Tos fri mbawa mashin am mimu misindu? U nahi, saweka. ♦ ⁶³ Karem or silirik Jisas mashi las nga mbari ambu ri. Urik indik ormu silira, ♦ Avui Wasilaka ermiba ermbak linda or heyewak mirin amu silinduwa, unak mir omek saweka, mir hulaima nokopman jivinakmbaha or kamahanda ma om? Mir jikisi orhi om? ♦

⁶⁴ Karem or silirik Jisas mu mbara, ♦ Os mi mbawa homa. Hako jirin amu sawenduwa, kumak ji heyenak Ma Jikisi Avui Wasilakahi oto tapmama orhi yok or sihi lersuwu yok or tanak ji heyekwa ri. ♦ ⁶⁵ Karem or mbarik hetpris or waplelenaha kowe orhin or frehe ormu mbara, ♦ Ambehoma, mbeek ma lal nga ni mbanak raha sawekwa ambu lir. Toto Avui Wasilakan okolembawa toria. Angop ni misiwa sir, tos ter or mbawan. ⁶⁶ Mberem ji hishindu, mberem nivai ori uku? ♦ Karem or mbarik lir amber limu ushambara, ♦ Or musa nga nawa osik halanak or haka. ♦ ⁶⁷ Urik orin li suntlayashihi tavakombek limu jira. Uhu lal orin limu jimblalanara. ⁶⁸ Uhu limu mbara, ♦ Os mir Avui Wasilaka or kamashihindak hulaima nokopman jivinakunda mak mi na nahi, sawenak ni misika, lawe ol mirin jindu? ♦

26:61: Jn 2:19-21 **26:63:** Ais 53:7; Mt 27:12 **26:64:** Sng 110:1; Dan 7:13; Mt 24:30 **26:65:** Mt 9:3; Jn 10:33 **26:66:** Wkp 24:16; Jn 19:7 **26:67:** Ais 50:6; 53:5

*Pita Jisasin or heyendari ambu, karem or mbari
(Mk 14:66-72; Lk 22:56-62; Jn 18:15-18,25-27)*

⁶⁹ Pita akanivi orok or lirik hetprisnjik lerawun landari nokove las si taha simu mbara, ♦ Mir ngana Jisas Galilik fehenda nga yanda ma mira. ♦ ⁷⁰ Karem si mbarik ormu mbara, ♦ Mashi os nyi mbawan amu hishandu. ♦ ⁷¹ Karem or mba lafakaha akayanga yok or ihi orok ormu sira. Urik nokove anandi las si raha orin si heyeha ma ol orok nakrem siri ondon simu sawera, ♦ Toto Jisas Nasaretik fehenda nga yanda toria. ♦ ⁷² Urik ormu mbara, ♦ Omendingak jirin amu sawenduwa, orin na heyenda ambu nir. ♦ ⁷³ Urik kandakar nga or lirik ma lal orhik li taha limu mbara, ♦ Mir Galilik fehenda hom mbaw te! Ome sira mir or nga yanda ma mira. ♦ ⁷⁴ Urik mainkwambuk ormu mbara, ♦ Omendingak jirin amu sawenduwa, an mbeek orin na heyenda ambu nir. Os omek a mbana ambu nahi, halanak Avui Wasilaka anin kavak or uka. ♦ ⁷⁵ Karem or mbarik kolok aptoko mu mbara. Urik mashi os Jisas mbarin ormu hishira, ♦ Ter nirik aptoko nor mba number hindi nalmingrip anin mi heyenda ambu, karem mbakwa mira, ♦ mashi kason indiyok or hishihi hikriyok or layihi havahavan ormu tlara.

27

*Jisasin Pailathi akak li laha iri
(Mk 15:1; Lk 23:1-2; Jn 18:28-32)*

¹ Nirsumbu mendek si narik bikpris nga Judama lida lihi amber nga li tirsaha nombo

os Jisasin li mandingormekurin limu mbaol-solora. ² Uhu orin kuvuk li ishihi Romik fehenda malakama otohik orin limu laha ira. Ma oto hi orhi Pailat.

Judas orhinjik or kupsiri
(Ap 1:18-19)

³ Judas ma or Jisasin wutarihi tavak hari ma oto os Jisasin li mandingormekurik li mbari mashin or misihi ormu mbara, ♦ Os erem a uwa osmu kavak nawa sir. ♦ Karem or mbaha ya 30-pela silva os hetpris nga Judama lida lihi nga orin li harin indiyok ormu lai hara. ⁴ Uhu ormu mbara, ♦ An kavakavan a uwa nir. Ma or tava jihik a hawak ji mandingormekwak ji mbawa oto mbeek musa las nga nawa ambu ri. ♦ Urik limu mbara, ♦ Mirvai mbakwa sir, mihinjik mi uwa os te! ♦ ⁵ Karem li mbarik ya ondon tempel akomek or ermbeshihi hikrik or i layihi ormu kupsira.

⁶ Urik bikpris ondo ya ondon li laha limu mbara, ♦ Ya kando man li mandingormekurik li landa ya kalira, mbeek tempelhi yanga ni tirsakwa ambu nir. ♦ ⁷ Karem uhu li mbaolsoloho limu mbara, ♦ Ka ni i ma or pavin unda ma misambi orhin ya orok ni frungawuka. Uhu ni halashinak ma ol homek fehe tol torok liwa os li hawa wolo orok ni wakor eweka. ♦ ⁸ Erem li uri osik misambi oso ter nga, Fi ngoronda misambi, karem li ushanda sir. ⁹ Nombo os erem li uri oso si urik mashi os profet Jeremaia maskop or mbahandari osmu omek nari sira. Karem or kayeri sir, ♦ Ya silva 30-pelak ol Israelik fehe ma

oton li hanak li mandingormekurik li mbari.

¹⁰ Uhundari ya oson li laha ma or pavin unda ma misambi orhin ya orok li frungawuri lir, os Avui Wasilaka mas anin or mbahandari hom. ♦

Jisasin kotik li ewehe li mandingormekurik li mbari

(Mk 15:2-5; Lk 23:3-5,13-25; Jn 18:33-19:6)

¹¹ Urik Jisasin Pailat liri mishik li halashirik ormu sira. Urik Pailat mu silira, ♦ Mir King Judamahi om? ♦ Karem or silirik Jisas mu mbara. ♦ Os mi mbawa homa. ♦ ¹² Urik bikpris nga Judama lida lihi nga mashi mushak Jisasin limu mbahanjira. Hako or mbeek mashi las nga mbari ambu ri. ¹³ Urik Pailat mu silira, ♦ Mir ma tondo mbawan am mi misindu? Tol mashi mushak mirin li mbawan? ♦ ¹⁴ Hako Jisas mbeek mashi las nga mbari ambu ri. Urik Pailat wavu orhi musha mushak ormu hishira.

¹⁵ Asama asama Judama ondo hiyawu Pasovan li undari wolo Pailat oto ma ol krawuk sindari lar or halashirik indari ora. Hulaima nokopma ma or li rupshindari oton li kamaha Pailatin li mbashirik or halashirik indari ora. ¹⁶ Oro wolok ma kava lar, hi orhi Barabas, krawuk liri ria. ¹⁷⁻¹⁸ Hako Pailat angop or heyeri sir, Judama ondo Jisasin li wapkava hishiri osik orin kotik li eweri ri. Karem uri osik ma ol akasumbu orhik tirsari ma ondon ormu silira, ♦ Lawen a halakwak ji hishindu? Barabasin mo Jisas or Krais karem li ushanda ma oton? ♦ ¹⁹ Urik Pailat kawu os or lihi kotin or misindari kawu orok or lirik nokove orhi simu mainhara, ♦ Avak nirik ma oton a

sukwaheyehe sunguwavu anhi nga osmu nomok nawa. Or worna ma mende ri. Mir avak orin mberem uwa hala.❖

²⁰ Hako bikpris nga Judama lida lihi nga hulaima nokopman li mbaskashirik Pailatin li mbanak Barabasin or halaha Jisasin or mandin-gormekmbaha limu mbara. ²¹ Urik indik ormu silira, ❖Lawe menden a halashinak or iku, Barabasin mo Jisasin? ❖ Urik limu mbara, ❖Barabasin halanak or ika.❖ ²² Urik ormu silira, ❖Wa mberem avai uku, Jisas or Krai karem li ushanda ma oton? ❖ Urik limu ushambara, ❖Oton miandok tirika.❖ ²³ Urik ormu silira, ❖Mberem ushiwak? Mbele mende os or uwak kavak nawak ji heyew? ❖ Hako wasilaka mendek limu ushambara, ❖Oton miandok tirika.❖

²⁴ Urik Pailat or heyeri mbeek orhi mashin li misikurik nari ambu lir. Uhu awun li ukmbaha limu ura. Erem li urik or heyehe ukun or tarmu ewehe tava orhin or yokoho ormu mbara, ❖Ma otohi fi kas mbeek anhik nakwa ambu sir. Oso jihikop nakwa sir.❖ ²⁵ Urik limu mbara, ❖Halanak musa oso nihikop si nanak kumak jikisi nihi lihikop si naka.❖ ²⁶ Urik Pailat Barabasin or halashirik ormu ira. Uhu or mbashirik Jisasin li wakoroho orin miandok li tirikmbaha limu ira.

*Awun undari ma Jisasin li okoleri
(Mk 15:16-21; Jn 19:2-3)*

²⁷ Awun undari ma ondo Jisasin li laha gavmanhi akak limu laha ira. Uhu li mbashirik ma ol lir nga nakrem awun li undari ma ondo orok limu layi tirsara. ²⁸ Uhu kowe orhin li tloloho

kounalo las orin limu faleshira. ²⁹ Uhu kuvu lame ngashi las li laha malakama falendari hat hom li yantlehe masiji orhik limu haufalera. Uhu kombe las tapmama orhik li harik ormu tolora. Uhu kumbambongo lihin li huvuhu li okolehe limu mbara, ♦Awasayi, mir Judama King lihi mira. ♦³⁰ Uhu orin li suntlayashihi kombe os li hari oson li laha orin masijik limu jira. ³¹ Erem li mbaha ihi am li krehe kounalo oson li tloloho kowe orhin indiyok limu faleshira. Uhu miandok li tirikuri mishi orok orin limu laha ira.

Jisasin miandok li tiriri

(Mk 15:22-32; Lk 23:27-43; Jn 19:17-27)

³² Am li ihi nombo nindik ma lar yanga Sairinik fehen limu heyera. Hi orhi Saimon. Orin li toltangrihi li mbashirik miando Jisashin ormu kishara. ³³ Or kishaha yanga Golgotak limu ira. Hi Golgota oso maintontlo sihi, Telemba masak havamba hom nanda, karem li ushandari sir. ³⁴ Urik wain uku kas marasin nga li tirsandarin Jisasin li harik or aheyehe mbeek uksem ari ambu ri. ³⁵ Urik orin miandok li tirishihi kowe orhin li lakmbaha lihi ambek satuk limu ewera. ³⁶ Uhu orok li lihi orin limu washilira. ³⁷ Uhu maintontlo os orin li mandingormerin jekambak li kayehe jekamba oson masiknuku heyek li eweri sir. Mashi oso karem, ♦King Judamahi toria. ♦

³⁸ Os or wari mishik ma kava frijip er nga li tirishirik wari vria, lar tapmama yok, lar tava ashi yok. ³⁹ Urik ma musha orok li tere i tere raha masijikop li senjelenjehe orin li okolehe limu

mbara, ⁴⁰ ♦ Mir tempel akan mi tarvlashihi niri frijipkop indik undahik mbari om te! Unda osik mir mihinjik jelyaka. Os Avui Wasilakahi jikisik mi na nahi, miando oson halaha rakaka. ♦ ⁴¹ Urik bikpris nga mashi Moseshin sawendari ma nga Judama lida lihi nga orin li okolehe limu mbara, ⁴² ♦ Ma anandin jelyandari ri. Hako orhinjik wahau. Os nir Israelik fehenda King nihik or na nahi, wa miando oson or halaha or takanak ni heyehe orin wavu nihik ni eweka. ⁴³ Or orhinjik, ♦ Jikisi Avui Wasilakahi ♦ karem mbari ria. Or hishiwa Avui Wasilaka or nga siwa ri. Os erem si na nahi, halanak orin or jelyaka. ♦ ⁴⁴ Urik ma op er nga li tirishiri ovro os lir mbari hom frimu mbara.

Jisas or hari

(Mk 15:33-41; Lk 23:44-49; Jn 19:28-30)

⁴⁵ Ta am komek or sirik kolok si krinyaha simbalesik misambin er simu tangna arangorakora. Si naha ihi homi avi li mbari wolok indik simu harara. ⁴⁶ Urik Jisas wasilakak or ushaha ormu mbara, ♦ Eli, Eli, lama sabaktani. ♦ Maintontlo os or mbari karem, ♦ Avui anhi, avui anhi mberem ushiwak anin mi halanduwa? ♦ ⁴⁷ Urik ma ol pasir siri ondo mashi oson li misihi limu mbara, ♦ Ji misi, or Elaijan ushandu. ♦ ⁴⁸ Urik ma lar or shirinya ihi mbele las warsuvu hom nandarin wain ukuk or halfaleshihi kombek or ishihi Jisasin or hanak or uksem akmbaha ormu ura. ⁴⁹ Urik lal olmu mbara, ♦ Awarsi ni siheyehen, las

27:39: Sng 22:7; 109:25

27:40: Mt 26:61; Jn 2:19

27:43:

Sng 22:8

27:46: Sng 22:1

27:48: Sng 69:21

avak Elaija raha orin or jelyanda ngashi. ♦⁵⁰ Urik Jisas indik wasilakak or ushaha masikome orhin or halaha ormu hara.

⁵¹ Or harik kolok kouwarmba os tempel akak li fengfakashirik wahandari oso nindi nindi hom er simu frehe larakara. Urik nenawu si jirik misambi mu mblira. ⁵² Urik mawa li sutlarik

Avui Wasilakan hishiowehe mas hahandari ma lal olmu usahara. ⁵³ Li usahaha mawan li halaha Jisas indik or usahari wolok Jerusalemik limu ira. Urik ma musha olmu orok lirin heyera.

⁵⁴ Urik kepten nga awun undari ma ol Jisasin washiliri ma ondo nga nenawu si jirik mbele mbele ondo ralarik li heyehe li ajehe limu mbara,

♦ Omendinga sira, ma oto jikisi indingo Avui Wasilakahi ria. ♦ ⁵⁵ Nokove mushak homek siri lir. Nokove ondo Galilin li halaha Jisasin li tiya ihi

orin jelyandari lira. ⁵⁶ Lihi nindik siri las Maria yanga Makdalak fehe sir, las Maria nijava Jems fre Josephi sir, las nijava Sebedihi jikisi ovrohi sir.

Jisashi maninimban sunja akak li eweri

(Mk 15:42-47; Lk 23:50-56; Jn 19:38-42)

⁵⁷ Am si homirik yanga Arimateak fehe ma lar, hi orhi Josep, or mbele mbele musha ngashi ma ria, or er nga Jisasin tiyandari ma lar oria.

⁵⁸ Or ihi Pailatin or silinak maninimba Jisashin or mbashinak or laharakmbahan. Or silirik Pailat ol awun undari ma orhin or mbashirik Jisashi maninimban li laha Josephi tavak limu hara.

⁵⁹ Urik or laha kouavisha lasik ormu hevera.

⁶⁰ Uhu sunja aka akri las ornjik li tlohondari orok

or ewekurik ormu laha ira. Or layi eweshihi sunja laka os mawan arangokurin or temberik simu ra arangora. Erem or ulafakaha ormu ira.

⁶¹ Urik Maria yanga Makdalak fehenda nga Maria ome las nga mawa mashik fri sihi mbele mbele os or urin frimu sishi heyera.

Awun undari ma Jisashi mawan li washiliri

⁶² Ushirik li wahandaha hiyawu oson li hundujeri wolo oso mendek si narik bikpris nga Farisi nga Pailatin limu i heyera. ⁶³ Uhu limu mbara, ♦Awasayi, ma oto karem mbari ri, ♦An niri frijip mawak a wakwa nira. Uhu indiyok a usahakwa nira. ♦ ⁶⁴ Karem or mbahandari osik mir avak mbashinak mawa orhin armek niri frijip li washilika. Las avak orin tiyanda ma li ihi maninimba orhin mayam li laha ihi li mba, ♦Angop mawan or halaha indik usahawa ri. ♦ Os erem si na nahi, haimba handambanda mashi akri lihi oso wasilakak si naha mashi os mas li mbahandan tikrikwa sir. ♦ ⁶⁵ Karem li mbarik ormu mbara, ♦Ji ihi awun unda ma lal ji laha os ji ukmbaha hishiwa hom ji uka. ♦ ⁶⁶ Karem or mbarik li ihi mawa oson limu seve watla ura. Uhu awun undari ma ondon li mbashirik mawan limu washilira.

28

Jisas indik or usahari

(Mk 16:1-10; Lk 21:1-10; Jn 20:1-18)

¹ Am Sande nirsumbuk si narik Maria yanga Makdalak fehe nga Maria ome las nga mawan

fri heyekurik frimu ira. ² Urik kolok nenawu wasilaka mendek si jirik ensel Avui Wasilakahi lar hevenin or halaha or takaha sunja laka os wan li arangondarin or tembe lafakaha sunja heye orok ormu lira. ³ Fuma orhi lervlanda hom nari sir. Uhu kowe orhi avisha indingak nari sir. ⁴ Awun undari ma ondo orin li heyeye li lishnyaha os ma haha li wandari hom misambik limu takawara.

⁵ Hako ensel oto nokove ovron ormu sawera, ♦Shi ajewa hala. Angop a heyewa shir, shir Jisas or miandok li tiriri oton heyekmbaha rawa shir.

⁶ Hako mbeek torok wawa ambu ri. Angop usahawa ri, os mas or sawehendari hom. Shihinjik torok shi ra heyeka, os li eweri mishin. ⁷ Uhu kolok shi ihi os or usahawa mashi oson ol orin tiyanda man shi sawenak li misika. Or angop masmas Galilik iwa ri. Avak orok ji ihi orin ji heyekwa ri. Mashi kaso nom a sawekwak a rawa nir. ♦

⁸ Karem or mbarik fri misihi frimu ajera. Hako sunguwavu frihi nga fri rupshihi kolok mawan fri halaha shirinymbar ol orin tiyandari man fri sawekurik frimu ira.

⁹ Fri irik Jisas nombo nindik fririn or heyeye ormu mbara, ♦Apmanuwa. ♦ Karem or mbarik kumbamu orhik fri taka lihi frimu rupshira.

¹⁰ Urik ormu mbara, ♦Shi ajewa hala. Shi ihi anhi ma ondon shi sawenak avak Galilik li ihi anin orok li heyekwa nir. ♦

Awun undari ma mbele mbele ol talarin li saweri

¹¹ Urik nokove ovro fri ishirik awun undari ma ol mawan washiliri ondo bikprisin heyekurik Jerusalemik limu ira. Uhu mbele mbele os orok talarin limu sawera. ¹² Urik li misihi Judama lida lihin li mbarik li talandirsaha limu anaowe-heyera. Uhu ol awun undari ma ondon ya mushak li haha ¹³ limu mbara, ♦Karem ji haimba handambaka, ♦Nir ni suknyashiwa hom ol orin tiyanda ma nirik li taha mayam maninimba orhin laha iwa lir. ♦¹⁴ Hako os Pailat jirin or ngria nahi, avak ni raha jir nga ni sihi ni sawenak mashi nihin misikwa ri. Karem uwosik ji ajewa hala, men os ni mbawa hom ji mbaka. ^{28:14} ¹⁵ Karem li mbarik awun undari ma ya oson li laha os li mbari nombo hom limu ura. Urik Judama ondo os li haimba handambari mashi oson limu misira. Uhunda mashi oso er si raha ter nga Judama karem mbanda lir, Jisas mbeek usahari ambu ri, maninimba orhi men li loho laha iri ri.

Jisas ol orin tiyandari ma lerawun li lakurin or mbari

(Mk 16:14-18; Lk 24:36-29; Jn 20:19-23)

¹⁶ Jisasin tiyandari ma 11-pela ondo Galilik li ihi telemba os or mbari mishi orok limu lawura.

¹⁷ Li lawuhu orok orin li heyehe orin limu hausimbausira. Hako lal wavu frijip frijip hishiri lir. ¹⁸ Urik or taha pasir or sihi ormu mbara, ♦Kwambu os misambi nga lersuwu nga toltan-grinda Avui Wasilaka angop anin or hawa sir.

^{28:14} **28:14:** Romik fehenda ondo lo lihi karem mbanda sir, os awun unda ma ondo lerawun li lawa wolo li suknya nahi, bosman lihi avak lirin mandingormekwa lir. **28:16:** Mt 26:32 **28:18:** Jn 13:3; Ef 1:20-22

¹⁹ Erem nawa osik jir avak yanga yangak ji ihi mashi anhin ji sawenak ma amber anin tiyanda mak li naka. Unak lirin fak ji tolofaleka, hi Avui anhik, hi Jikisi orhik, hi Masikome orhik, karem ji mbaha lirin fak ji tolofaleka. ²⁰ Uhu mashi os a sawewan armek ji ewesawenak li misihi li tiyarakoka. Omendingak jirin amu sawenduwa, an mbeek jirin a halakwa ambu nir. An jir nga nakrem er ni lihi ihi mbele mbele amber mendek nakwa sir. ♦ Unda kasira. Ambehoma.

Mashi Avui Wasilakahi
The New Testament in the Mende Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Mende long Niugini

Copyright © 2005 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Mende

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures. Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-01-20

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 22 Nov 2019

fb64f048-1609-51b3-bdee-648d1b3723fe